

"Атамұра"
мектеп кітапханасы

84.512.122-93

2-55 к

Мұзафар
Әлімбай

Ана тіліне тағзым

“Атамұра”
көпмәтінді баспа

18.10.2014
2.55
K
АРХИВТІК
ҚОР

Мұзафар Әлімбаев

Ана тіліне ТАҒЗЫМ

Өлеңдер, мысалдар, ертегілер

Алматы
«Атамұра»
2014

УДК 821.512.122-93
ББК 84(5 Каз)-5
Ә 55

Әлімбай М.

Ә 55 Ана тіліне тағзым. Өлеңдер, мысалдар, ертегілер. — Алматы. «Атамұра», 2014. — 240 бет.

ISBN 978-601-282-894-8

Қарымды қаламгер Мұзафар Әлімбайдың таңдаулы топтамалары қырықтан астам тілдерге аударылып, төрт жүзге тарта өлеңіне ән шығарылған. Оның мектеп оқулықтарына енген еңбектері ұрпақ тәрбиесінде ересектерге, ұстаздарға, ата-аналарға көп көмегін тигізеді хак.

Кітап мектеп оқушыларына арналған.

УДК 821.512.122-93
ББК 84(5 Каз)-5

ISBN 978-601-282-894-8

© «Атамұра», 2014
© Әлімбай М., 2014

ТУЫСТЫҚ ЖАНҒА ТЫМ ЫСТЫҚ

АНА ТІЛІНЕ ТАҒЗЫМ

Ана тілі — біздің туған анамыз!
Анамыздай сыйлап, бағып-қағамыз.
Ана тілін бағаласақ қалай біз,
Өзіміздің сондай болмақ бағамыз.

Ана тілін кім аялай білмесе,
«Анасынан безген ұл» деп қараңыз.

АНА

Күн жетпейді,
алаң боп
Кітап оқи бастасам...
«Шаруам көп,
шамам жоқ», —
Демейді анам ешқашан.
Бізді бағып-қағады,
Қайдан мұрша табады?!

ӘКЕ

Мақтайды әкем:
— Батырым,
Енді өзіме серік! — деп.
Өсіп келе жатырмын
Өз әкеме еліктеп.

Әкем мені жасымнан
Тастамайды қасынан.

АҒА

Өзіндей жаксы көретін,
Аямай, барын беретін.
Жан аған — сенің
Қамқоршын,
Үлгісін өзің теретін.

Үйрене білсең ағадан,
Дегейсін:
— Бәрін таба алам!

ІНІ

Мен інімін — татумын:
Еркелеймін ағама.
Кіндіктеспін — жақынмын.
Қыл өтпестей арадан.

Алуанын ауырдын
Аркалайтын бауырмын!

ӨПКЕ

Бар өпкеміз-төтеміз
Еркелеткен кішіні.
Болса жаңсақ-катеміз,
Кешіреді түсініп.

Қамқоршылық жасауға,
Өпке даяр кашанда.

ҚАРЫНДАС

Емшектес, тете қарындас.
Жанашыр ондай табылмас.
Еркелеп саған «Көкем!» — дер,
Ешкімге ешбір шағынбас.

Кашанда, кайда, жолда алыс,
Қарындас — саған қолғабыс!

ЖЕЗДЕ

Жолдасына өпкемнің
«Жезде аға!» — деп ат бердім.
Тәркі етпейді қолқанды,
Толтырады ортанды.

Жезде — әкендей жалғызың,
Еркелей біл, балдызы!

ЖИЕН

Өпкеміздің баласы —
Бізге жиен!
Қарашы.
Бөлесімен таласып,
Дейді бізді «нағашы».

Кұдай берген жиенді
«Бауырым!» — деп сүй енді!..

БӨЛЕ

Нағашы апам баласы
Бөлем бар,
Жасты өзіммен...
Жарыса өскен жарасып,
Ойымды ұғар көзімнен.

Етене жакын бөлем де
Егіз жолдаймыз өленде.

**ҚОЯН ӨРГЕ ҚАРАЙ
ЖАҚСЫ ЖҮГІРЕ МЕ,
ОЙҒА ҚАРАЙ ЖАҚСЫ ЖҮГІРЕ МЕ?**

Орғығанда өрге мен
Желді қуып жетемін.
Тау тұрса да көлденең,
Бір-ақ қарғып өтемін.

Өрден ойға қашқанда,
Зәрем калмай сасамын.
Зәрем калмай сасқанда,
Мен тоңқалаң асамын.

Десен: «Қоян, неге олай?»
Түсіндірем мен онай.

Артқы екі аяғым
Ұзын десен, ұзын-ау,
Алдыңғы екі аяғым
Өттен, қысқа... қызық-ау!

ЖЕЛ – ДАУЫЛДЫҢ ІНІСІ

Ағаштармен жұлқысып,
Шаршайды жел күніге.
Күшік құсап бүк түсіп,
Жатады тал түбіне.

Дыбыс берсе кияннан
Дауыл аға: «Жүгір!» — деп.
Шыға келер қыраннан,
Жел інісі дүрілдеп.

ШАҢҒЫ ЖОЛ

Онға қарай біресе
Толқып, серпіп ырғалған.

Солға карай біресе
Шалкып, толқып ырғалған.

Домбыраның қос егіз
Шегіндей бос бұралған
Шаңғы жолға түсеміз
Шығу үшін құмардан.

Өрге баяу жылжымыз,
Жылжымаймыз, ілбіміз.
Өрден төмен ылғи біз
Желдей оза ызғимыз.

Жел маңдайдан осады,
Қызынады етіміз.
Аркадан тер жосады,
Албырайды бетіміз.

РАҚАТ ҚОЙ САЛҚЫН СУ

Мәңгі ерімес мұз-қары
Тау қойнында туғам мен.
Суық қой деп ызғары,
Қорықпаймын судан мен.

Су пайдалы адамға,
Шынығамын күнде мен.
Тонбайды аяз-боранда
Салқын суға үйренген.

ЖАҢҒАҚ ПЕН ЕСІК

Ағам менен әлдеқайда айлалы,
Амалдарды табады ол қайдағы.
Ағам маған жаңғақ шағып үйретті,
Ә дегенше жаңғақтарды күйретті.

Жаңғақты есік арасына салды да,
Сарт еткізіп қайта жапты, жарды да...

Қағатын газет қатесін,
Корректор — менің төтешім.

СЫЛАҚШЫ АПАЙ

Қызығамыз біз ылғи:
Сонадайдан тартқан көз
Шапак түстес қызыл үй,
Шағаладай шаңқан боз.

Сары уыздай сары үйлер,
Көгілдір үй — аспандай.
Күрең үйлер... жана үйлер
Қалаға нұр шашқандай.

Күні-түні тынбаған
Сән табам деп әр үйге.
Соның бәрін сылаған
Сылақшы апай, әрине.

Жана құрылыс басында
Өткеншекте тербеліп,
Жүреді апай осында
Әрбір үйге өң беріп.

АРНҰР ҚҰСТЫ АЯЙДЫ

Момакансып жүр екен,
Мияубике ұры екен:
Алдындағы торғайға
Атылғалы тұр екен.

Апасы жоқ қасында,
Папасы жоқ қасында.
Жеп қояды-ау торғайды
Жебір мысық расында.

Аяп кетіп торғайды,
Арнұр салды айғайды.
Жансыз сурет болса да,
Қолмен басып,
 қорғайды.

«ҰМЫТШАҚ»

— Галошың неге жумадың?
— Мама,
 ұмытып кетіппін.
— Кітабың неге жимадың?
— Мама,
 ұмытып кетіппін.

— Пальтонды неге ілмедің?
— Мама,
 ұмытып кетіппін.
— Итке ас неге бермедің?
— Мама,
 ұмытып кетіппін.

Айтады сондай «себепті»
Өзіне сөз жуытпай.
Сол «ұмытшақ»
 көмпитті
Жүр екен қалай ұмытпай?!

КӨК ТАЛ – КӨРКІ КӨШЕНІҢ

Сенбілікке бір шығып,
Әр оқушы бір шыбық
Мектебіміз бағына
Жылда егеміз құлшынып.

Сен: «Аз!» деме, қомсынып,
Он жылда бұл — он шыбық!..

«Солай, — дейді мұғалім, —
Кұралады молшылық».

«Ектің екен — ерінбе,
Сінсін жерге терін де...»
Өзім баптап өсірген
Үш талым бар менің де.

Біздер еккен неше мың,
Көк тал — көркі көшенің.
Мен — балдырған елімнің
Көркі болып өсемін.

ҚАЙТЫП КЕЛГЕН ХАТ

Ойлап жүрген өзінше
Қуанттым деп атамды.
Алтай жұрттың көзінше
Атасынан хат алды.

Конвертті ашты.
Дауыстап
Хатты бастап оқыды.
Өз жазуы, таныс хат —
Токтады да отырды.

Атасы айтып өкпесін
Жазыпты хат тұсына:
«Асықтың ба,
 кайткенсің,
Әлде барың осы ма?

Оқушының қолы деп
Бұл шимайды айтар кім?!
Өйтпес келер жолы деп,
Хатты өзіңе қайтардым...»

BY HE?

— Ұрып қалсан,
кері атып
Оралады өзіне.
Көрсө досың бері атып,
Қайтып барар өзіне.
Бір орында тұру жоқ,
Деп атайды мұны...
— Доп.

* * *

—Түр-түсі шұбар,
Тіс түбінде у бар,
Жүрген жері лан,
Бұ не?
— Жылан.

— Қызылшыл да қанқұмар,
Қозы көрсе қан қылар,
Сен атпен бастыр.
Бұ не?
— Қасқыр.

* * *

— Жүп-жұмыр жоны бар,
Инеден тоны бар,
Түйрегіш, түрпі...
Бұ не?
— Кірпі.

– Қармағыңның ұшында
Қорғанбайды именіп,

Вертолеттей ұшуға
Әзір...

Бұл не?

— Инелік.

* * *

— Шыққан бітеу үйден
Үрпек жүнді балақан,
Жүрер күйбең-күйбен.
Бұл не? Айтшы!
— Балапан.

* * *

— Басында бар тарағы,
Құйрығында орағы.
Өзіндеймен араз:
Таңнан айқай салады...
Айтшы, бұл не?
— Қораз.

КІТАП – ЖЕМІС АҒАШЫ

Көрдің талай аралап
Мәуелі жеміс бақшасын.
Тәттілерін тандап ап,
Жемісін талай татқасын.

Закым түссе,
ал бірақ
Ағаш калар семер де.
Жылдағыдай балбырап,
Жемісі қайта өнер ме?!

Кітап та — алма ағашы
Жемісін біздер теретін.
Тәтті алмаға балашы
Кітабынның әр бетін...

СЕГІЗІНШІ НАУРЫЗ КҮНІ

Сегізінші наурыз тойында класта
Гүл сыйладым Гүлжан,
Нілжан,
Күләшка.
Айқайласып сыйлығымды алысты,
Қуанысып мәз-мейрам боп қалысты.

Гүлжан маған өз сөмкесін ұстатты,
Нілжан маған өз сөмкесін ұстатты.
Жаңа шыға бергенімде кластан
Өз сөмкесін бере қойды Күләшжан.

Төрт сөмкені Бәкең алып жөнелді,
Бірге айтып келеді үш қыз өленді.
Терлесем де,
сыр бермей-ақ келемін...
Намыс деген не екенін білемін.

ОЙЫННАН КАЙТКАН ОРАК

Ойнап-ойнап манадан,
Орақ келді даладан.
Пальто
 сүнгіп қуысқа,
Бөрік зырлап бұрышқа,
Етік шкаф үстіне
Ұшып барып түсті де,
Қолғап
 төрге атылды —
Карасын тез батырды...

Бір-бірінен шошырдай,
Заттар басы косылмай,
Түнде жатар бөлініп,
Көзге түспей көрініп.

Ұзап шықпас інінен
Нені көрер көртышқан?!

Қара судан от алған,
Тауды орнынан қопарған,
Мұхиттарды көшірген,
Гагаринді өсірген.

Ғарыштағы қияннан
Жерді шолып көзімен
Озып кеткен қиялдан —
Ісімен де, сөзімен.

Айдай әлем батыры!
Алам қолы, ақылы —
Көреген де — сол адам,
Береген де — сол адам.

ДҮРБІ

Әкелді әкем дүрбі,
Қарашы деп күлді.
Дүрбіні ұстап көрдім,
Төніректі шолдым.

Алыстағы тау да,
Беткейдегі бау да —
Бәрі аулаға кірді,
Алып келді дүрбі!

Қарап едім теріс,
Қалам, дәптер... тегіс
Қашып кетті менен,
Үрікті олар неден?

Дүрбіні енді білдім,
Бар ма сенің дүрбін?

ҰШЫП КЕЛДІ ҰЗАК КҮС

Созылса да ұзақ қыс,
Үшып келді ұзақ күс.

Айқыш-ұйқыш шатынап,
Жарылды мұз, кақырап.

Күн ерітті сүңгіні,
Тамшы жерді үнгіді.

Ыдырады тозғандай
Қар жоғалды, із қалмай...

Жайнайды енді келбеті
Жасылданып жер беті.

Көлдiң суы зенгiр көк,
Көз тартады мөлдіреп.

Егінжайлар бу атып,
Толкиды енді мұнартып.

КЫС

Күн қабағы түйілді:
Тоңып қалма, ал киін!
Жылыттың ба үйінді,
Қайраулы ма конькиін?

Аяз сүйіп бетінді,
Албырасын қыс күні.
Женіп шыкшы, бекін де,
Қыс дейтуғын күштіні!

САЯ

Жауын жауса орманда,
«Су болам», — деп қорғанба.
Көк жапырақ саясы
Кең шатырдай тоңғанға.

ҰҚСАТАСЫҢ БА?

Күн — сарғалдақ сап-сары,
Үзіп алғым келеді.
Күн — күнбағыс шап-шағын,
Сызып алғым келеді.

Күн — табадан аумайды,
Құя қойған жұмыртқа...
Сол суреттің қалмайды
Біреуі де ымыртта.

ЖАЗДА НЕГЕ ЫССЫ?

Інісі:
— Ең ыссысы ыссының
Жаз болады неге осы?

Ағасы:
— Қимылдаған кісінің
Қызады ғой денесі!
Өйткені жаз — еңбеккер.
Өйткені жаз — бағыбан...
Жазға ұксап терлеп көр,
Тер жемісін бағынан.

НАНАСЫҢ БА?

Бірінші бала:
— Көлеңкеде түс бар ма?

Екінші бала:
— Солай деп те қыштар ма?

Бірінші бала:
— Қыста қайың ағашы
Көлеңкесіне қарашы!

Екінші бала:
— Көр кешінде, көр ерте:
Қара түсті көленке.

Бірінші бала:
— Білмейтінім көп екен:
Көлеңкесі көк екен!

СӨЗ МӘНІСІН АЙЫРА БІЛ

Ескек ескен Есенкелді *ағамыз*,
Асау Ертіс айдынында *ағамыз*.

* * *

Ауыр екен *қап*,
Өттеген-ай, *қап*!

* * *

Мылтықтың оғы — *қорғасын*,
Қасқырдан малды *қорғасын*.

* * *

Қолындағы *керней* ме,
Керней бізге сөйлей ме?
Үрлегенде аузыңмен
Ішін ауа *керней* ме?

Жолдасыңмен *келіс* те,
Жұмысыңды *кел, істе*!

Атқосшы!
Бәйгеге сен де *ат қосшы!*

Абайламай,
аяғыңа *қарамай,*
Табанына жағып алдың *қара май.*

Көкжиектің шетіне
Көтеріліп *ай шықты.*
Сырмактардың бетінде
Еске салар *айшықты.*

«Алмаймын, — деп, — *бақырды!*»
Алтай біздің *бақырды.*

«Ерлігі елден *ерек*
Жас кезде біз де *ер ек», —*
Деселі *ақсақалдар,*
Желкілеп *ақ сақалдар.*

Қашан? Кайда? *Қай мықты?*
Қас дұшпаннан *қаймықты?!*

ОТАННЫҢ ТОЙЫ

Көшеде тулар самсаған
Көктемнің қызыл гүліндей.
Отанның тойын қарсы алам
Өзімнің туған күнімдей.

ҚОЛҒАП

Ақпан мейлі акырсын,
Қаңтар кәрін шақырсын.
Қолым қыз-қыз қайнайды,
Бойым қыз-қыз қайнайды.

Шудасынан түйенін
Жұмсақ қолғап киемін.
Қолғап ыстық отыннан, —
Әжем өзі тоқыған!

СІҢЛІҢ БАР МА СЕНІҢ?

Гауһар балабақшадан
Мақтанды үйге кетерде:
— Менің аппақ шекердей
Туған сінлім — бөпем бар.
Өзінің аты — Шекербал!
Жүр үйге, сенбесен.
Гүлнар!
Сінлің бар ма ал сенің?

Гауһармен егесе,
Айтысып тұр Гүлнар:
— Ал менің,
Ендеше,
Қып-қызыл сінлім бар,
Жап-жасыл сінлім бар!..

ШАБАҚ ПЕН ШОРТАН

— Көршілес шабақ!
Жүрмейсің жанап.
Өтесің бізді
Алыстан орап.

— Түксиген шортан!
Түсіңнен қорқам.
Түсіңнен гөрі
Тісіңнен қорқам.

ШАБАҚ ПЕН ШАҒАЛА

Шалқарда шабақ жүзеді,
Шағала көзін сүзеді.
Шүйіліп көктен шағала
Шегеше келіп қадалар.
Шиедей шоқып жеп қояр,
«Шиманды екен!» — деп қояр.

ҚАЙДА КЕТКЕН ҚАРЫНДАШ

Бүгін түсте бақшада
Журналымыз жоғалды.
Дулат емей, басқа ма, —
Дәу де болса сол алды.

Дулат айтты: — Алғам жоқ.
Мұрат айтты: — Алғам жоқ.
Зәуреш айтты: — Алғам жоқ.
Сәулеш айтты: — Алғам жоқ...

Алма ағаштың түбінен
Тәрбиеші тауыпты.
Акация гүлімен
Бүркеп біреу жауыпты.

Алақай-ау!

Жоғалған

Журналымыз табылды!
Кім болды екен оны алған? —
Барлық бала аңырды.

Тәрбиеші алдында
Тілге келді Карлығаш:
— Жатқан мұның жанында
Қайда кеткен қарындаш?..

МҮЗ ОЙНАҚ

Көл бетінде жылтыр айдын — мұз ойнақ,
Қыстың өзі жасағандай бізді ойлап.
Коньки теуіп, жарысамыз желменен,
Күнде осында қызықтаймыз біз ойнап.

ҚАЛТЫРАҚ

Үйден шықпай, аязды ойлап қалтырап,
Екі пальто киді үстіне Әбдірақ.
Қырға шыға, пысынады соншама:
Терге шомды түскендей нақ моншаға.
Құты кашты — ебі келмей жүруге,
Ілесе алмай жолдастардың біріне.
Амалсыздан аркалады шаңғысын,
Айтпай-ақ та қояйын мен
арғысын...

О, ҚОРҚАЙЫН МЕН НЕГЕ?

(Халық әзілі)

Нағашы атасы:
— Шам жакпаған үйде сен
Қалмайды дейді.
Қараңғы бөлмеге кір десен,
Бармайды дейді.
Осы рас па?

Жиені:
— О, қорқайын мен неге?
Нанбасаңыз,
Сол қараңғы бөлмеге
Менімен бірге жүріңіз,
Менімен бірге кіріңіз.

Нағашы атасы:

— Мен жаңылып айтып жатыр екем ғой.
Менің жиенім «батыр» екен ғой!..

«ҚАҚ САТАМ, ҚАҚ САТАМ»

Кожанасыр үстіне

Киіп алып ақ шапан.

Қан базардың ішінде

Айқайлапты:

— Қақ сатам! Қақ сатам!..

— Қанқаксатар бұл неме,

Жолама да,

үндеме! —

Жұрт ығысты базардан

Құтылғандай азардан.

Анкаулықпен Қожекен

Қан базарда барылдап,

Сата алмапты қауынқак...

Себебі әлгі сөзі екен.

САРЫ ЖАПЫРАҚТАР ЖАУҒАНДА

Күзде жауын.

Бұлт.

Тұман.

Сары жапырақ жауады:

Сары құйын ұйтқыған

Сапырады ауаны.

Тапталады табанға

Судыр-судыр жапырақ.

Өтгей сары бояуға

Малынғандай атырап.

ЖЕЛ ДЕГЕН НЕ?

– Жел деген не?
(Айт деп інім жалынды).

— Жел де — аяу кәлімгі
(Айтканымна нана ғой),
Жел дегенін, тек бірақ
Ойға-қырға шапқылап,
Байыз таппас аяу ғой.

ҰЗЫН ТІЛ

Ұялмайды ұзын тіл,
Қызармайды ұзын тіл.
Неге десен,
 ұзын тіл —
Туғаннан-ақ қызыл тіл.

Адам нанбас сөз айтып,
Бөскен сайын ұзарар.
Сол тіл үшін көз тайқып,
Бет пен құлақ қызарар.

ЖОРҒА ТОРҒАЙ

Жорға торғай жыпылдап
Күзде жаңғақ терді мол.
Тұмсығымен шұқылап,
Топыраққа көмді ол.

Қысып қыстың бораны
Қалса керек қарны ашып.
Тапты торғай тамағын,
Қойманы іздеп, қарды аршып.

Кетіпті ол ұмытып
Шошқа жаңғақ талайын...
Көктем келді жылытып,
Көгертіп тау, тоғайын.

Тіршілікке нәр берген
Күн төбеде тұр биік.
Келеді өсіп дәндерден
Бала емендер қылтиып.

ҚИСЫБАЙ

Қызды тартып тұлымнан,
Ұлды шертіп мұрыннан,
Көрінгенге ұрынған,
«Жын» каккандай жұлынған
Кіп-кішкентай Қисыбай,
Мінезінің қисығы-ай!..

БАС ПЕН ҚОЛ

— Сабақ қалай, бала?
— Жаман емес, аға!
Біледі жөнін,
Ақылды,
басым ақылды!

Бірақ та қолым
Ұятқа талай батырды.

Ақылға сүйеу бола алмай,
Қаламға ие бола алмай,
Сызықтан асып кетеді,
Сиясын шашып кетеді,—

Деп Сөкен, төмен карады.
Ұялтпандар баланы
Жаксы екен,
Жаксы екен талабы!

ЖОЛ КАЙДА ЖОҒАЛДЫ?

Жүгірді жол, жүгірді,
Бір жерлерде бүгілді.
Бір жерлерде бұрылды,
Желаяктай жүгірді.

Ойлау жерде кайкайды,
Дөңдеу жерде шалкайды...
Сүзіп шықты бір елді,
Көлге келіп тірелді.

Жоғалды ма жол оңай,
Суға кетті-ау!
Обал-ай!
Іздеп жүрсек жан-жақтан,
Сүнгіп шықты ар жақтан.

KӨКТЕМДЕ

Көлкіген су айнала,
Малтығып түр, тал,
кайын.
Карайды айдын-айнаға,
Шымшық қағып тандайын.

КОЛ

Қолың сенің жаралған
Жақсылықты жинауға.
Аямай дос-жараннан
Өз барынды сыйлауға.

Ен далаға – тың жерге
Иен жеміс егуге.
Елге келіп тигенде
Жау сазайын беруге.

КҰРБАҚАНЫҢ ЖЫРЫ

Күрт-кұмырсқа теріп жеп,
Көк шалғында жүремін.
Не біледі еріншек,
Мен жүзе де білемін.

Ыстыктасам — суым бар,
Көлге келіп күмп берем.
Тонсам — ыстық құмым бар,
Күншуакты күп көрем.

ЖАМАҚАЙ МЕН ДУШ

Қыс ортасы болса да,
Күн қызар ма соншама?!
Жылы лепті жел есті,
Зәрлі қыспен егесті.

Жата алар ма қар шыдап,
Кетті көлкіп, тамшылап.
Жаңбыр жауған сияқты,
Шатырлардан су акты.

— Тамаша душ!

Алақай! —

Деп жүгірді Жамақай.
Омырауын ашты да,
Тұрды тұрба астында.

Су құйылды мойынға,
Су құйылды қойынға.
Үсті-басы малмандай,
Көлге малып алғандай.

«Душка» түсті бір апта,
Қыста түсті бірақ та...
«Тұмау тиді қайдан?..» — деп,
Әжесі жүр қайран боп.

ҚОШАҚАН МЕН ОШАҒАННЫҢ СЫРЛАСУЫ

Қошакан:

— Өй, ошаған,
ошаған!

Коймаушы едің түйремей,
Неден жұмсарып, босаған
Тікендерің инедей?

Ошаған:

— Келе жатқан жаңбыр бар,
Өн бойымды алды ылғал...

Қошакан:

— Өй, ошаған,
ошаған,
Бүгін қалай кадалдың?
Қастығың ба жасаған,
Қадалғаннан қан алдың?!

Ошаған:

— Ашық болса күн жаумай,
Қатаямын, жұмсармай.
... Жаумай ма, әлде жауа ма,
Қандай болмақ күн бүгін —
Тікеніме қара да,
Ауа райын біл бұрын!

ХАЛЫҚ ӨЗІЛІНЕН

— Қонақтарға деп қойған
Көмпитті кім жеп қойған?!
Қайсыңнан мен көрейін?!
— Мен емеспін, сеніңіз...
— Кімге тағы берейін?
— Маған... маған беріңіз...

ҚҰСТАРДЫҢ ТОЙЫНДА

Той басталды, жаз келіп,
Қазан асты қаз келіп,

Турады етті тоқылдақ,
Торғай кірді отын ап.

Ұзақ отты маздатты,
Тарғақ күріш тазартты.

Мейіз әкеп мекиен,
Шымшық татты шетінен.

Құманмен құр су құйды,
Жапалақтар үй жуды.

Сәбіз тіліп сауысқан,
Тырна тұзын салысқан.

Қырғи пияз қуырды,
(Қызғыш топтан қуылды).

Бұлбұл салды бұрышын,
Бәрі осылай тырысып,

Торғай палау пісірді,
Баптап асты түсірді.

Бөліп берді бөдене,
Бұл той емей немене?!

ЖАҚСЫ ОҚИМЫЗ БӘРІМІЗ

Күнделікте бағалар,
Күнделікте кіл «бестік».
Көрсін ата-аналар,
Қуантамыз күнде өстіп!

Неге десен, жок менің
Озат болмас хақым да:
Оқып жүрген мектебім
Ұлы Абайдың атында!

БАЛҒАБАЙ

Бүгінгі астан түстегі
Екі-ақ қасық ішкені.
Біздің арық Балғабай
Көтерем боп қалмағай.
Балғабайдан сұрайық,
О, Балғабай, хал қалай?!

ҚАРАҚАТ ТЕРЕ БАРҒАНДА

Теремін жазда қарақат,
Қарақат теру — рақат.

Себетім қолда тоқыма,
Мен — бір құс дәндер шоқыған.

«Апама бірі», — деп қоям,
Біреуін өзім жеп қоям.

«Папама бірі», — деп қоям,
Біреуін өзім жеп қоям.

Қажымай тердім қаншама:
Екі асап,
бірін салсам да,

Толмады әлі себет те,
Тоймадым өзім...
себеп не?

ҚОРБАҢ АЮ

Қорбаңбай-маймак
Орманын жайлап,
Шарлайды аймак:
Балға бір тоймак...

Жаз бойы жайлап,
Семіріп, шайлап,
Қарлы қыс келе
Үңгірін сайлап,
Жатады айлап.

Табанын қыстай
Сорады маймак...
Мен саусақ сорсам,
Шықпайды каймак...

ТАРҒЫЛ МЫСЫҚ ДАҒДЫСЫ

Сағат сегіз таянды:
Дағдысынша бұрынғы
Ұмытпайтын түруды
Тарғыл мысық оянды.

Жатпайды ол ерініп,
Мысық бойын жазады.
Созылады керіліп,
Аяқ-қолын созады.

Дағдысы оның солай-ды:
Елден ерте тұрады.
Беті-қолын жуады..,
Жумайды-ау, жалайды...

КЕМПІРҚОСАҚ

Жанбыр жауып басылды,
Аспан шайдай ашылды.
Көкте қызыл-жасылды
Кемпірқосақ асылды.

Мектебімнің тойдағы
Қақпасындай әдемі,
Мың құбылып жайнады,
Қызықтырып әдейі.

Күлпырғаны қызық-ақ
Жеті түрлі бояумен.
Бір кесегін үзіп ап,
Үйіме әкеп қояр ма ем?!

Әттен, бойым жетпейді,
Әттен, қолым жетпейді...

АҚ ДӘПТЕРДІҢ ОЛАҚ ҚАЛАМҒА ЗАРЫ

Қалам менен дәптердің
Таласына тап келдім.
Оқып көрсін шәкірттер,
Ұсынғанды шақ көрдім.

Аппак дәптер сөйледі,
Қаламға кеп, бүй деді:

— Өрнегіндей зергердің
Болмайтын ба сөз деген?!

Зердесінде көргеннің

Қалмайтын ба із деген?!

РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҒАЛТТЫҚ КІТАПХАНАСЫ
295383

Жүрсін бәрін кесе аттап,
Жөн-жосыкка карамай,
Кір аякпен бес баттам
Төрге шыққан баладай.

Қиын болды-ау ұнауын,
Көрген пенде безінер:
— Қалам емес,
 мынауың —
Сүсебердің өзі! — дер.

Ағызған да тамызған
Шашыратқан, бүріккен.
Сен сияқты «жауыздан»
Дәптер біткен үріккен.

Бағым жанбай өтем-ау
Дүниеден назалы...

* * *

Қалам жазбайды екен-ау:
Ақыл мен ой жазалды.

ҚАЙСЫСЫ ДҰРЫС, ҚАЙСЫСЫ БҰРЫС?

Жазыпты бала,
Сен оқып кара.
Қайсысы дұрыс?
Қайсысы бұрыс?

Шөлінде — бұлан,
Інінде — ұлан,
Тайгада — құлан,
Елінде — қыран,
Көгінде — жылан.

Қайсысы дұрыс?
Қайсысы бұрыс? —
Бұл қалай, бала,
Тағы оқып қара:

Інінде — қыран,
Көгінде — құлан.
Тайгада — жылан,
Елінде — бұлан,
Шөлінде — ұлан.

Бұл сені сынау,
Дұрысы мынау;
Інінде — жылан.
Шөлінде — құлан.
Тайгада — бұлан,
Көгінде — қыран,
Елінде — ұлан.

ХАЛЫҚ АЙТҚАН СӨЗ АНЫҚ

— Сыйлаймын деп ең класқа,
Өзің еккен гүлінді.
Айтқан сөзде тұрмас па,
Көреміз қашан мұныңды?!

— Онда сенің нең бар? — деп,
Ашуланды Құрманбек.

Жолдасына куланып,
Желкесін Алтай қасиды:
— Халық айтқан сөз анық,
«Шолак сай тез тасиды».

МАҢЫРАУЫҚ

Бағлан қозы — маңырауық,
Манырайды ауық-ауық.
Биік таудың жары — қауіп,
Қыстың калың қары — қауіп,
Қызыл көзді бөрі — қауіп,
Бейшараға бөрі — қауіп...

Содан қозы — маңырауық,
Безілдейді ауық-ауық.

ҚАРАҒАЙ

Көкке бойын созады,
Көпке қолын созады.
Кең құшағын ашады,
Көленкесін тосады.
Көк қарағай, қарағай,
Мейірбанды анадай.

ҰМЫТШАҚ ҰМІТХАН

Сыныпка келіп Ұмітхан
Жаутандап қара көздері,
Үйінде өзі ұмытқан
Дәптерін таппай, іздеді.

Сылтауратып бұлтара,
Күмілжіді Ұмітхан:
— Дәптерді салмай сөмкеме
Мен емес,

әжем ұмытқан...

Айтқаны тіпті сөз емес,
Жалтарғаны — о несі?
Ұмітханның өзі емес,
Оқи ма екен әжесі?!

БАЛА АЙТАДЫ БАЙҚАҒЫШ

Таныс балам айтады:
— Көлшік — күннің айнасы.
(Тегі, көріп байқады,
Теңегенін ойлашы!)

Күннің көлшік қағындай
Көкшіл аспан дегенін.
Ат деп желді жанылмай,
Бұлтты арба дер едім.

Қарашы өне, қарашы:
Көгалда күн билейді.
Нұры маған жанасып:
«Соңымнан ер,
жүр!» — дейді.

Мініп алып бұлтқа күн,
Жолға шыкса жөні бар:
Алып келер құт-жауын...
Торғай сонда шомылар.

КҮНДЕ НЕГЕ КЕЗЕКШІ?

Қыз балалар құттықтайды Бақайды,
Староста ол мектебіме аты әйгі.
Жұғымды да жұмсақ шығар мінезі,
Шынын айтсак,
атанбаймыз өсекші.
Староста бола тұра ол өзі,
Ал сыныпта күнде неге кезекші?

КҮН ТОҚЫҒАН КІЛЕМ

Күн —
Кілем тоқиды,
Нұрмен тоқиды,
Гүлмен тоқиды.

Ол —

Асыл зер кілем,
Жалпақ кең кілем,
Жерге тең кілем.

Ол —

Сен де сыярлық,
Мен де сыярлық,
Ел де сыярлық кілем.

КІРІШТАР КӨЖЕК

Көжек

түспей уысқа,
Кірді корқып қуысқа.
Жымға сырық жүгіртіп,
Бұрап,
кинап
шыңғыртып,
Озбыр біреу
өзі епті
Сүйреп шықты көжекті.
Аямаған қоянды,
Аяр ма екен адамды?!

БҮЛ ҚАЙ КЕЗДЕ БОЛАДЫ?

Бу атады жоғары,
Сайларға су толады.

Дүрілдейді трактор,
Түрленеді қырат-қыр.

Жұпары анқып даланың
Иісі мұрын жарады.

Жылы самал соғады...
Бұл қай кезде болады?

Көбелек бір — гүл де бір,
Қызыл-жасыл күллі өңір.

Аспан төрі ақша бұлт,
Бау-бақшада барша жұрт.

Саңқылдаған саз — әні
Көл — құстардың базары.

Жидек пісіп, толады...
Бұ қай кезде болады?

Көлдің беті — кілегей,
Жер — сап-сары бірегей.

Тыру-тыру тырналар
Жылы жакқа бұрды олар.

Қара суық жел есті,
Күннің көзі көмескі.

Ауыл егін орады...
Бұл қай кезде болады?

Аққу мамық ұлпа қар
Жамылады қырқалар.

Шымшып аяз бетінді,
Ширатады етінді.

Қос конькимен ылғи біз
Жалтыр мұзда сырғимыз.

Торғай тыста тонады...
Бұл қай кезде болады?

ҮШ БАТЫР

— Үйдегі үлкен баламын,
Мен ағамын, ағамын, —
Дейді Арнұр.

— Өзім әрі ағамын.
Мен іні де боламын, —
Дейді Жаннұр.

— Сыпайының бірімін.
Мен тек қана інімін! —
Дейді Бақай.

— Келеді өсіп батырлар,
Қабак шытпас татулар, —
Дейді атай.

ҚҰМҚАЛА

Құм төбе.
Он күрек.
Он бала.
Құм үйлер онда да,
солда да.
Кеніп-ақ кеткендей бұл дала.
Әдемі!
Әдемі құм қала!
Айыбы, айыбы бір ғана:
Бір-ақ күн тұрады бұл қала!
Он бала отыз үй құрайды...
Қашанғы құм қала шыдайды?!
Су шайса,
жел соқса
құлайды,
Құм қала сонда да ұнайды.

ЖОЛ МЕН ДОҢАЛАҚ

Шұбатылған жіптей ұзын жол неге?

Доңғалақтар дөп-дөңгелек...

ол неге?

Ойлап-ойлап,

әрлі-берлі қарасан,

Бұл арада құпия бар тамаша!

Жібі — жол да,

орауышы — доңғалақ,

Тауыса алмайды доңғалақтар жолды орап.

СӨЙТСЕ, НЕСІ КЕТЕДІ...

Жаздың күні ертелеп

Көл бетінен ұшты дем.

Барады ұшып вертолет

Біздің ауыл үстінен.

Жерден қолды бұлғаймын,

Ұшқыш қолын бұлғайды.

Мен «қоншы» деп ымдаймын,

Ол бірдене ымдайды.

Ұшқыш аға — не дедім —

Түсінбеген сияқты.

Қиялай

көл кемерін,

Асып кетті қыратты.

Біздің үйге сол аға

Соға кетсе қайтеді?

Біздің үйдің қонағы

Бола кетсе қайтеді?!

БІРЛІК

— Көктем келе көп балық
Көк өзенде топталып,
Демімізбен бұрғылап,
Көріп едік көк мұзды,
Тұмсықпен де ұрғылап,
Солай көп күн өткіздік.
Мүз бұзылды,
 сен жүрді! —
Деп Көксерке сендірді...
Сол сөзден де білдік қой,
Бірлік — жақсы тірлік қой.

ЖАКСЫ МІНЕЗ

- Шашынды тарап берейін,
- Тараймын мен өзім.
- Түйменді қадап берейін,
- Қадаймын мен өзім.
- Сабағынды қарап берейін,
- Қараймын мен өзім...

Ұнатамын сіндімнің
Осындай мінезін!

KIM ҰТЫЛДЫ, KIM ҰТТЫ?

Тауға шығып үш бала,
Талай қырдан асыпты.
Қажып,
 талып,
 түс ауа
Қарындары ашыпты.

Қалған алма екеу-ақ,
Қалай бөлер оны үшке?
Екі бала сотанақ,
Түскен дейсін керіске.

Мінезіне түсінші
Бекер күйіп-пісіпті.
Үнсіз тұрған үшінші,
Арашаға түсіпті.

— Қиын емес ол мүлдем, —
Тепе-тең ғып бөлейін.
Екеуің ал бір-бірден,
Мен-ақ соған көнейін.

Не керек сол тартысып,
Сен бер маған жартысын.
Не керек сол айтысып,
Сен бер маған жартысын!

Бұлар соған көніпті,
Жарты-жарты бөлікті,
Билік айтқан балаға,
Өз қолынан беріпті.

Кім ұқпады,
 кім ұқты,
Кім ұтылды,
 кім ұтты?!

АЮ ТОНАСА, АРА ТАЛАЙДЫ

Тәтті балға тоюды
Ойлап,
 аю омартаны торида.
Күзетшілер сезбесе...
Түн қараңғы...
 Үлкен олжа кездесер.

Сілекейі шұбырып,
Екі өкпесі алқымына тығылып,
Күр сүлдерін сүйретіп...
Жатыр аю омартаны күйретіп.

Балауызды бас салып,
Ожарлана,
 әрі қорқа, жасқанып,
Судай шашып ағызып,
Апыл-ғұпыл ағызып та тамызып,

Аю балды жалайды,
Ал аюды бал аралар талайды.
Отты басып алғандай,
Есі шығып безеді енді қорбаңбай.

Басы-көзі ашиды:
Іскен жерін қан жоса ғып қасиды.
Жанын қояр жер таппай,
Өкіреді,
 дөңбекшиді қаңбақтай.

* * *

Таяқ жейді обаған
Басқалардың балын андып тонаған!

ӘЛІБИ ЖАНГЕЛДИН

Амангелді батырдың
Үзенгілес жолдасы.
Қалаулысы халқының,
Ол жеңімпаз қолбасы.

Бұл – Әліби Жангелдин –
Комиссары даланын.

Ескерткішін сан көрдің
Вокзалынан қаланың.

Алматының алыстан
Аңсап келсе қонағы,
Қарсы алады таныстай,
Ұзатып та салады.

БІЗ ЕНДІ ҮЛКЕНБІЗ!

Осы біз де —
Өзіміз де
дардаймыз!
Бұзақының
Біз ақылын
алмаймыз.
Көргендіге,
Ерген бірге —
достармыз.
Жақындықты,
Татулықты
қостармыз!

СЫНЫП ТҮРСА ЖАРҚЫРАП...

Сынып іші айнадай,
Шаң мен тозаң ұшпайды.
Үзілісте ойнамай,
Кіршіксіз қып ұстаймын.

Сынып тұрса жарқырап,
Жақсы ұғасың сабақты.
Алғыс айтар өркім-ақ
Кезекшіге талапты.

ИТБАЛЫҚ ПЕН КИТ

Кәдуілгі Итбалық
Сүйреп шықты жағаға,
Китті өлімнен құтқарып.
Итбалықты сыйлайды
Содан бері Кит танып.

БАЛНҮРДЫҢ ТАҚПАҒЫ

Менің атым — Балнұр,
Ақылым бар алғыр.
Маған ертеке айтқыз,
Маған ән де салдыр.

ӘЗІР АС ЖОҚ ДҮНИЕДЕ

Сабақ өзі оқылмайды.
Шарбақ өзі тоқылмайды.
Көйлек өзі жуылмайды.
Белбеу өзі буылмайды.
Тұқым өзі себілмейді.
Арба өзі жегілмейді.
Үйлер өзі салынбайды.
Кендер өзі табылмайды.
Құдық өзі қазылмайды.
Кітап өзі жазылмайды.

... Барлық істің батыры — біз,
Екі қол мен ақылымыз!

ОРАЗ НЕГЕ ЖЫЛАДЫ, ДОСТАРЫ НЕГЕ КҮЛДІ?

Алты жасар Ораздың
Ойыншығы бір арба.

Шіркін,
ойнап біраз күн,
Шығар ма едік құмардан?!

Көздің жауын алады,
Қол созылар еріксіз.
Ойыншықтың жаңағы
Біреуі жоқ көріксіз...

Сусиыр,
танк,
самолет.

Піл,
арыстан,
тоты... бар.
Сыр-бояуы керемет,
Сыңайы жоқ тотығар.

— Ойнайыншы қасыңда,
Самолетің бер, — деді
Айдар келіп досына.
Ораз бірақ бермеді.

Дәурен келді қылқиып,
Ораз енді бүртиып,
Түйді кенет қабағын.
— Сұрамшақтан тақылдақ.
Кімі қалды тағы да?!
Өжет Әсем
Жақындап
Жетіп келді жанына.

Ішіне шок түсті ме,
Жетпеді Ораз шыдамы.
Ойыншықтар үстіне
Қанат жая құлады.

Сытыр-сытыр ойыншык...
Бытыр-бытыр ойыншык...
Сықыр-сықыр ойыншык...
Күтір-күтір ойыншык...

Несі сынбай шыдады —
Бір құдайым біледі.
Ораз өксіп жылады,
Ал достары күледі...

АСФАЛЬТТАҒЫ СУРЕТТЕР

Мынау биік кезен,
Сен көрмеген бір тау...
Көкпеңбегі — өзен,
Ал жасылы — бұл бау...

Өтсең асфальт жолмен,
Түрлі түсті бормен
Қызығардай көрген
Сурет салған ол — мен!

КӨКТЕМ КІМГЕ КӨҢІЛДІ, КІМГЕ КӨҢІЛСІЗ?

Алтын шуақ төгілді,
Гүлдер жапты өңірді.
Жұпар иіс себілді —
Көктем күні көңілді!

Жолдастарым не білді?
Болмайды екен көңілді
Сол көктемнің өзі де
«Екілік» алған кезінде...

ШӘКІР-МАҚҰЛ

– Шәкір!
Көршіні шақыр.
– Мақұл.

– Шәкір!
Тіге ғой шатыр.
– Мақұл.

– Шәкір!
Қымызды сапыр!
– Мақұл.

– Шәкір!
Қаймақтан татыр.
– Мақұл.

– Шәкір!
Қимылда батыл.
– Мақұл.

– Шәкір!
Бұл – біздің батыр.
– Мақұл...

ДОСТЫҢ КҮНІ ДОСЫМЕН

Жарасамыз қатар өскен бұтақтай,
Сөредегі оқылмаған кітаптай.
Оның маған айтатыны көп шығар,
Менің оған айтатыным көп шығар...

ПІЛ МЕН ҚҰМЫРСҚА

Тас көпірде қапталдасып бір тұста,
Пілге қарап тіл қатыпты Құмырсқа:
– Көпір қалай солқылдайды,
қарашы,
Сен екеуіміз өткен кезде, жарасып!

КІРПІ МЕН БАРАБАН

Мойынына асып алған барабан
Бір кірпіні көрді тауық балапан(ы).

Тауық балапаны:
— Барабанға жолатпандар кірпіні,
Тесіп тастар барабанды бір күні!

Өтеш:
Барабанды кірпі ешқашан теспейді,
Кірпі ондай ақылсыз боп өспейді.
Кумандаршы!
Кумандаршы Кірпіні,
Барабанмен үркітеді ол Түлкіні!

ІЗГІ ТІЛЕК

Көк аспанда Күн күлсін,
Бірге күлсін бүлдіршін!
Көк аспанда Күн күлсін,
Жерге ұдайы нұр күйсын!

Ұл қолында ту жүрсін,
Қыз қолында гүл жүрсін!
Көк аспанда Күн күлсін,
Бірге күлсін бүлдіршін!

ӨСКЕНІҢДІ ЕЛ КӨРСІН

Мөлдір шығын таңда сілкі шалғынның,
Табанынан ұшқын атсын шаңғыңның.

Қыздыра біл қыстың өзін лебіңмен,
Қызуындай наубай жаққан тандырдың.

Кітап көрсен, ғұмыр құтым — нәрім де.
Жалғыз дәнді жан достармен жарып же.

Ортақ туды көтергенді бауыр де,
Отаныңды өз анаңдай қадірле!

Еңбеккер боп өскенінді ел көрсін,
Батыл ісін батырлықпен теңгерсін...

Ерте түсін:
туған елдің ертеңгі
Тілеуі де,
Тірегі де — сендерсін!

МЕН ТАНИТЫН БАЛАЛАР

ОЙЛАН, БАЛА, ОЙЛАН

(Көрші шал айтады)

— Күлесің...
Өзін қолдан қойғандай,
Бәрін қайдан білесің,
Ойланбай?..

ЖАҢА ОҚУ ЖЫЛЫ БАСТАЛҒАНДА

Білім теріп, бейнетінен қашпаймыз!
Оқу жылын бестікпенен бастаймыз.
Жыл бойында жақсы оқимыз біз сонда,
Біліммен де достасамыз жастай біз.

АҒАТАЙЫМ ШЫҒАРҒАН ТАҚПАҚ

Жазатайым бір бұрышы кетілсе,
Жұлдызды да жұлдыз деп жұрт ойламас.
Бір балдырған берекені кетірсе,
Жұлдызша да жұлдыз болып жайнамас.

ОСЫМЫЗ ҚАЛАЙ?!

Осал емес!

Осы біз —

Аң мен құстың досымыз!
Бұзақыға бас иіп
Қызуымен күлкінің,
Бітеп кеттік тас үйіп
Екі інін де түлкінің...

«Аң мен құстың досымыз!» —
Дейміз...

Қалай осымыз?!

Қызықтадық торғайды,
Топшысына тас байлап...
Дән де шоқи алмайды,
Жемді ойламай,
басты ойлап...

«Аң мен құстың досымыз!» —
Дейміз...
Қалай осымыз?!

ИНЕЛІКТІҢ МАҚТАНЫШЫ

Мақтанады инелік:
— Бұл адамзат баласы
Маған қарап үйреніп,
Не жасады?!
Қарашы!

Жасап алды вертолет!
Бұл жоқ еді ертерек...
Тосқауылға қынбайды,
Қолайлы да ынғайлы.

Қуысына шатқалдың,
Батпаққа да, тақырға,
Алаңына бақтардың,
Қона алады шатырға...

Неге іркілем именіп,
Сен мені де ерте кет!
Вертолет — дәу Инелік,
Ал мен
Күйттай Вертолет!

АДАСҚАН АҢҚАУ БАЛА

— О, маскара!
Маскара!

— О не болды?
Не болды?
— Адасыпты Таскара!
— Болды-ау, тегі,
жас бала...

— Елсізде ме? Не болды?
— Қайда адасты бұ балаң?
Көз жеткісіз көлемді
Тенізде ме тулаған?

— Әу, қайдағы жас бала!
Таскара ма, Таскара
Табандатқан сегізде!
Жас деп жасты жаскама.

Көрші ауыл таудағы
Жер болып па қауіпті?!
Ұзақ жүріп сандалып
Атасы өзер тауыпты.

— Теңіз болса бір сәрі
Әй, оның да жөні жоқ.
Ағылшынның бір шалы
Мұхит кешкен жолы боп.

Кесіп өткен он айда,
Адаспапты алайда...
Мұхит кешу қайықпен
Қарт адамға онай ма?!

О, маскара!
Маскара!
Дала деген теңіз бе?!
Біздің мынау Таскара
Өзі дардай — сегізде!

Осында өскен Тасқара,
Өзіміздің далада.
Адасканы масқара!
Сегіз жаста!
Бала ма?!

Шын далалық жас бала
Сегіз-тоғыз жаста да
Жол табады үлкендей...
Қырда,
тау мен таста да.

Көгаршындай сезеген,
Тау қырандай көреген
Қырдың ұл мен қызысың!
Әр сүрлеуі жендей-ақ,
Әр томары мендей-ақ,
Жол сілтейді біз үшін!

СОЛАЙ БОЛСА-АУ, ДАРИҒА

Жай әншейін мен тас алсам қолыма,
Торғай ойлар:
«Тап болды-ау, — деп, — сорыма!»
Мен тасымды тастаймын,
Қысылам да оныма.

Жай әншейін таяқ алсам қолыма,
Күшік зытар:
«Кезікті-ау, — деп сорыма!»
Таяғымды тастаймын,
Қысылам да оныма.

Жем-дөн шашсам аулаға,
Шүпірлейді шымшық,
кептер,
қарға да...

Жайды ма екен өркенін қызғалдағым,
Қимасам да,

өзгеден қызғанбадым.

Сол далаға көп болды-ау сокпағалы
Көрмесемші гүл тоңып мұздағанын...

ҚОҢЫРАУ-САҒАТ

Ақиқат сөзге сеніңіз:
Кешікпесек сабаққа
Қарыздармыз көбіміз
Үйдегі қонырау-сағатқа!

Әйтпесе ұйықтап жатар ек,
Ұятқа әбден батар-ек.
...Қонырау-сағат көнеріп,
Ұмытып ескі «өнерін»,
Ұйықтай берер болыпты,
Керенау ғана соғыпты.

«Терме тезек,
Дүние кезек».
Кезегі келді,
Енді ме, енді:
Сағатты өзім оятам,
Сергек атсын жаңа таң,

Жан бітірем – жөңдеймін.
Қиканына көнбеймін:
Мен оны оятамын,
Ол мені оятады...

НЕ ЖОМАРТ? КІМ ЖОМАРТ?

— Не жомарт?
— Жер жомарт
Адамзатты асыраған!
— Не жомарт?

— Күн жомарт
Жерге нұры шашыраған!
— Кім жомарт!
— Ұстаз жомарт
Бар балаға тәлім берген!
— Кім жомарт?
— Батыр жомарт
Халық үшін жанын берген!

ТАЛАП-ТІЛЕК ОРЫНДЫ

Қарапайым жай балта:
«Болсам, — дейді, — Айбалта!»
Шіби айып көрмейді:
«Қораз болам мен!» — дейді.

«Осал емес шығармын
Өзім! — дейді көк шыбық. —
Шында өсетін шынармын,
Көрер әлі көпшілік!»

Шахмат ойнап оп-онай
Көршідегі қартты ұтқан
Он бір жасар Ботабай
«Асам, — дейді, — Карповтан!»

Оңай жолды таңдама,
Тірлік — күрес, катал сын...
Адам болсын әр бала,
Азамат та атансын!

ҚЫЗЫҚ АҢШЫ

Жаймайтын тор,
Қазбайтын ор
 аңшы бар.

Оқ атпайтын,
От жакпайтын
 аңшы бар.

Алдамайтын,
Қандамайтын
аңшы бар.

Қалжа іздемес,
Олжа іздемес
аңшы бар.

Жолыққанды —
Көрікті аңды
көздейді.

Өз керегін,
Өзгерегін
ізейді.
Сырт-сырт басып,
Шырт-шырт басып
тынбайды.
Сирек, қызық.
Сурет тізіп
сыйлайды.

СЫПАЙЫҒЕРШІЛІК САБАҒЫ

* * *

Арқар-құлжа сыйлай білген ағаны
Ініні де аркасынан қағады.
— АМАН БА? — деп, сәлемдессе сол Арқар,
Бала киік бір қуанып қалады.

* * *

Бара жатып жұмысқа,
Жолыққанда құмырсқа:
— ҚАЙЫРЛЫ ТАҢ! — дейді Піл, —
Хал-жағдайың дұрыс па?
Илеулерің орнында.
Орман іші тыныш па?

* * *

Келген Тауық қырманнан дән арқалап,
Үйрекке айтты:

— Жем шоқыңыз, МАРХАБАТ!

— Аш қалдык деп,

жаңа кейіп жатыр ек,

Бауырым, саған жемің үшін рақмет!

* * *

Сарыарқада еседі жай самал-леп.

Кеш те түсті, нұр жауғандай тамшылап.

Көртышқанның есігіне таяу кеп:

— КЕШ ЖАРЫК! — деп,

басын иді Саршұнак.

* * *

Жаксы келін түсірді мырза Бұлан.

Құттықтап келе қалды ырза Құлан:

— ҚҰТТЫ БОЛСЫН ТОЙЫҢЫЗ

ҚУАНЫШТЫ,

СҮЙІНДІРГЕЙ, ЛАЙЫМ, ҰЗАҒЫНАН!

* * *

— Қуанышка ортақпын мен, көршім, — деп,
КІШКЕНТАЙДЫҢ БАУЫ БЕРІК

БОЛСЫН! —деп,

Баспанана торайларың толсын деп

Мегежінді құттықтады Борсық кеп.

* * *

Қарт Бүркітке жолыкса,

жол ұсынып,

— АРМА! — дейді Бозторғай қол қусырып.

— Бар бол, балам!

Өніңмен ұнап едің...

Жасыма кел өзін де мына менің!

* * *

– КҮТТЫ БОЛСЫН, АҒА, ТУҒАН
КҮНІҢІЗ!

Міне Сізге гүліміз! – деп
Жолбарыс Арыстанға бас иді, –
Алдымызда аман-есен жүріңіз.

* * *

Дастарқанның басындағы кім мейлі
Кәрі болсын,
жас болсын,
Бұлан тілеу тілейді:
– ІШКЕНІҢІЗ АС БОЛСЫН!

* * *

Жылы жаққа Тырна кайтса тыраулап,
Қарамайды бейтаныс па,
таныс па:
– ЖОЛ БОЛСЫН! – деп,
көкке самғап,
шығандап
Қарлығаштар ұзатады алысқа.

* * *

Аю ата шаршаса да қаншама,
Төсегіне жатарында
Өзінің тең-қатарына,
Кішілерге – баршаға
Он қолымен басып тұрып жүрегін:
– ЖАЙЛЫ ЖАТЫП, ЖАҚСЫ ТҮР! – деп,
Білдіреді тілегін.

* * *

Сыпайыгершілік сабағын
Үйрен де, үйрет, қарағым.

АТАҚ-ДАНҚ ҚАЛАЙ ШЫҒАДЫ?

Көмірдің аты
Жанумен шығар.
Балғаның аты
Қағумен шығар.

Шегенің аты
Бекумен шығар.
Қашаудың аты
Шекумен шығар.

Күректің аты
Көсумен шығар.
Ал біздің аты
Тесумен шығар.

Батырдың аты
Жеңумен шығар.
Жомарттың аты
Берумен шығар.

Ақынның аты
Жырлаумен шығар.
Шөкірттің аты
Тыңдаумен шығар.

ҰМЫТПА

Жылы жакка ұшпайтын,
Қыста бізде қыстайтын
Күска
жүрсе жуықта,
Жем шашуды ұмытпа!

ЖЕГЕНЕ ДЕГЕН НЕМЕНЕ?

- Жегене?
 - Иә, жегене.
 - Жегене деген немене?
 - Жалғыз да дара, жалқы бас...
- Деген сөз.

Көргің келе ме?!

Біреу-ақ болса келеде,
Атанар бота жегене.

ТОҚСАНДАҒЫ ТОҚТАҒАЛИ ҚАРТ ПЕН ТОҒЫЗДАҒЫ АЯНЫҢ ДИАЛОГЫ

Тоқтағали қария:

- Токсанның ұрынған соң қапысына,
Атанның қарасаңшы жатысына.
...Үш шыбық қадап берсең алма ағаштан,
Үш ақыл айтар едім ақысына...

Ая:

- Атаеке, керім екен көшеттерің!
Тәйірі, үшеу-ақ па есептегің?
Көшеттің тіктік міне көк шыбығын,
Алманың берсін маған тек шырынын!

Тоқтағали қария:

- Ал ұғып ал, айтайын, құнды кеңес,
Өз үйіне болысқан құлдық емес.

Ая:

- Атаеке, керім екен көшеттерің!
Не бары үшеу-ақ қой есептегің.
Шаныштым екінші бір көк шыбығын,
Алманың берсін маған тек шырынын!

Тоқтағали қария:

- Ал ұғып ал, айтайын, құнды кеңес,
Ел деп өссең, ер болмау мүмкін емес!

Ая:

— Атаеке, керім екен көшеттерін!
Не бары үшеу-ақ па есептегін?
Шаныштым үшіншісін — ең соңғысын,
Алманың берсін тәтті ең ондысын!

Тоқтағали қария:

— Ал ұғып ал, айтайын, соңғы кеңес,
Ел үшін өмір кешпеу — ерлік емес!

ТАБИҒАТ АЯСЫНДА КҮН ТАУДАН АСҚАНДА

— Барады Күн тау асып,
Кетпей ме екен адасып?
— Жылытам деп Әлемді,
Қызып кетті ол енді.

Теңізде сәл салқындап,
Қайта шығар жаркылдап.
Шаң-тозаннан арылып,
Қайтар бізді сағынып.

ҚҰЛЫН МЕН БАЛА

— Алды-артыңа карамай,
Аяғыңды аямай,
Құлын,
 қайда жүйткідін
Ойын қуған баладай?

— Жайлауға
Ойнауға,
Сайларға
Сайранға!

КӨЖЕК-БЕЗЕК

Жел ыскырса,
Жел ышқынса,
Судыратса шөп басын,
Көжек-безек
Өзін тежеп
Қайтіп қана ұстасын?!

ТЫМ-ТЫРЫС

Бұлбұл күс қонып жырлайтын,
Бұтақты тербеп ырғайтын.
Жандыдан бетер желпіне,
Жасыл тал елтіп тындайтын.

Көрінбей кетті жыршы күс,
Мұнарта түсті Күншығыс...
Бір тентек оқыс тас атып,
Мерт қылды ма екен?!
Тым-тырыс...

Көрінбей кетті жыршы күс,
Содан да, бәлкім,
тым-тырыс...

БАҚБАҚ

Аппак,
аппак бакбактар,
Құдды күйттай ақ үйлер.
Гулливердей
жан-жақтан
Төнеді кеп сәбилер.

Күн жаумаса,
аптапта
Бакбак шөлі канбайды-ау.

Бұлт торласа,
 бакбактар
Көленкеде жаурайды-ау.

НӨСЕР

Қырдың кара нөсері —
Жанбырлардың есері
Лекілдетіп төккенде,
Лепілдетіп төккенде
Көлкіп кетті жер үсті,
Толқып кетті жол үсті.

Асфальт жолдар ғайып боп,
Автомобиль кайық боп,
Белшесінен батады,
Жүзіп бара жатады...
Бөгет болар кезең жоқ,
Сай тасиды өзен боп.

Таудың кара нөсері —
Жанбырлардың есері
Орай-орай төккенде,
Борай-борай төккенде
Өн бойынан су өтіп,
Өзегіне сыз жетіп,
Қалшылдайды кара емен,
Түрін көрсен
 аяр ен.

Нөсер жұртты састырды,
Гүлдің көзін аштырды.
Көлкіп кетті жер үсті,
Қарық қылды егісті!
Туған жердің нөсері
Төксе,
 көңіл өседі.

Туған жердің нөсері
Ырысымыз еселі!

ЖАЯУ БОРАСЫН

Әр үйдің аула-қорасын
Бітесін,
сырттан орасын, —
Деген кім оған?!
Сынаптай,
Сырғиды жаяу борасын.

Каптатып қардың сонасын,
Иіскеп,
жерді жаласын, —
Деген кім оған?!
Жыландай
Жылжиды жаяу борасын.

Кешегі сайдың жобасын
Таба алмай дал да боласың.
Бітейді қуыс біткенді...
Осындай жаяу борасын!

ТОҢ

Батпайды темір күрегін,
Тастай-ау,
тастай, — жер қатты.
Мұздағандай ма жүрегі,
Тоң қатты, тағы тоң қатты...

Тықсырып жаздың шуағы
Мейірі Күннің түскенде,
Қыстайғы тоңды қуады
Ұнатпайтұғын еш пенде.

ТАСҚЫН

Өрден төмен құйылып,
Үйдей тасты үйіріп,

Жолбарыстай атылып,
Жолдағыны жапырып,

Астан-кестен сапырып,
Құлақ жара ақырып,

Аударылып,
аударып,
Жонданып та,
жалданып,

Киліккенді ысырып,
Домбығып та,
ісініп,

Онды-солды бұлтақтап,
Кесектерді ұнтақтап,

Қойыртпақтап лайды,
Аласұра құлайды.

Тасқын-топан құтырар,
Жұтқан сайын жұтынар..
Тасқынға да бегеу бар,
Алатауда Медеу бар.
Дүлей күшке дес бермес
Медеу атты бөген бар!

НАЙЗАҒАЙ

Көкті тіліп, ашуланып жайдан-жай,
От сызықтар жарқ-жүрқ етті найзадай.
Көк аспанда қақтығысқан шартпа-шұрт
Бұл — электр зарядтары — найзағай!

КҮНШУАҚ

Емінтіп алға иегін,
Көлденең тастап таяғын,
Жібітіп кәрі сүйегін,
Қарт созып отыр аяғын.

Қамзолын үстен сыпырып,
Жел тиер демей көйлекшен,
Қарт сөйлеп отыр жұтынып,
Тоқтамас бір күн сөйлетсен.

Күншуақ рақат тәтті бір,
Күншуақ майда мажыра...
Токсанға жеткен қарттың бұл, —
Кім білсін — соңғы жазы ма?!

АҚ ҰЛПА

Көпіршігіндей сабынның
Үлбірек ұлпа көбік қар.
Нұрына күннің шағылып
Құлпырған сәтін көріп қал.

Ауырсынатындай ауаны,
Кетердей ұшып «Үф!» десең.
Ақ ұлпа әсем жауады,
Әйтпесе,
аңсап күтпес ең.

КИІЗ ҮЙ МЕН ОБСЕРВАТОРИЯ

Киіз үй
Жұлдызды түнгі жайлауда
Обсерваториядай.
Болады тенеу ойлауға:

Ал обсерватория
Көдімгі боз үй — ұядай...
Түнліктен көкке карасаң,
Жарқырап жұлдыз,
тұрады Ай!

ЖЫЛЫБҰЛАҚ

Суға көзді тіктік:
Жары қандай тіп-тік!
«Жылыбұлақ» осы! —
Деді әкемнің досы.

Еңкейіп су іштім,
Ой, домалап
түстім.

Сыздап кетті
тісім,
Мұздап кетті
ішім.

— Жылы деген аты,
Басқаша ғой заты, —
Деп ем: — Осы қалай?
Түсіндірді ағай:

— Суы мейлі тастай.
Ішеміз біз, саспай.

Демейміз-ақ суық,
Осында өстік, туып...

Жауратса да қандай,
Сіміреміз балдай.
Өзіміздің бұлақ,
Тұрады ылғи ұнап.

«Жылыбұлақ» осы! —
Деді әкемнің досы.

ӨТКІНШІ

Тасырлатып шатырды,
Жауын басты қатырды.

Жұртқа маза бермеді,
Жердің беті көлдеді...

Дүрліктірген елді лез
Өткінші екен жел мінез.

ОРМАНДАҒЫ ОТ ОРНЫ

Орманда отты кім жакты,
Кім жатты жырғап, тойынып?..
Көк алаң

кілем сияқты
Шоқ түсіп, қалған ойылып.

ҚАРА БҰЛТ

Жалбыр-жалбыр қара бұлт
Төне қалды тау жактан.
Күңгірт тартты дала күрт
Қорғасындай салмақтан.

Бұлт қойнында
шатырлақ
Найзағай да толы екен.
Күн күркірі сатырлақ,
Нөсер жауын мол екен.

Енді ойласам,
бекерге
Қызықпаған мана жұрт:
Ырыс төкпей мекенге,
Өтпейді екен қара бұлт!

БАС БАҒБАН

— Бас бағбан кім? — десем,
Мүдірер ең білмесең...
Бас изер ең танданып:
— Бас бағбан — Күн! — десем.

Кыздырады қуанып
Күн
Жемістер піссін деп,
Жапырағы қуарып
Күзде желмен үшсын деп.

Кызыл алма,
Кызыл шие — бәрі де. кызылқат,

Өң-ажарын қызылдап
Бөккен Күннің нәріне...

АК ЖАУЫН

Себездейді дым бүркіп,
Тұсаулы аттар түр мүлгіп.
Сылбыр жауын
жәндікті,
Адамды да қалғытты.
Ақ жауының осы екен,
Бір жыласа қоймайтын
Жүйкесі онын бос екен.

КУЗ КЕЛГЕНДЕ

Үйде отырсақ жұмыссыз,
Қалғандаймыз ырыссыз.
Ондайда үйге сыймаймыз,
Күзде картоп жинаймыз.

Бұл — колхоздың картобы,
Қошкыл күрең бар тоны.
Ірісінен тереміз,
Қоламтаға көлеміз.

Әркімнің бар піспегі:
Шаншып алар піскенін.
Күйген қабық көмірдей,
Ал аршимыз, ерінбей.

Шыда, шыда, ашқарак,
Аузын күйсе маскара-ақ!
Аршылса да қабығы,
Ыстығы қол қарыды.

Жұмыртқадай аппағы-ай!
Бұрқырап бу атқаны-ай.
Бұдан жеңсік өтпейді,
Дәмі аузыңнан кетпейді!

ҚАРАҚАТ

Қарақат жазғы жауыннан
Қапысыз таза шайылған.
Бір тұсы қара, бір тұсы ақ
Құйттай шар күнге шағылған.

Мөп-мөлдір бала көзіндей,
Төп-төтті мамай сөзіндей.
Уылжып піскен жидектен
Шелектеп терген өзім дәй!

— Немерем терген жидек қой,
Тап мұндай жидек сирек қой! —
Деп әжем қыста шай ішіп,
Мактайды...
Қартқа сый көп қой!

САМАЛ

— Самал жел деген немене?
— Самалды білгің келе ме?
Кәдімгі желдің інісі,
Жібектей лебі-тынысы.
Сыпайы,
жатық мінезі,
Ұнайды жұртқа бұл өзі!
Желпір де
бойды сергітер.
Соқса деп самал ел күтер.

КҮННІҢ ИСІ

— Күнде ненің исі бар,
Сауап қойып кім сынар?
— Күнде жаздың исі бар,
Өрік тауда піскенде.
— Күнде күздің исі бар,
Толып алма піскенде.
— Күнде қыстың исі бар
Шатынаса көлде мұз.
— Күнде көктем исі бар,
Бу атқанда жерден сыз.

ҚАМҚОР БОЛСАҢ ҚҰСТАРҒА

Қақап тұрған сары аязды қыс еді,
Құс пен аңға жем тауып жеу күш еді.
Көк кептерлер терезенің сыртында
Топырлайды,
шүпірлейді бір тынбай.

Қатты болар бидай, арпа, тары деп,
Суға малшып нан тастаған Жәнібек.

Міне шалша күркілдейді кептер де,
Бейшараға суық өтіп кеткен бе?

Аңқаумыз-ау, аңқаумыз-ау біз деген,
Сөйтсек, кептер нан жемеген, мұз жеген.
Қыста құсқа суға малшып,
нан шашпа,
Жәнібекше білместіктен алжаспа.

ТҮЙЕКҰС

Жылдамдық жетпіс шақырым,
Зымырай құс-ау Түйекұс.
Қудың ба, — кума ақырын —
Ұстай алмасаң күйеді іш.

Түйекұс тепсе,
қақ бөліп
Омырар аттың аяғын...
Ұстамақ кім бар шап беріп
Әурелік ол бір баяғы...

КІТАПТЫ ЖЕЛ ПАРАҚТАДЫ...

Кітапты жел парақтады,
Парақтады қарап тағы.
Өршеленді,
жалақтады,
Парақтады, парақтады.
Түсіне алмай,
алақтады...
Түсінуге зерде керек,
Құр парақтау неге керек?!

СҮҢГІ

Кенереден тамшылар
Әне тамам, міне тамам дегенде,
Үзілдірмей ұстап қалған өреңге
Епті қолды жан шығар!

Ол епті қол, ойлап тұрсақ, ал бірақ,
Түнгі аяздың қолы екен.
Тама жаздап тамбай қалған салбырап,
Сүнгі деген сол екен!

КЕМПІРҚОСАҚ КӨРІНІСІ

Інжуден тізген аркадай
Көзінді еркелетеді.
Той күнгі сәнді алкадай
Жарқ та жүрк етеді.
Асылып тұрса аспанда,
Қалайша қолым жетеді?!

СЕГІЗАЯҚ

Сегізаяқ — судың жыртқыш жөндігі,
Көк теңіздің түбінде өтер әр күні.
Тастақ жердің ұнайды оған алабы:
Тастан өзі үйшік қалап алады.

Басқалардай жөңкілмейді шұбырып,
«Жемді» андиды тас қуысқа тығылып.
Өзінен де үлкен-үлкен дәулерге —
Тайынбайды — тап береді әудемде.

Крабты* да, балықты да қылғытып,
Жүрер солай ұзақ күнді сырғытып.

* Краб — теңіз шаяны.

Жеті аяғы ұйықтағанда толайым,
Сегізінші күзетеді манайын.

Күзетші аяқ үйден шыға, бұлғаңдап:
«Жазатайым жау жоқ па!» — деп тұр барлап.

АТАНЫ ЖҰБАТАДЫ

Атасы айтты күрсініп:
— Ғұмыр қысқа...
Ұзартатын жоқ өттен,
білгір ұста...

Немере айтты:
— Ататай, сәл шыдашы,
Қайратынды қажымай қамшылашы.
Ержетейін,
жігіт боп мен де өсейін,
Дәрігер ғалымдармен кеңесейін.

Сапырмашы, ататай, сары уайым,
Емшіліктің сырына қанығайын.
Ізденейін,
оқиын,
толысайын,
Содан кейін, ататай, болысайын.
Ұзартатын жасынды жүзге дейін.
Дәрі тауып берейін Сізге кейін.

АҚСАҚАЛДЫҢ АҚ БАТАСЫНАН

Окуда алғыр бол,
Ойлауға данғыл бол!

Өмірде әділ бол,
Ашуда сабыр бол!

Ісінде шебер бол,
Ақылға кемел бол!

Қиынға батыл бол,
Еңбекте батыр бол!

Уәдеңе берік бол,
Ауылыңа көрік бол!

ТҰҢҒЫШ ЖЕҢІС

Жолбарыстай атылғанмен қақпашы,
Үлгермеді ұшқан допты тап басып.
Көресің бе доптың торда жатысын,
Өзім соқтым — оқыс тауып қапысын!

Болмаса да жаналық бұл сен үшін,
Мына бір гол — менің тұңғыш жеңісім.
Жолдастарым қакты мені аркадан,
Шіркін, солай сәтті болса-ау әр қадам!

КЕРБАҚБАЙ

Күркілдейді Кербакбай
Суық тимей

тер катпай.

Жұмсай қалсаң,

Кербакбай

Адасады,

жол таппай.

Қыркүйекте Кербакбай

Шана тебер, жер катпай.

Сүт ішем дер,

Кербакбай

Сиыр бакпай,

төл бақпай.

Тәтті ұйқыға,
Кербақбай
Кіріседі ел жатпай.
Көзін жұмып,
Кербақбай
Жұлдыз санар,
күн батпай.

Сабак сұра,
Кербақбай
Мелшиеді, тіл қатпай.
Біз де далмыз жалтақтай,
Кербақбайға тең таппай.

Қашан болар Кербақбай
Тілалғыш жас солдаттай?!

ҚОС ҚАРА ТҮМСЫҚ

Шуылдайды,
Дуылдайды бес бала:
— О, маскара! Масқара!
Егіз үксас — екі нас:
Сондай шығар
Қазандықтың астындағы тас қана...
Күшіктің де түмсығы, әне, қап-қара,
Жүсіптің де түмсығы, әне, қап-қара!..
Сөзді үкса, күшік басын шайқар ед.
Тілі болса, түсіндіріп айтар ед:
— Тумысымнан қара менің түмсығым,
Мені нас деп сөкпендерші, бұл шыным.

ӘЙ, НАДАН!..

Құйылғанды сімірген,
Қаттыны да кемірген,

Бұйырғанды сіңірген, —
Торай содан семірген.
Әй, надан!
Әй, надан!
«Аш қалам!» — деп ойлаған,
Жегеніне тоймаған.
Енді, міне, ырсылдап,
Жүре алмастай шайлаған.
Әй, надан!
Әй, надан!

ДИАЛОГТАР

I

— Есебінді шығардың ба, карағым?
Қапы қалма,
жауабын
Үш тексер, кем дегенде...
— Үш түгілі,
мен он рет карадым.
— Ой, азамат!
Жарадың!
— Оқуды азап көрем бе:
Түк емес кой азабы.
Аң-таң болдым мен қасқа:
Есебімді он шығардым — ғажабы!
Жауаптары он басқа...

II

— Аппак еді Ақайша,
Қара болған қалайша?!
— Батпакқа аунап алыпты,
Қара болып қалыпты.
Жала жауып Айшаға,
Жамандамай қойшы, аға.

Күн көзінде отырып,
Еті кеткен тотығып.

III

— Көк найзаны көп асынған сақ жайра!
Тікен бітпей,
Түк бітсе ше мап-майда?..
— Мен сорлыға күн қайда?!
Бөлтірік кеп бас салып,
Жайратпай ма бір сайда...

ТЕРЕК ҚАЙДА? ӨЗЕК ҚАЙДА?

(Халық әзілінен)

— Жиен-ау,
Жидек қайда?
— Теріп ем
Себетке.
— Себет қайда?
— Іліп ем
Терекке.
— Терек қайда?
— Өзектің басында.
— Өзек қайда?
— Теректің қасында.

КҮН БОЯУЫ

Күннің де бар бояуы,
Деме, нанбай:
— Кой, әрі!..
Күннің өзі қып-қызыл,
Күннің көзі қып-қызыл!
Күн бояуы күп-күрен,
Күн бояуын құтты де.
Сырын білгің келе ме:

АҚ КЕМЕМЕН ЖҮЗГЕНДЕ

Айналамыз ақ айдын,
Ширатылған дәу толқын.
Қызықтаймын манайдың —
Сахараның сән көркін.

Ақ кеменің артында
Бұрқыраған ақ көбік.
Палубада сампылдап,
Дуылдаймыз шат болып.

Тербетілген кеме ме,
Шайқатылған жаға ма?
Жүзбегендер сене ме,
Көрмегендер нана ма?!

КҮЗГІ ЖАПЫРАҚ

Білмейсің кім тартқанын:
Білмейсің жел тартқанын,
Білмейсің күн тартқанын,
Білмейсің жер тартқанын.

Жапырақ бірде шалқып,
Тоқырап, бірде қалқып,
Ұйтқиды, үйіріледі
Тартқандай құйын лебі.

ЖАРЫҚ ҚОҢЫЗ

Шықты кеште алдымнан
Жарық қоңыз — қос қанат.
Көрген жанды таң қылған
Жаны бар от — ұшқан от!

Бастап келді мені үйге
Адастырмай ешқайда.
Таниды екен!..

Әрине,
Мені әйтпесе бастай ма?!

Жарық қоңыз — ол жәндік.
Үшыратсаң,
 жинай бер.
Қорапқа сал, олжа ғып, —
Сыныбына сыйлай гөр.

КҮЗЕТТЕГІ ИТТЕР

Қап-қара түн болса да,
Қала іші бозамық:
Аяз қатты соншама,
Үйлер тоңған бозарып.

Тан атқанша көз ілмей
Қос ит, (иттің арланы!)
Нак сақшының өзіндей
Күзетеді қамбаны.

Жан бастырмай жақынға,
Сақ шолады маңайды.
Жұғысқанды тақымдап,
Қосыла кеп талайды...
Азық-түлік қаланған
Жиналған да түс-түстан...
Қызғанбайды ит адамнан,
Қызғанады ит-құстан!

ТАУЫС ПЕН САУЫСҚАН

(Мысал)

Тауыс:

Жақыннан да алыстан
Сұрқың нашар, сауысқан!..
Қанат-күйрық қауырсын
Сұрап алсай тауыстан.

Сауысқан:

Менің атым — сауысқан,
Тауыспен де жарыспан...
Туа біткен көркім бар.
Аласұрып орынсыз,
Ажар іздеп қонымсыз,
Ақылымды тауыспан.
Құбылмадан қорқындар...
Ұрлық-қорлық өң бермес
Жат мүлкіне жабыспан...

АЯЗДА

Аязды күн әйнек,
Айғайласаң «Әй!» — деп,
Шыдай алмай сөзге,
Шытынардай лезде...

КҮЗГІ КҮННІҢ ӘДЕТІ

Күздің күнгі Күн мінезі тым қызық:
Күні бойы бақылап та көріп ем,
Көп нәрсені білгізіп,
Жасырынбақ ойнайды Күн менімен,
Сенімен, онымен!..

Жаңа ғана шекемізді қыздырып,
Тұрған еді...

Жоқ боп кетті күн кенет.
Жалтақтадық біз күтіп.
Түнерді аспан...

Ызғар есті іргелеп.
Күн керек! Күн керек!

Ойнап, жорта жасырынған кезімде
Тоңып қалған жоқсын ба, — деп, — балақай?
Тура карап көзіме,
Күн қайтадан жайнап шықты, алақай!
Алақай! Алақай!

Күздің күні Күн мінезі тым қызық:
Күні бойы бақылап та көріп ем,
Көп нәрсені білгізіп,
Жасырынбақ ойнайды Күн сенімен.
Менімен, онымен!..

ТОТЫНЫҢ МАҚАУЛЫҒЫ

Такылдаған тоты күс
Айта алмайды өтініш...
Сол себепті сорлының
Бар ғұмыры — өкініш.

Тіл білмейтін мақаулар
Сыбағадан мақұрым...
Етістіктер, атаулар... —
Бәрін де біл, батырым!

БӨЛТІРІКТЕРДІҢ ЖОРЫҒЫ

— Қозы жейік өлтіріп! —
Дүрлікті топ бөлтірік:
— Қырамыз да жоямыз,
Қызыл етке тоямыз!

— Кику салып котанда,
Тиісеміз отарға!
Қозы жейміз өлтіріп! —
Дескен бір топ бөлтірік.

Кетіп еді жұтынып,
Кеште қайтты түтіліп.
Куды шопан оқ атып,
Төбеттерге талатып.

ҮКІ

Есті құстар — үкілер,
Біледі оны бүкіл ел.

Аз сөйлеп, көп тындайды,
Сөз мәнісін бұрмайды.

Аз сөйлеген, көп тындап,
Ойын табар көптің нақ!

Есті құстар — үкілер,
Біледі оны бүкіл ел.

ҚАЛТАЛЫ АЮ — КОАЛА

Қалталы аю — коала:
Мейірбан ана — сол ана.
Үзіп-ақ жанын балаға
Беретін ана — коала!
Арқалап екі қонжығын
Жүрсе де, демес:

«Мол жүгім!»

— Үлкенім, сен қон арқама,
Ініңді өзің арқала! —
Дейді де өзі,

заматта

Өрмелей берер даракка.

КӨГЕРГЕН КӨЗДЕР

Көкеннің көзі көкпенбек,
Кім тимек оған шеттен кеп?
Сұрадым соны өзінен:
— Қай құлын сені тепкен? — деп.
Бала емес Көкен жігерсіз,
Жауабынан-ақ білерсіз:

— Көріну үшін өктем боп,
Сыныпта жөнсіз кеткен көп.
Олардың дағы көздері
Осындай кілен көкпенбек...

СУРЕТШІ ҚАЙСЫСЫ?

Қарындаш ширақ қозғалды,
Қағазда өшпес із қалды.
Кекжиді сонда қарындаш:
— Суретші мендей табылмас!

Бар білген сыры сол ма екен?
Суретші, сірә, ол ма екен?
Суретші өткір ой ма екен?!
Суретші шебер қол ма екен?!

ҚАНДАЙ СӨЗДЕР?

Ана —
Ардақты сөз.
Тау-тас —
Салмақты сөз.
Жел —
Қанатты сөз.
Шәкірт —
Талапты сөз.

Жалау —
Дабылды сөз,
Алау —
Жалынды сөз,
Дос-жар —
Мейірлі сөз,
Дала —
Пейілді сөз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Тұңғыш рет мектепке барып келген,
Мұғалімнің сөзіне қанып келген
Жас шәкірттен сұрадым:
— Кәне, нең бар
Сабағыңнан ұғынып алып келген?

Жауап қатты ол мүдірмей:
— Аға, бүгін
Осымен бітті менің балалығым.

АТАБЕК НЕГЕ АУРУШАҢ, АТАСЫ ҚАНДАЙ МЫҚТЫ

— Туып-өскен Ертісте,
Атасы оның жетпісте.
Немересі жетіде,
Келеді өсіп жетіле... —
Көршім бекер мақтапты,
Атасына тартпапты.

...Мұрынынан су ағып,
Екі ұрты суалып.
Екі көзі тұнарып,
Өні кашып, қуарып
Жатыр, әне, төсекте,
Осы айтқаным өсек пе?!

Үйде сокса өкпек жел,
Мұрттай ұшар, етпеттеп...

Бөрте калып тамағы,
Түнереді қабағы.

Атасының мығымы-ай, —
Шар болаттай шымыры-ай!
Бойы тіп-тік шынардай,
Белдескенін жығардай.
Ол атбегі қашанғы,
Әлі үйретер асауды.

Аяз мейлі қакасын,
Омырауы ап-ашық.
Атасы оның жетпісте,
Шомылады Ертіске.

Қымтанбайды картпын деп,
Шымқанбайды картпын деп.

Жазда көрсен сол шалды,
Жаксы ермегі — қол шалғы.
Қыста көрсен сол шалды,
Аяғында дәу шаңғы...

ҚАЙСЫСЫ ҚАЙСЫСЫНА ҰҚСАЙДЫ?

«Ф» әрпін мен айта алайын іркілмей,
Әбдіренің екі басты кілтіндей.

* * *

Сымды бойлап ақ тамшылар сорғалар —
Құдды-құдды құйттай-құйттай «Волгалар».

* * *

Турник тура қарасан,
Дарбазадан аумайды.
Бір бүйірден жанасан,
Шатырға ұқсап, алдайды.

* * *

Тартылған көлдің табаны
Құдды стадион алаңы.

* * *

Жұмыр кактус түрпідей,
Жиырылған кірпідей.

* * *

Жол бойындағы дарактар —
Шалқалай жатқан тарактар.

* * *

Ақ жеңешем тойға киген сәукеле —
Құдды ақ шын — қар жамылған тау-төбе.

* * *

Ақша бұлттар тауға үйірілген шағында,
Ваннадағы көпіршіген сабындай.

* * *

Өтек ұқсас кемеге,
Шанаққа ұқсас тегене.

* * *

Жолым үй тігілген көгалға
Конустан аумаса болар ма?!

АҚ МЫСЫҚ ЖОҒАЛҒАНДА...

Бүкіл аула дүрлікті:
— Естідің бе сұмдықты?
— Ақ мысығын көршінің
Ұрлап кеткен кім екен?
— Ол ұрының досы кім?
— Қайдан келген ұры екен?

Аула кетті дүрлігіп,
Әркім айтты бір күдік.
Бәрі білгіш мұндайда,
Иілмейді ыңғайға.

Жорамал көп, жосық жоқ,
Бірін-бірі тосу жоқ;
— Қайран мысық, ақ мысық,
Болып кетер жат мысық...

— Ұры матап ұстайды-ау,
Ұрып-соғып қыстайды-ау...
— Әлде сүтке тойдырар —
Үйді іздеуді қойдырар.

— Текті мысық жоғалмас,
Тексіз мысық оралмас...
— Ең дұрысы іздеу ғой,
Іздеу — күдер үзбеу ғой...

Аула кетті дүрлігіп,
Әркім айтты бір күдік...

Сабылдық та қаншама,
Сұрау салдық баршаға...

...Ақ мысықты есті де:
Өзі келді кешкіде.

Сұрастырдық сақ түстеп,
Анықтадық тәптіштеп:

Сейіл құрып жүргенде,
Ел жиналған бір жерде,
Қарындасын көріпті,
Соңына оның еріпті.

Тұрады екен тау жакта,
Барып кепті қонаққа.

Есті мысық жоғалмас,
Ессіз мысық оралмас!

АЙЫРБАС

Көзжұмбайға саламыз,
Бұйырғанын аламыз:
Асылы мен жасығын
Қалтада ұстап жасырын,
Жасаған соң айырбас,
Ешкім кері қайырмас.

Ұтылғанға күлеміз,
Ұтыла да білеміз.
...Төрт сиялы ақ қалам!
Көріп сынып мақтаған.
— Тарту етші.

Тартпадым.

— Маған сатшы.

Сатпадым.

Айырбасқа жөнелттім:
Осы маған керек-тін.
Тоқтыбайға тоғыттым.
Ол ұтылды,
мен ұттым!

Көзжұмбайға саламыз,
Бұйырғанын аламыз:

Жасаған соң айырбас,
Ешкім кері қайыrmас...

Тоқтыбайым «Қап!» — десін,
«Теріс киді шапкесін».
«Төрт түсті!» — деу бекер-ақ:
Жазатыны екеу-ақ!

Көзжұмбайды жалғаймыз,
Айырбастан талмаймыз.
Тоқтыбайдың қаламы
Төрт-ақ күнге жарады.

Сол қаламмен отырып,
Соқтым талай «екілік».
Жүрдай болды шариктен,
Алмастырдым Мәлікпен.

Мәліктікі — қарындаш.
Бұндай қайдан табылмас?!
О да болды айырбас,
Маған қайта қайыrmас.

Қарындаштын орнына
Пенал түсті қолыма...
Көзжұмбайға саламыз,
Бұйырғанын аламыз.

Ұтылғанға күлеміз,
Ұтыла да білеміз.
Менсінбеп ем пеналды,
Қалам болып оралды.

Қандай екен бұ қалам
Қолдан-қолға зулаған?
Мен асыға қарадым:
Сөйтсем, өзім қаламым!
Неге «олжа» деп, малдандым?!
«Алдаймын» деп, алдандым...

ӨСІП КЕЛЕМ ОЙ БАҒЫП

НЕГЕ ҚАРАҢҒЫ?

- Бұл дәліз неге қараңғы? —
Дегенбіз сынап Камалды.
Мәз қылды бізді күлдіріп:
— Кетіпті үйге түн кіріп.

САНАМАҚТАР

- Көжек керім!
Қайда бардың?
— Безектедім,
Сайға бардым!
— Нелер көрдің?
— Жидек тердім.
— Қанша тердің?
— Жеті себет,
Екі шелек.
— Сотқар қонжық!
Топтан сен шық!

* * *

Ескі жұрттан
Таптық олжа.
Кейбіреуі
Мылжа-мылжа.
Кейі жана,
Көне, сана.
Балта екеу,
Жалғыз көсеу,
Қашау бесеу,
Балға жетеу,
Үскі төртеу.
Тоғыз таға,
Отыз шеге.

Төстен бесеу.
Сегіз семсер,
Алты кепсер...
Зерек бала,
Көне, сана!

БЕС АҒАШ

Қарағай

Аспанда жөнкілсе бұлт жанап-төніп,
Көк жүзін мойнын созып, қарап көріп,
Ақ бұлттың, кара бұлттың жалбыр шашын
Тарайды қарағайлар тарак болып.

Шырша

Күзде де, көктемде де, жазы-қысы
Тұратын өңін бермей, жасыл түсі.
Шыршаны айналамыз Жаңа жылда,
Аға да, інілер де жасы кіші.

Көк терек

Дөрі ектірген қорқақтай
Қалтырайды, жел ессе.
Қашып кетер жол таппай,
Теңселеді белесте.

Сәмбітал

Туған жердің топырағына емініп,
Өз анасын іздегендей егіліп...
Төмен қарай өсетіндей өн бойы,
Салбырайды жапырағы төгіліп...

Қияннан-ақ көз тартады сәмбітал,
Шымылдықтай көлегейліп керіліп.
Шаң-тозанды өткізбейтін сүзгідей,
Желпінеді,

кір-ластан жерініп...

Жөке

Біз білеміз жөкенін
Балы шипа екенін,
Ойыншықтар жасаса,
Жарылмайтын бекемін.

* * *

— Тілді кімнен үйрендін?

— Атамнан да,

Әжемнен,

Апамнан да,

Әкемнен.

Елгезектен,

Безерден...

— Жырды кімнен үйрендін?

— Куанышты көңілден,

Қасіреттен,

Бақыттан,

Осы өмірден,

Уақыттан...

БІР НАҚЫЛ

«Ер елімен егіз», — деп,

Кім айтса да, дұрыс айтқан негіздеп...

Туған елін сағынған

Адаспайды қайтатұғын жол іздеп.

АЯНЫҢ АТАСЫ МЕН ӘЖЕСІ

Айнаға атам таяп кеп,

Үңіліп, ұзақ қарайды.

Кителін сипап, бәйек боп,

Сакалын, мұртын тарайды.

Такқанда орден, медалін,

Кетеді атам жасарып...

Сен жоқсың бүгін жанымда,
Мектепке жалғыз барамын.
Сырғанақ теуіп сабылмай,
Екі үйге отын жарамын.

Сабак та енді күрделі,
Өзінсіз жүрмін киналып...
Жалғыздық жайын білгелі,
Тұрады мені мұң бағып.

Жаныма жоғың батады-ақ.
Қай күні көрші көшенің
Баласы кілең сотанақ
Басынып жолым кеседі...

Сауықсаң екен тезірек,
Дос үшін сынға түсейін:
Қаласан, айтшы,
өзім кеп,
Дөрінді бөліп ішейін!

АҚЫН БАЛА

Лимон сатып алдың да,
Түсіне таң қалдың ба?!
Сен айттың:
— Тап осындай жоқ сары!
Ол айтты:
— Мынау нағыз өт сары!

Шие тердің бауға кеп,
«Піскендерін танда» деп.
Сен айттың:
— Кімдер бояп қояды?!
Ол айтты:
— Қанық қызыл бояуы!

Орманшының үйінде
Қалжыраған күйінде
Үйдегідей көсіліп,
Жата алмадың шешініп...
Сен айттын:
— Жайсыз-ақ қой бұл мекен.
Ол айтты:
— Тым аядай бөлме екен!

Шаршап келіп жырақтан,
Бас қойдындар бұлаққа...
Сен айттын:
— Кетіп еді күн ысып,
Шөлім қанды су ішіп.
Ол айтты:
— Тастай екен тасбұлақ,
Мен шөлімді бастым-ақ!

Сырықтағы жалауға
Ұмыттың ба қарауға,
Өте бердің...
Ал досын
Жалт бұрылды табанда.
Сен айттын:
— Талай көрген жалаудай
Желбіреп тұр,
шалқып тұр.

Ол айтты:
— Лаулап жанған алаудай
Лебі беттен шарпып тұр!
Қатар өскен жасыннан,
Қалмайтын бір қасыннан
Дос-жолдасың он жасар
Бірге талай тауды асар...

Сәби көрсе,
өбектеп
Кетеді ойнап бөбек боп.

Байыптанса
кәдімгі
Қарттан бетер сабырлы.

Аз сөйлеп, көп ойлайды,
Ойға терең бойлайды...

Өзгелерден сезімтал
Көзі өткір,
сөзі дәл.

Ақын бала — ол досын:
Ақыл сөзі мол болсын!

АТАМЕКЕН АЯУЛЫ

ЕРТІС

Ертiс ағар есiлiп,
Сахараға көсiлiп.

Ертiс ағар екпiндеп,
«Жезқазғанға жеттiм», — деп.

Ертiс — өзен арынды,
Бiрақ ойлы-сабырлы.

«Болындар, — деп, — сабырлы!»
Үндегендей бәрiндi.

ПАВЛОДАР

Майра әсем әнiмен
Жалт қаратқан қазағын...
Аспандайды әлi де
Сыңғырлаған ғажап үн —
Павлодар!

Туып-өскен ұяның
Тұғырынан алыстап,
Шыңдап шәкiрт қиялын,
Қаныш өскен қарыштап —
Павлодар!

Васильев Павел де
Мұнда туып, мұнда өскен.
Үнiн қосып дабылға,
Ұлы Отанмен тiлдескен —
Павлодар!

Алғырлардың мекенi —
Арқаның бiр қаласы.

Үйіріп-ақ кетеді
Аясы мен саясы —
Павлодар!

БАЯНАУЫЛ

Бозторғайдай көгінде
Әндер қағып канатын,
Күй тамылжып, өрінде
Бұлақ болып ағатын —
Баянауыл!

Төскейінде таулардын
Бабам таймай бабынан,
Кеудесіне жаулардын
Көк сүңгісін жаныған —
Баянауыл!

Сандық болып тау-тасы,
Аңыздарын сақтаған.
Санлақтардың Парнасы*
Сәйгүлігін баптаған —
Баянауыл!

Бүкіл елдің алдында
Жыр жебесін ұштаған,
Бұқар жырау
ханды да
Ауыздықтап ұстаған —
Баянауыл!

Таулары мен датасын
Жыр кітаптай оқыған.
Қаныштай жас баласы
Көкейіне тоқыған —
Баянауыл!

* Парнас — көне грек аңыздарында өнер тәңірлері тұрған тау аты.

МАРАЛДЫ

Маралды көл — тұзды көл,
Жағасынан бізді көр!
Еншіміздей біздің ол,
Емшіміз де біздің ол.

Кіндік қанмен мөр басып,
Үрім-бұтақ өскен жер.
Содан бастап жол басын,
Ұзақ салқар көшкен ел.

Маралды кең атырап:
Қызыл шілік — шымылдық.
Ақ қайың, көк жапырақ —
Тозбас мәңгі туырлық...

КҮЙГЕНКӨЛ

«Күйгенкөл» бар Оралда,
Көл күйе ме? Бұл не сөз?
Жағасы аптап болар ма,
Көл жағасын бізбен кез.

«КІЛЕМ ЖАЙҒАН» КӨЛІ

«Кілем жайған...» Бек білем:
Жазда ауыл қонатын.
Көгалы бар көк кілем,
Ақтап-ақ тұр көл атын.

БАЛТАБАЙ БАРАТБАЕВ

Жана дүние жауларын
Жан-тәнімен жек көріп,
Қорғап бакыт бауларын,
Дуылдаған от болып.

Халкын жаудан калкалап,
Зуылдаған оқ болып,
Баратбаев Балтабай
Жарқылдаған от болып...

Балтабайдай ұлымен
Мақтанады Маралды.
Жаңа заман нұрымен
Маралды да жанарды!

КӨРГЕНДІ

Өкпелетпей достарды
Үлесін тең бөлгенді,
Досқа досты қосқанды
Дейді халық:

— Көргенді!

Өзі де адал,
адалдың
Айтқанына сенген-ді
Ортасында қоғамның
Дейді ел-жұрт:

— Көргенді!

Автобустың ішінде
Үлкенге орын бергенді,
Жөн-жосықты түсінген
Дейді ел-жұрт:

— Көргенді!

Жәбірлемей,
жылатпай
Кішіні, әлі келгенді,
Жол көрсетсе шырақтай,
Дейді халық:

— Көргенді!

Ұмытса өзі алғанды,
Айта берсе бергенді,
Ондай-ондай жандарды
Демейді жұрт:
— Көргенді!

Үлкендерге көшеде
Токтап сәлем бергенді,
Бүгін де әрі кеше де
Дейді ел-жұрт:
— Көргенді!

Аузы-басы жыбырлап,
Жолыққаннан сыбырлап
Өсек-аян тергенді
Демейді ешкім:
— Көргенді!

ӨКІНІШТІ ӨМІР

Сейіл құрып далада
Бір аунамай көгалға,
Қос ат жегіп шанаға,
Бір сырғымай сонарда
Тасбақа жүр тақырда.
Көз жіберші пақырға.

Шалпылдатып су шашып,
Бір шомылмай өзенге,
Құрбылармен дуласып,
Бір күйғытпай кезенде
Тасбақа жүр тақырда,
Көз жіберші пақырға.

Арка-басын босатып.
Бір шешінбей ғұмыры,
Уайым-мұңсыз бос жатып,
Бір көсілмей ғұмыры

Тасбақа жүр тақырда,
Көз жіберші пақырға.

Үйіріліп ұршықтай,
Күйге балкып,
билемей,
Шын басына бір шыкпай,
Сазды аякпен илемей
Тасбақа жүр тақырда,
Көз жіберші пақырға.

Тасты басып,
Құм кешіп,
Жалаң аяк зырламай,
Көбелектей гулесіп,
Бұлбұл жырын тындамай
Тасбақа жүр тақырда,
Көз жіберші пақырға.

Желге тосып кеудені,
Өрмелемей шатырға,
Кордың қоры жердегі —
Тасбақа жүр тақырда.
Бір асылмай турникке,
Ұйқылы-ояу күндікке
Тасбақа жүр тақырда.
Көз жіберші пақырға.

АРДАГЕРЛЕР

Ардагерлер осал ма —
Шеттерінен батыр, дөй!
Ардагерлер кашанда
Жас ұрпакка ақылгөй.

Ардагерлер баулиды
Өз күшіңе сенуге.

Ардагерлер баулиды
Айқастарда жеңуге.

Тәлімгері ұрпақтың
Ардагерлер кашанда.
Отан үшін қымбатты
Үндейді ерлік жасауға.

ТУРНИР МЕН ТУРНИК

Жөндеп тындап алсамшы,
Байыбына барсамшы...
Әй, ұшқалақ басым-ай,
«Алаңғасар Жасыбай»
Деп атандым мен енді,
Жұрт күлкіге кенелді.

Досым айтты:
— Бір күнге
Ат салысшы турнирге!
— Е, жарайды! — дегенмін.
Мәнін білмей, бөгелдім.
Түсіндірді танысым:
Турнир — шахмат жарысы.
Бас тартуға кеш енді!
Жібермеспін есемді...

Жаксы оқитын балалар
Чемпион да бола алар.
Сынып пенен сыныпты
Жарыстарын сынасты.

Қарсы ойнатты бір қызды,
Ойыншы екен жұлдызды.
Жаттыққанның пайдасы:
Тапқыр екен айлашыл.

ТҮРКСІБШІ – ҚҰРЫЛЫСШЫ

Қайламенен кәдімгі
Қанша тауды қақ жарып,
Тегістеген адырды,
Түрксібтей жол салып.

Атай жыр қып айтады,
Ұлғайса да жас қанша.
Елді шарлап қайтады.
Жастық шағын еске алса.

КЕНШІ

Қарағанды кенінде
Көмірден тау қопарған.
Қызу беріп өмірге,
Алғыс алған Отаннан.

Ата — әке — немере —
Бір әулетте үш шахтер!
Батыр болғың келе ме —
Үш шахтерге ұқсап көр.

НЕГЕ?

— Бауырым!
Қол неге екеу?
— Көтерсе жүк ауырын,
Бірін-бірі қолдасын деп.

— Ағайын!
Көз неге екеу?
Тағдыры мен талайын
Тереңірек барласын деп.

— Туысым!
Аяқ неге екеу?
— Сеп боп бірі бірі үшін,
Жердің үстін шарласын деп.

АТАМ – КІТАП, МЕН – ДӘПТЕР

Атам – кітап,
 мен – дәптер,
Ақыл толы сөзіне.
Қызығам да, әлбетте,
Көшіремін өзіме.

Еш дүкенде сатылмас
Тегін кітап – атамыз!
Қанша оқысан,
 саркылмас
Өмір – кітап – атамыз!

Беттері ашық ұдайы,
Оқылатын кітап ол.
Сырын ашып ұдайы,
Тоқылатын кітап ол.

Еш дүкенде сатылмас
Тегін кітап – атамыз!
Қанша оқысан,
 саркылмас
Өмір-кітап – атамыз!

МҮЗАЙДЫН БІРЕУГЕ КЕҢ, БІРЕУГЕ ТАР

Мұзайдын шалқары
Магниттей тартады.
О да – бір әдемі
Балалар әлемі!
Бұркырап буымыз.
Дуылдап шуымыз,
Сынаптай сырғанап,
Тебеміз сырғанақ!
Айдында аптығып,
Жүрген кім кактығып?

Өзімшіл сорлыға
Тар екен жол мына...
Мұзайдын – мерекем,
Көпшілге кең екен!

* * *

Қос қол!
Қос қол!
Жалғыз баспен
Дос бол!

Қос құлағым!
Ұғын
Жалғыз тілдің
Сырын!

Көреген
Екі көз!
Бәрін шол
Жігі-тез.

Екі аяқ,
Зырла.
Бастың сөзін
Тында.

ЕКІ ТАҚТАЙ – БІР КӨПІР

Биылғы көктемдегі қарғын қазып,
Ойылып шимайланып қалды жазық.
Ортасын екі ауылдың қақ бөлген соң,
Іркілді жыраға жұрт тап келген соң.

Көпір жоқ жыра үстінде өтетұғын,
Біз жақтан арғы жаққа жететұғын.
Көпір жоқ жыра үстінде өтетұғын,
Ар жақтан бергі жаққа жететұғын.

...Оп-онай біреу онды көпір сапты:
Дүйім жұрт ерсіл-қарсыл өтіп жатты.
Үйдегі үлкендерден сұрап жатпай,
Әселдің әкелгені бір-ақ тақтай.

Үйдегі үлкендерден сұрап жатпай,
Бақаштың әкелгені бір-ақ тақтай.
Көпірге екі-ақ тақтай жетіп жатыр,
Ағылып ауылдастар өтіп жатыр.

...Қос тақтай – көпір, міне... өтуге бар..
Екі сөз көңілге де көпір болар.

КІМНІҢ ТҮСІНЕ НЕ КІРЕДІ?

Мысықтың түсіне
 Қаймақ кіреді,
Шалғының түсіне
 Қайрақ кіреді.

Баланың түсіне
 Төтті кіреді,
Жаяудың түсіне
 Атты кіреді.

Ананың түсіне
 Бала кіреді,
Қазақтың түсіне
 Дала кіреді.

Аңшының түсіне
 Олжа кіреді,
Жемқордың түсіне
 Қалжа кіреді.

Ағаштың түсіне
 Бұтақ кіреді,
Шәкірттің түсіне
 Кітап кіреді.

Саранның түсіне
Алтын кіреді.
Батырдың түсіне
Халқы кіреді.

КҮЛКІ АЙНАСЫ

Алматының көңілді
Араладым жаз бағын.
Күле-күле,
ішегімді
Үзіп ала жаздадым.

Төніп келе жатады
Бәрі кисык айнаға.
Ішек-сілесі катады,
Караса да кай бала.

Кап-қағілез жай ғана,
Жүп-жұқа едім жалбыздай,
Шыға келдім айнада,
Домаланып қарбыздай.

Екінші айна алдында,
Ал бір күлші дегендей.
Әлгі қарбыз калды да,
Енді болдым тебендей.

Міне, оң жақ құлағым
Жауып кетті айнаны.
Шыға келді шұбалып,
Туырлықтай қайдағы.

Төртінші айна жүзінде
Сап-сау көзім қыли боп...

Күлкі...
күлкі көзінде...
Езуінді жыю жоқ.

...Ал оныншы айнада
Шыға келдім өзім боп.
Бар өзін көр, әй, бала,
Айтар баска сөзім жоқ.

Жас балалар бакшадан
Көрсін
Күлкі бөлмесін.
Қиналса да баскадан,
Күлкіні ауыр көрмесін.

ТӨРТЕУ

Түсіп кетіп таяғы,
Қалт-құлт етіп аяғы,
Өзіне-өзі шал кейіп,
Сипактайды енкейіп.

Бүкжендейді неғып қарт?
Өйткені ол — зағип қарт.
Қасында екі бала тұр,
Сипалақтап шал отыр.

Әріректе жігіт тұр,
Неге ыржақтап күліп тұр?!

НЕГЕ?

Жәнібек:
— Үйрендім — дейді, — желден
Сілкілеуді өрікті.
— Үйрендін, — деймін, — кімнен
Сілкілеуді өз інішегің Серікті?

Жәнібек:
— Үйрендім, — дейді, — желден
Үйіріліп билеуді!

— Үйрендің, — деймін, — кімнен
Жағадан ап жасы кішіні сүйреуді?

Жәнібек
Жақ ашпайды.
Менімен
Тал аспайды...
Неге?

МОЙЫНДАУ

Апам үйден, мейлі, шықсын қай жакка,
Төгілгіш-ак сүт те,
айран, каймақ та...
Кесе неге апам барда сынбайды?!
Неге орындық апам жоқта кирайды?!
Неге?
Неге сүт те,
шай да, балың да
Төгілмейді апам үйде барында?!
Үлкендермен жасамаймын дау-егес,
— Жігіт болдың, дәусің, — дейді — Бала емес.

«Енді үлкенсің!» — дегеніне куандым,
Әйтсе де, мен әлі күйттай шығармын.
Ыдыс шакқыш не жыным бар бұл менін,
Түпкі сырын түсіне алмай жүргенім.

Әйнек үркіп тұра ма екен епсізден?
Бір ойымды білдірейін тек сізге:
Айтып отыр дей көрмеңіз бала дау,
Үлкендер де кейде кесе шағады-ау!..

НАНБАЙСЫҢ БА?..

Түрлі түсті қаламмен
Түрлі сурет салам мен:

Егін жапқан даланы,
Көкпар тартқан ағаны,

Сақасы мен кенейін...
Бөрін тізіп, не дейін...
Нанбайсың ба, жылауық,
Мөлтілдетіп көзінді,
Жылап тұрған кезінді.
Көне, салып берейін,
Күнгірт тартпай, күн ауып...

Екі көзін құрғатып,
Жылауық түр үн қатып:
— Көне, мені сала ғой,
Көз жасымды таба ғой.

ҚОЛҒАНАТТАР

Адамда көп қой қолғанат
Алуан іске ыңғайлы:
Шығады «газик» жорғалап,
Тиеп ап қап-қап бидайды.

Тоғаннан толқын құлайды,
Айналып сумен дөңгелек.
Тартады диірмен бидайды,
Нан пісіруге үн керек!

Береді енді ток көмек:
Аппақ үн нанға айналар.
Болмаса мұндай көп көмек,
Адамның қолы байланар.

СЕПКІЛІ БЕТТІҢ СЫРЫ

Карлығаштың тал бойында жоқ міні,
Әттең ғана, бетінің бар сепкілі.

Жұрттың бәрі қарайтындай қайырылып,
Қарлығаш жүр дегбірінен айырылып.

Тырнаса да, сол сепкілі кетпейді,
Қырнаса да, сол сепкілі кетпейді.

Қарлығаштың мін таппайсың бойынан,
Әттен, сепкіл бір шықпайды ойынан.

«Бір сүйгізсең жақсы көрер кісіне,
Өнің түгіл

кірмес сепкіл түсіне».

Депті әжесі Бейбітгүлдің, рас па?
Осы әңгіме тарап кетті класка.

Сепкілі бар қызды ұнатсан,
сүйіп ал,
Жарата ма, жаратпай, ма, біліп ал.
Кластағы ұлдар келіп шетінен,
Өбіп шықты Қарлығашты бетінен.

Жаз өткенде өшті бірге сепкіл де.
Сол сепкілдің ізі де енді жоқ мүлде.

— Кімді жақсы көреді екен бұл қыз? — деп,
Кластастар таба алмай жүр күнде іздеп.

Төмен қарап,
ләм демейді Қарлығаш,
Жақсы көрер біреуінің бары рас.
Жұрттың бәрі қарайтындай қайырылып,
Қарлығаш жүр соған бола қайғырып.

КҮЛКІ МЕН КӨЗ ЖАСЫ

Келе жатып бір адам
Компас тауып алған да:
— Бұл не зат? — деп сұраған
Жолығысқан жандардан.

Көрші сұрап көршіден,
Таба алмаған жауабын.
Есептемей ерсі деп,
Қоя берген сауалын.

— Білсе білер осыны
Өзіміздің Қожекең.
Отырмайық тосылып,
Бар, жауабын тез әкел!

Дағдарысқан шіркіндер,
Кіріпті үйге еркін кеп.
Сауалды естіп ілкіде,
Қожа күлген кеңкілдеп.

Олай-бұлай аударып,
Жұмбақ затты сынапты.
Тандай қағып, танданып,
Қожа өпенді жылапты.

— Алпыс асқан күнінде
Жылағаның... мұның не?

— Білмейді деп сендерге
Күлдім... іле өкіндім...
Білмейді екем, әу, мен де,
Соған жылап отырмын.

БАЛАСЫН ЗҰЛЫС* БАУЛИДЫ

Әр өнерге сан қилы
Ұлын зұлыс баулиды.

— Сүнгі бірге теңізге,
Су астынан мені ізде!

* Зұлыс – негр деген мағынаны береді.

Мен не істесем, соны істе:
Сонда жеттің жеңіске!

Су астында жылжыған
Мақұлық — ол — інжуан.

Інжуанда інжу бар,
Тұңғиықтан сүңгіп ал.

Інжу — өте қымбат тас,
Гауһарменен сымбаттас.

Інжу тапсаң тереңнен,
Кенелгендей көрем мен.

Ал сүңгиік теңізге,
Су астынан кен ізде!

* * *

Әр өнерге сан килы
Ұлын зұлыс баулиды.

ДОГ* НЕГЕ ҮНДЕМЕЙДІ?..

Қойған заттай көрмеге,
Үндемейді дог неге?

Сакқұлақ ит неғып тұр?
Бәрін, бәрін бағып тұр!

Маңғаз шолып маңайды,
Мойнын соза қарайды.

Дог үндемей,
 үрмей тұр,
Әлденені білмей тұр.

* Д о г — сүйекті, ірі иттердің бір тұқымы.

Дог үндемей...

ойда тұр,
(Ойын бөлме, кой, батыр!)
— Қызық осы кісілер,
Қылығын кім түсінер?!

Екі бала кеше де,
Ойнап еді көшеде.

Сырттай
достар секілді,
Жанын косқан секілді.

Анау қалқан құлақты
Неге үлкені жылатты?!

Мынау бала — бір жұмбақ,
Жүреді ылғи құнжындап...

Тепті тасты жолдағы,
Тапқаны не сондағы?!

Какырады ұлтаны...
Аяғы, өне, сылтады...

...Үйге сүйеп велигін
Иесі үйге енуін.

Аңдып тұрған бейтаныс
Айдап кетті қайда алыс?

Дог үндемей, үрмей тұр,
Не дерін де білмей тұр.

Үлкендер мен кішілер...
Мінезін кім түсінер?

Дог үндемей,
үрмей тұр,
Жұмбақ сырын білмей тұр.

ҚОЛДЫҢ КҮДІРЕТІ

Тапшы сондай ұстаны:
Созады қол қысканы!
Қос қол қандай ұжымды:
Қысқартады ұзынды!
Тапшы сондай шеберді:
Биіктетер төменді!
Жіңішкертіп жуанды,
Ұзартқаны ұнамды.
Аласартып биікті,
Қойылтады сұйықты.
Женілдетіп ауырды,
Жұқартады қалынды.
Тегістейді бұдырды,
Бедерлейді жұмырды.
Бұзылғанды ондайды,
Қол бәріне оңтайлы...
Түрлі қиын жұмыста
Тындырымды қол — ұста!

ЖАҢҒАЛАҚ

Шаштараздан шай сұрапты жаңғалақ,
Мұғалімнен май сұрапты жаңғалақ.
Етікшіге кітап іздеп барыпты,
Қайықшыдан тай сұрапты жаңғалақ.

Тенізшіден орақ сұрап жаңғалақ,
Оташыдан қорап сұрап жаңғалақ,
Ақ аюдың үнгіріне ақпанда
Барған дейді қонақшылап жаңғалақ.

Қайшыменен ет турапты жаңғалақ,
Бес күн қатар бет жумапты жаңғалақ.
Жөн сілтеген жолдастарын тыңдамай,
Қыңырайып,
көп тулапты жаңғалақ.

РОБИНЗОН КРУЗОЛАР СОНДАЙ

Ешқашан көзін сатпайды,
Ешкімге иек артпайды.
Бүгінгі болып кешегі
Жұмбақты жалғыз шешеді.
Таң атып тағы сарғайды:
Өзенді жалғыз жалдайды.
Үйренген сайын, көп біліп,
Білетініне жоқ күдік.

Зерттеген сайын көп біліп,
Қүдіреттілігіне жоқ күдік.
Қанағат тұтқан, кем біліп,
Опынар өзін жеңдіріп.
Іске кіріссе нақ біліп,
Жолдасы соның — сәттілік.
Мынау тірлікте жеңіл жоқ,
Өзіне сенбей, өмір жоқ.

СУРЕТШІНІҢ СЫЙЛЫҒЫ

— Ұнатсаң бояулардан нұр тарауын,
Балақай, жақсы екен, — деп, — бұл талабың!
Суретші Қанаш ата — біздің көрші —
Сыйлады маған жана қылқаламын.

Аз екен иемдену қылқаламды,
Аз екен аралауын гүлді аланды,
Келбетін көкейіңе қондырмасаң,
Бейнелеу киын екен қыр-даламды,
бұл ғаламды...

ТЕҢІЗГЕ БАТҚАН КҮН

Күн, әне, бізден жырақтап,
Барады қайда домалап?

Алдында теңіз мұнартқан
Қалмады зәрем,
көре қап...

Кідірет емес кемерге,
Барады дәу күн домалап.
Тұңғық түпсіз тереңде
Кетеді-ау суға...
Обал-ақ!

Жағада мені жұбатып,
Балықшы атам айтады:
— Кетпейді суға Күн батып,
Теңізді жылытып қайтады...

КӨК ОРМАНДА

Көк орманда ауа таза, бой таза.
Көк орманда адам таза,
ой таза.
Орман өзін күнде таза ұстайды,
Көк орманда шаң бұрқырап ұшпайды.
Мұнда таңның қоңыр салқын лебі бар,
Көк орманда әнші құстар елі бар.
Тек осында әнші құстар ұясы:
Ән мен күйдің әсем филармониясы!

ЖАЯУ БОРАСЫН

Шұбалған шұбар ақшандақ,
Жер бауырлайды қақшандап.
Ызғиды жаяу борасын
Бұран да бұран ақсандап.

ОРМАН ЖЕЛІ

Дос шақырды серуенге бүгін мені,
Жапырақ күлдіреп тұр үгілгелі.
Қаңырап бос қалыпты атырап кең,
Орманда жел ойнайды жапырақпен.

АҚ ДӘПТЕР, ЖЫР АВТОРЫ

Қара жерге қыс сыйлады ақ дәптер:
— Кір шалдырмай дәптерінді сақтап көр!
Сонда жерге күн үніліп қараса,
Ақ дәптерге жыр жазылған тамаша!

— Қандай ақын жырды жазған жаңа бұл?
— Ол кәдімгі қараша айы — ноябрь!
Бала біткен қыс қызығын көріп жүр,
Қарашаның қара өлеңін теріп жүр.

«Қансонар» деп аталады біреуі —
Сол кансонар саятшылар тілеуі.

«Мүзойнақ» деп атаған да жыры бар,
Көкше мұзда коньки мінген зымырар!
«Шанғыжол» деп бар түзілген өлеңі,
Жарыста озар жүйріктердің өрені!

БҰЛАҚ ДЕП НЕГЕ АТАЛҒАН?

— Қалай «бұлақ» деген?
— Бәсе, айтшы, неден?

— Туса сондай сұрақ,
Мен айтайын, шырақ:

Құдды аппақ сынап
Құйқылжиды бұлақ.
Суы төтті бұлақ
Түсін қара: бұл-ақ!
Бұл-ақ!
Яғни, ақ бұл!
— Мынау ойың — тапқыр!

ДАРУ ШӨП

Тау бөктерлеп барушы ек,
Іздеуші едік дару шөп.
Қандай өзі дару шөп,
Әлі шала танушы ек.
Қайда өседі дару шөп,
Қарттан сұрап алушы ек.

Алуан-алуан дару шөп
Дәріханаға тапсырып,
Дардиып-ақ қалушы ек,
Дару табу – жақсылық...
Қаптай өссін дару шөп,
Болмасын тек тапшылық!

ЖАЗҒЫ ТҮН МЕН ЖАЗҒЫ ТАҢ

– Ұйықтайды түнде кім?
– Ұйықтайды тірі жан,
Ұйықтайды сұлу ән.
– Ұйықтамайды түнде кім?
– Ұйықтамайды түнде түн!
Түн ортадан ауғанда,
Түн оятар бұлбұлды.
Көңілге саз толғанда,
Ән басталар сыңғырлы.
Сонсон атар жана таң,
Күн де шығар жанадан!
Ән оятар Адамды,
Таң оятар Ғаламды!

МҰРАП

Дән құшақтап макталық
Жатыр күнге қакталып.

Күйдірсе де күн қақтап,
Қайда қашсын сырғақтап?!
Жердің кепті тандайы,
Жарық, жарық мандайы.

Сабак семіп қалар ма,
Тірлік сөніп қалар ма?!
Ел еңбегі бекерге
Желге ұшып кетер ме?!
Мақталықта мұрап жүр,
Аптапқа да шыдап жүр.

Өртенуге шақ қалып,
Өзі де жүр қақталып.
Мұрап аттар төтелеп,
Арық суын жетелеп.
Шөлі қанса мақтаның,
Ел еңбегін актады!
Су иесі — министр —
Мұрап — біздің туыс бұл!

ЖЕЛДІҢ ӨЗІ ҚАНДАЙ? ЖЕЛДІҢ КӨЗІ ҚАНДАЙ?

— Аптап шөлде
Қызыл көзді қызыл жел,
Шұбатылған ыстық жел,
Пысынатқан ыстық жел,
Міне, осындай түстік жел!

Арктикада
Ақкөз надан қиын жел,
Үйіреді құйын жел.
Оның аты үскірік,
Есінді алар ысқырып.

ТЕЛЕСКОП

Көк аспанда елес көп,
Ғарыш қойыны мол жұмбақ.
Қадалады телескоп,
Шешілсін деп сол жұмбақ.

Жұлдызды іздер ғарыштан
Жердің көзі сияқты.
Сыр ашкалы алыстан
Телескоп тұр шырақты.

АҚБӨКЕН

Мүйізді, аша тұяқты,
Баскарақ ешкі, қойыннан.
Желе жортып жайылған,
Ұнатқан жыланқияқты.

Шытырды жесе тойынған,
Жаз бойы қырда қаңғиды...
Қауіп төнсе қапталдан,
Бес метрге қарғиды.

ПОНИ

Нанбас-ау бұған кей кісі,
Келмес-ау әсте сенгісі.
Болады екен дүниеде
Аттың да ергежейлісі.

Ат емес — тірі қуыршақ,
Үлкендеу одан құлыншақ.
Жатаған, жерге жабысқан
Жуас ол...

емес ұрыншақ.
Кім оған қамшы көтерер,

Бас пенен көзге төпелер?!
Жаны ашығандар
 пониді
Аялап, өзі жетелер.

Жегеміз күйттай арбаға, —
Жаттықсын пони аулада.
Мінгізіп бір топ баланы,
Шығамыз әлі тауға да...

БАЛЫҚШЫ ҚАРТТЫ КӨРГЕНДЕ

Үш қармақпен балық аулап жағадан,
Отыр, өне, бір аксақал — дәу адам.
Жетпей ме екен, жетпей ме екен бір қармақ,
Жас балықтан жеп жүр ғой қарт күнде аулап?!

Әлде бұл шал дүниеқоңыз, қарау ма?
Кұныққан ба көк теңізді тонауға?
Адал ма қарт, әлде шынға қарау ма?
Кімнің жауап береді бұл сауалға?

Ең әуелі өзін қармақ салып көр;
Үш қармақты қалт жібермей бағып көр.
Қызығына өсте тояр ма екенсің,
Қармақ салмай, қалай селсоқ өтерсің?!

Күні бойы көк теңізбен сырласып,
Қарт қайтады,
 жабықпайды мұң басып,
Қармақ салу — көрі-жастың ермегі.
Балықшының көптігі сол елдері!

ҚҰМЫРСҚА ЖЫЛАЙ МА?

— Құмырсқа жылай ма?
— Жылайды құмырсқа,

Ауырып бір айға,
Бармаса жұмысқа.

Жылайды құмырсқа,
Зерігіп жұмыссыз:
«Калды, — деп, — бұл тұста
Илеуім ырыссыз».

КҮН – АНАМЫЗ

Күн мейірін төгеді,
Алаламай ешкімді.
Сәулесімен өбеді
Көрі еменді, өскінді.

Тау самалы желпиді,
Батырды да тең-бірдей.
Тау самалы желпиді,
Пақырды да тең-бірдей.

Жан құшағы шуакты
Күн анамыз сияқты.

КӨКЖАЛДЫҢ ЖАУАБЫ

(Мысал)

Керік-жираф сұрапты
Сырын бүкпей ойынын,
Көк бөріні сынапты:
— Неден жуан мойының?

Жауап катқан Көкжалын:
— Жем іздесем тойымға,
Салмағымды салмадым,
Әсте басқа мойынға.

Қиын-қыстау кезде де
Арлан болып, астым қыр...
Иек арту өзгеге —
Қартқа да ұят
жас түгіл!..

ОҚЫСТАН ТУҒАН ӨЛЕҢ

— Тісі аппақ маржандай,
Ақ каймаққа малғандай.
Мақтасаң Майрашты мақта,
Тазалап солай тіс бапта! —
Дедім солай Балнұрға.

Бір құпия бар мұнда:
Қауесет демей-ақ, түсін.
Күнде сол Майраштың тісін
Апасы ысып береді... —
Балнұр солай деп еді...

* * *

Шалқамнан түсе жаздадым:
Осы өлең содан жазғаным.

КІРПІ

Ұстап ап, үйге әкелдім бала кірпі,
Инесі қатаймаған — шала түрпі.
Алдына сүт те құйдым,
шөп те қойдым,
Тілесен, шөпке тойғын, сүтке тойғын.

Көз салмай сүтіме де, шөбіме де,
Ішіне мойнын тығып, шегіне де,
Безеді сыртқа жедел, ашылса есік,
Япыр-ау, ұнатпады мені неге?!

Балалар келді қаптап көршідегі,
— Сен бұған ақ ірімшік берші! — деді.
— Бұл, бәлкім, етті ұнатар акжем ғана,
— Жапырақ кымыздықтан терші! — деді.

Солардан біреуі де жарамады,
Кірпінің дала болды қалағаны.

Томпандап кете барды, босатып ем,
Қайырылып артына да карамады.

— Мың артық маған орман бейішіңнен,
Күрсініп, кірпі сорлы дей ме ішінен?
Далада жанбыр құйып, жай шатырлап,
Кірпінің түк сезбедім кейісінен.

БАЛЫҚ НЕГЕ ӘН САЛМАЙДЫ?

— Балық неге ән салмайды?
Әнге неге тамсанбайды?

— Көңілі хош емес,
Аузы бос емес.

Болса да көкірегі жырға толы,
Аузы да, құлағы да суға толы...

ОШАҒАН

Кішіні де, үлкенді
Түршіктірген
Тікенді
Орап өтпей алыстан,
Жанап өтсен, жабысқан
Ошаған! Бұл — ошаған!
Жок онымен дос адам!

Бейтаныска,
таныска
Ошағанша жабыспа.
Жүрер жолын күзетіп,
Ығыр қылма, мезі етіп...

СІЛЕУСІН

Дырау мысық — сілеусін
Теңбіл-шұбар дағы бар...
Көрмей қайдан білерсің,
Көрдің екен, танып ал.

Ку бұтақтың үстінде
Көзін жұмып қалғиды.
Кулық сақтап ішіне,
Орқоянды аңдиды.

Кауіп барын елемей,
Қоян өтсе қасынан,
Атылады жебедей
Әлгі ағаштың басынан.

...Тағы жорта қалтиды,
Олжа-жемін аңдиды...

ИТ АСЫРАҒАН ИГЕНМЕН ӘҢГІМЕ

Мен:

— «Күтжолынды» қыдыртады кім сенін
қотанда?

Иген:

— Неге аясын бір себін:
Қыдыртатын папам да!

Мен:

— Өзінсің бе ас құятын жатарда,
Не таңертең, тал түсте?

Иген:

— Ас кұятын апам да!

Мен:

— Ал сен өзің не істейсің, шырағым?

Иген:

— Асырағаным өзі неге тұрады?!

Мен:

— Жауаптарың ұнады:

Канды-ау, шіркін, кұмарым...

КҮНДІЗ НЕГЕ ЖАП-ЖАРЫҚ? ТҮНДЕ НЕГЕ ҚАРАҢҒЫ?

— Күндіз неге жап-жарық?

Түнде неге қараңғы?

Бұртиды інім, таң калып.

Естіп әлгі сауалды:

— Күні бойы қалжырап,

Көзін жұмып түнде күн,

Ұйықтайды маужырап...

Соны да, аға, білмедің!..

Білгір екен ініміз!

Сіз де құлақ түріңіз.

ӘТЕШТІҢ ӘНІ

От айдарлы,

Өте айбарлы

Қорқу білмес Қоразбын!

Мәңгір-маубас,

Жауыр жамбас

Ұйқышылмен аразбын.

Танды нұрға боятам,

Елді ерте оятам!

КЕСПЕК ТОЛЫ БАЛ

Төсекке Қожа жантайды,
Қабағын қалың мұң басып:
— Бәйбіше, қолға оңтайлы
Әперші, — дейді, — бір қасық.
— Төсекте қасық не керек?
— Түс көрдім кеше керемет:
Дәу кеспек бауда бар екен,
Шүпілдей толған бал екен.
Қасығым болмай қолымда,
Тата алмай қалдым — сорым да!
Тәтті аңсап кепті таңдайым,
Ал бүгін қамсыз қалмайын.
Қасыма қасық қояйын,
Тыңқия балға тояйын!
— Түсінде тойсаң... шал, анда!
Сарқытын қалдыр маған да.

БҰЛАҚТЫҢ ЖАУАБЫ

— Ақ бұлақ,
 қайда барасың?
Тұманда қалай ағасың?
Бұрылып көрнеу арнаннан,
Адасып құмда қаласың...
Сондағы бұлақ жауабы:
— Сағынса бала анасын
Түнекте де үйін табады!

* * *

Нанасың, шынға нанасың.

ТЕҢІЗДЕН ТАБЫЛҒАН ТАС

Жел
Толкынды заулатқан.
Толқын
Тасты аунатқан.
Аунай берген қырлы тас
Жұп-жұмыр боп, тұп-тұтас.
Теңіз шайған, он ғасыр,
Таста, бәлкім, толған сыр:
Күн кезінде төккен нұр!
Көрсен көңіл шалқытқан
Тасты таптым Балтықтан!

ҚИТЫҚҚАН ҚҰМЫРСҚА

(*Ертегі*)

Бір құмырсқа ойда жоқта желігін,
Өзеурепті,
илеуінен бөлініп:
Жақсы болса жапан түз бен дала кен,
Омартада дос болайын арамен.
Сыйласармыз, азбаса ара, ант атып,
Анда-санда жүрмеймін бе бал татып...
Сахарада сапарлайын соны ізбен,
Дос болайын енбек құштар қоңызбен.
Дос болған соң бірге жасап, бөле ішер
Тапқанынан о да маған бөлісер.
Бал арасы,
зауза қоңыз,
құмырсқа
Бас қосыпты өскендей бір ұлыста.
Бойы үйренген қам-қарекет еркімде,
Азық іздеп жөнкіліпті әр күнде.
Іздеп жүріп жақыннан да, қиырдан,
Сол құмырсқа тапқан екен түйір дән
Олай қозғап, бұлай қозғап көріпті,

Әлі келмей,
терін босқа төгіпті.
Көмек сұрай бал араға келіпті,
Табактаска,
талаптаска сеніпті.
Түрлі гүлден шырын сорған бал ара:
— Мен де карап жүр дейсің бе далада?!
Көрмейсің бе, міне, қолым бос емес,
Депті кейіп. — Көңілім де хош емес! —
Бал арадан қайтып достық тауаны,
Ойы енді қоңыз жаққа ауады.
— Ол арадай емес әсте паң-кердең
Жұғысканды,

ұғысканды жөн көрген.
Бүгжендеген қоқыс үйіп бұрышта
Қоңызға кеп тілдесіпті құмырска.
— Сұраншақпен құдай кайдан дос қылған,
Сен үшін өз еңбегімді еш қылман! —
Деп, бұртиып, қоңыз теріс бұрылды,
Өзгергендей дауысы да бұрынғы.
Екі достан күдер үзген құмырска,
Ескі таныс жүреді ізбен құмырска
Келе жатып ұшырасты илеулес,
Бауырларға туған күннен тілеулес.
Тұқымдастың түрін көріп арыған:
— Не істеп жүрсің? — деп сұралты жабыла.
Құмырска айтты өзі бастан кешкенін:
— Опык жедім опасызды дос көріп!..
Десендер де шатағына шақ төздік,
Кешіріндер айыбымды ақ көздік.
Туыстықтың білмегенде қадірін,
Таяқ жейді мен сияқты шадырын...
Құшақтапты бауырын бәрі кезекпен
Дәнді сүйреп әкеліпті өзектен.
Ойсыз неме қайта тапқан үйірін,
Бірге ойлапты қамын ортақ үйінін...

ҚАЙСЫСЫ ҚАНДАЙ МЕКЕНДЕ?

Қоян жымда,
Құлан қырда.

Бұлбұл бауда,
Ұлар тауда.

Балық суда,
Бұлан нуда.

Қой қотанда,
Бөрі апанда.

Суыр інде,
Аю үнгірде.

Аққу көлде,
Байғыз шөлде.

Адам елде:
Көкте, жерде!

ПЫСЫНАҒАН БҰЛАҚ

Күйдірген соң аптап,
Сая қайдан таппақ?!
Пысынаған бұлақ,
Келеді әне, жылап...

Ағып келіп қырдан,
Күмп береді жылдам.
Шыдасын ба шөлге:
Шомылады көлге.

ҚАРА БҮЛТ НЕ ДЕДІ?

— Кара бүлт!
Қалайша сен қарасың?
— Аралап
Жер мен көктің арасын,
Кірлеп кеттім...
Мен де өйтпесе ақ бүлтпын!
Кірімді
Арылта алмай, аптықтым...
Шаптықтым.
Байқашы,
Түсім кара болса да,
Бойым сызда тойса да,
Қалың-қалың орманға,
Далалар мен жондарға,
Зенгір-зенгір тауларға,
Бұйра-бұйра бауларға
Мөлдірімді сыйлаймын!
Сапарымды тыймаймын.

ТҮН

Мысықтабан майда түн,
Тастап келген қайда атын?

Андап басып аяғын,
Аулаға түн таяды.

Ұйықтатты көлді де,
Маужыратты төлді де.

Жапырақтар балбырап,
Қыбырсыз түр салбырап.

Сәулесін Ай себездеп.
Тапты мені келе іздеп:

Жатыр едім балбырап.
Кеттім білем қалғып-ақ...

КӨКЕК КАЛАЙ КӨКЕК БОП КЕТКЕН?

(Ненец халкының ертегісі ізімен)

Бір бейбак әйел болыпты,
Төрт бірдей перзент көріпті.
Күйеуі ерте өліпті.
Кабағын қайғы көміпті.

Төрт ұлы тілін алмапты,
Айтқанға құлақ салмапты.
Қолғанат-сүйеу таба алмай
Қапалы байғұс зарлапты.
Далаға бетті бір бүрса,
Асыр сап, дулап қызынса,
Бір рет те тәулік бойына
Кірмепті үйге тым құрса.

Қарны ашып,
сусын ішкелі
Су-су боп қайтса үстері,
Түнімен отқа кептіріп,
Азапқа ана түскені...

Кар-кар боп үсті-бастары.
Еденге әкеп шашканын,
Шаруа-ана шарасыз
Шарқ ұрып жинай бастады.
«Қой!» — десе,
бірі қоймапты,
Ойынға әсте... тоймапты.
Қарасын көрмей үйінің
Аулаққа кашып ойнапты.

Балықты жалғыз аулапты,
Жотадан тері саулапты.
Ауырлап аулар зіл тартып,
Қажыпты ана қайратты.

Балалар бір сәт болысып,
Бермепті бірі қол ұшын.
«Тәңірден тілеп төрт ұлды,
Таптым ба, — депті, — сор үшін?!»

Басынан асты азабы,
Жүйкесін жұмыс кажады.
Титықтап,
дертке шалдыққан
Жетпеген бір тек ажалы...

Бүгіліп бойы шынардай,
Еңкейді,
жерге құлардай.
Қарға адым жер де мұң бопты,
Үйінен ұзап шыға алмай.

Төсекте ана аһ ұрды,
Кезекпе-кезек шақырды:
— Таңдайым тастай,
тіл кеуіп,
Қаталап мүшкіл жатырмын.

— Қолға қолайлы құтың бар.
Су жеткіз,
татыр жұтым нәр...
Сарғайды дерттен анасы,
Қымтайды үйдің сыртын қар.

Қызықтап жүрген аптапты,
Ойсызға мұны батпапты.
Төрт ұлдың бірі қайырылып,
«Әу!» деп те жауап қатпапты.

Тұңғыштың қарны ашыпты,
Қабағын тұман басыпты.
Апыл да ғұпыл ас үйден
Түйір дәм таппай, сасыпты.

Анасы бұғы жарғағын
Көріпті киіп алғанын,
Үстіне бұғы жарғақтың
Кауырсын қаптай қалғанын.

Еңкейіп әлгі күйінен,
Қолға алды ана иіле.
Терінің шелін сыпырар
Тактайша бар-ды үйінде.

Киялдың кеніп шенбері,
Кұбылды сурет төрдегі:
Жаңағы тақтай
 мезетте
Күйрык боп шыға келгені.

Кәдімгі құстың күйырығы!
Ұшының қандай сүйірігі?!
Адам ба ана,
 құс па әлде,
Бұл өзі кімнің бұйырығы?

Жарқ етті көзден ұшқыншық,
Сүйсініс жасы түсті ыршып:
Үйдегі темір оймақ та
Тұмсық боп шықты: күс — тұмсық!

Ананың жолын ондады:
Қанаттай өсті қолдары.
Көдімгі құстай...
... шұбар құс
Қанатын енді қолдады.

Кейпіне түсіп құстың дүр,
Кенеттен көкке ұшты бұл.
Бойына қуат кұйды ма
Саулаған самал түскі нұр?!

Қайырылмай көкек-анасы
Батырған екен карасын.
Ішінен шыққан киыпты
Төрт бірдей туған баласын.

Өз басын ойлау — бар қайғы
Көкектер ұя салмайды.
Балапандарынан безеді,
Бауырына тарта алмайды.

Тундрада өскен адамның
Аңызына да нанармын:
Ондағы қалың қызыл мүк
Ізі екен қанды табанның.

Жарқырап күні көгінде,
Тау басын бұлттар шалмасын.
Өз анаң, балам, сенің де,
Көкек боп кетіп қалмасын.

ХАЛЫҚ ТАҒЫЛЫМЫНАН

Тұзды баспа,
Шоқты шашпа.

* * *

Күлкі болма елге:
Езуінді керме.

* * *

Ақыл-есің бүтінде:
Кісіге карай түкірме.

* * *

Ұлттық салттан бұлжыма:
Жұма күні кір жұма.

* * *

Сақ болғайсың ойыныңа:
Белбеу салма мойынына.

* * *

Әдепсіздікті таста.
Есікті теуіп ашпа.

* * *

Әркашан әдептен
жаңылма:
Киімді желбегей
жамылма.

* * *

Шаршадым десен де,
Тоқымды төсенбе.

* * *

Дастарқанға емінбе,
Көп алдында керілме.

* * *

Ырза болсын «Әдепті!» — деп саған да ел:
Танымасаң да, үлкендерге сәлем бер.

* * *

Сүйсінсін жұрт ісіңе,
Сақта ата ғұрпыңды:
Ешқашан үлкен кісіге
Отырма беріп
сыртыңды.

* * *

Адамдарды санама,
Түнде айнаға карама.

* * *

Үйде де, қайда да
Пышақпен ойнама.

* * *

Босағада тұрма,
Көк шөпті жұлма.

* * *

Жиі-жиі жуын,
Баспа кірдің суын.

* * *

Малды теппе,
Ақты төкпе.

* * *

Дәйім есте сақта:
Тандайынды қакпа.

* * *

Ешқашан ойбайлама,
Оңбайды ондай бала.

* * *

Жаман әдетті таста.
Бас ішімді баспа.

* * *

Абайсызда
Түсіп кетер бірдене,
Судың бетін
Ашық қойма түнде де.

* * *

Біреу-міреу жазым болар, ойла:
Пышақты шалқасынан қойма.

* * *

Ақылға аялда:
Жағынды таянба.

* * *

Жетеді ғой ақылын,
Жақсылық тілеуге.
Аман жүрсін
 жақының,
Таякка сүйенбе!

* * *

Ұқсама тентек балаға:
Пышақтың жүзін жалама.

* * *

Ойнасаң, ойлап ойна,
Қолыңды төбеңе қойма.

* * *

Азан мейлі, тал түс
 мейлі, інірде,
Үйге қарай жүгірме.

* * *

Әдеп сақта да,
Оттан аттама.

* * *

Бекер қасарма:
Түнде шаш алма.

* * *

Жөн-жобаны білер текті,
Мазактама мүгедекті.

* * *

Болмасын мейлі асхана,
Шашты шашып тастама.

* * *

Әрқашанда
әдепті болуды ойла,
Ер тоқымынды
төңкеріп қойма.

* * *

«Өзім қумын!» — деме:
Кісі ақысын жеме.

* * *

Ұдайы ұста есте:
Үлкеннің алдын кеспе.

* * *

Саумын десен,
Келтек, шоқпар жинама,
Жақынына
Мылтық, пышақ сыйлама.

* * *

Бос сөз деп күлме:
Бос ерге мінбе.

* * *

Әдептімін десен, өмірде
Дастарқан басында
керілме.

БАЛҒАНЫҢ ӘНІ

Балға деген баламын:
Шегені тік қағамын.
Ал қисықты табамын
Түзетудің амалын.

Істей қалмай тыскары,
Қуантамын ұстаны.
Жінішкертіп жуанды,
Ұзартамын қысканы.

БАҒДАРҒЫ

(Компас)

Магнит тілді бағдарғы
Солтүстікті нұсқайды,
Адастырмай жандарды,
Тура бағыт ұстайды.

Мандай алдың — солтүстік,
Күншығыс — оң капталың.
Ту сыртында — оңтүстік,
Күнбатыс — сол капталың.

КІШКЕНТАЙЛАР КІТАБЫ

ХАТ ЖАЗЫП ТҮР

Бар болғаны:

татар малай Нүримен
Екі жылдай көрші тұрдым бір үйде.
Бар болғаны:

жұрт қатарлы күнелтіп,
Диктант жазсак,
ұксас қате жібердік.

Бар болғаны:

Бір партада отырып,
Екі жылдай екпінді боп оқыдық.
Бар болғаны:

бірге бардық киноға,
Мен сияқты отырмайтын үйде о да.

Бар болғаны:

барсам, әнін жырғайтын,
Пәрәмішпен, бәлішпен* де сыйлайтын.

Бар болғаны:

менің апам Нұр келсе,
«Қазы же!» — деп, қиылатын өлгенше...

Бар болғаны:

сатып алып әр колдан,
Жаңа марка алмасушы ек альбомнан.
Бар болғаны:

ешкім бермей жеңістік,
Футбол үшін, Пеле үшін керістік.

Бар болғаны:

Тек шахматтан ол ұтып,
Сан бүртидым, бостығымды ұмытып...

* Татардың ұлттық тағамдары.

АСПАНДАҒЫ ӨПКЕ НЕМЕСЕ СТИОАРДЕССА

Көп көліктің қолайлы
Бірі — әуе кемесі.
Қарт та,
жас та қалайды
Сапарында келесі.

...Самолетке бір-бірлеп
Халық мінген сәтте бір,
Туғанындай күлімдеп
Қарсы алады өпке бұл.

Жайраң қаққан сол өпке
Жайғастырып орнына,
Бір-бір журнал, газеттен
Ұстатады қолына.

Жасы үлкенге баладай
Бәйек болып жүргені!
Кішіні де аялай
Бәйек болып жүргені.

Қай таулардан асамыз,
Қай сулардан өтеміз.
Қаламызға қашан біз,
Қай сағатта жетеміз.

Ол жақта күн ашық па,
Әлде жауын-шашын ба?
Аэродром қашық па,
Әлде шаһар қасында.

Бір сәт тыным көрмейді,
Аяғынан тік тұрып.
Алуан тілде сөйлейді
Сапар жайын ұқтырып.

Үйдегідей ыстық дәм
Алдына әкеп тосады.
Пысынасаң ыстықтап,
Желдеткішті қосады.

Өзі сондай сүйкімді
Дауысы да жағымды:
— Қандырып ал ұйқынды,
Басып қой да шамынды...

Сыйлаттырмай қоймайды,
Сыйламаймыз текке біз.
Көптің камын ойлайды,
Аспандағы әпкеміз!

ДОСЫМ ЖӘНЕ МЕН

Тындаман сөзін бөспенін,
Бөспеге жаным өш менің!
Жүрсе де кішік, сыпайы.
Ешкімге кетпес ұпайы.

Досым бар жуас, момақан,
Мінезін мен де ұнатам.
Ол дағы зерек-зейінді,
Окиды кітап бас алмай.

Білмейді кажып, кеюді,
Болып ал біздің Досандай!
Ол дағы мендей тәлімді,
Байсалды жүріс-тұрысы.

Сабырлы десен — сабырлы
Құдды бұл үлкен бір кісі.
Қызықпай қарар кім бізге,
Бекерге дос боп жүрміз бе?!

КҮЗ НЫШАНДАРЫ

Күз —
Мұнар басқан күз,
Сарғыш тартқан түз.

Күз —
Ауладағы мұз,
Ауадағы сыз.

Күз —
Қамбадағы дән,
Тандырдағы нан.

ТЕҢБІЛ БҰҒЫ

Алтайдың ай мүйізді бұғылары
Жазы-қыс емін-еркін шұбырады.
Аңшылар бұнда
мылтық асынбайды.
Жоқ мұнда
суық қолды ұры-қары...
Суреттей!..
Көздің құрты — жердің гүлі —
Еркесі табиғаттың теңбіл бұғы.

БОРАСЫН

Ағызып көздің сорасын,
Соғады қыста борасын.
Жап-жас боп қалай тоңасың —
Борасын, бұрқап борасын!

Жалкаудың жыртық қорасын
Бітейді қармен борасын...
Қар үсті әсем өрнек-із,
Кім жасап берген жобасын?!

ҚАР МЕН ЖЕЛ

Такырға,
Шатырға
Ың-шынсыз,
Сыбдырсыз
Жауды қар.

Сол қарды
Аударды,
Ұйтқытты,
Жүйткітгі
Шалдуар.

Шалдуар —
Дау құмар
Селтен жел,
Тентек жел,
Қаңғымал.

СЕҢ ЖҮРДІ

Жататын-ды жалтырап,
Кетті лезде шатынап
Өзеннің көк айнасын
Сындырған кім, ойлашы?

Мүз бұзылды,
Сең жүрді,
Астан-кестен жөңкілді.
Ақ айдыны ашылып,
Ағады Ертіс асығып.

Күн жылынып қызады-ай.
Шомыламыз ұзамай.

БАТПЫРАУЫҚ ЖӘНЕ ҚИЯЛ-АРМАН

Батпырауық көкке шырқап кетеді:
Көз ұшында көлбең-көлбең етеді.
Иесінің қолындағы жіп бауы
Кендір емес,
 құдды қиял жетегі.
Коя берсен,
 батпырауық канатты
Айға барып,
 Күнге барып жетеді.
Батпырауық!
 Самға қиыр, қиянға!
Бауыртайым!
 Жастайыңнан қиялда:
Саған керек кеңістіктер,
 биіктер,
Үлкен арман тар аулаға сыяр ма?!

ШЫНАР НЕГЕ ЗӘУЛІМ?

Алматының қалың өскен ағашы.
Жел өтпестей құдды қолдың саласы.
Жатағаны,
 зәулімі де таласа,
Катар тұрып өседі екен тамаша.
Алматының қандай сұлу ағашы,
Бәрінен де шынар зәулім,
 карашы!
Көптен қалай, көптен қайтіп озды екен?!
Сол да, шіркін, — дер біреулер, —
 сөз бе екен?!
— Аз ұйықтап, көп жұтып жердің нәрінен,
Күнді бұрын қарсы алады бәрінен.

ҚАЙЫҚҚА АЛҒАШ МІНГЕНДЕ

Жетелеп кеп ең алғаш
Жойқын өзен Жайыққа,
Атам
 мені талдырмаш
Отырғызды қайыққа.

Өзі отырып ескекке
Есіп ала жөнелді.
Толқын ұрып кес-кестей,
Қайық сәл-пәл бөгелді.

Ұстап екі ернеуден,
Мен тұмсықта отырдым.
Атама еріп келгенмен,
Өттен,
 жаман өкіндім.

Қайық басы оқыста
Шыға келді аспанға.
Зәрем кетті ол тұста,
Көзім жұмдым сасқаннан.

Бұлтындаған желқайық,
Ауып кетер сияқты.
Толқын канат кең жайып,
Жауын кетер сияқты.

Буындарым дірілдеп
Қалш-қалш ете береді.
Желқайықтың түбіне
Жата қалғым келеді...

Көрмегендер нана ма
Өлдім-талдым дегенде,
Жеттік арғы жағаға
Батып кетпей теренге.

Бәрін атам байқапты,
Содан маған ұрысты...
Табансызды,
 тайғақты
Ұнатпауы дұрыс-ты!

— Қалтырасаң сен өзін,
Қалтылдайды қайық та.
Танылады мінезін
Жойқын өзен — Жайықта.

АТА ӨНЕГЕСІ

Сексен жаста атам бар
Жұрттың бәрі сыйлайды.
Мінезі сәл қаталдау —
Сонда да елге ұнайды.

Ауылдағы мұғалім
Сұрайды ақыл атамнан.
Өзі ұмытса,
 жырларын
Сұрайды ақын
 атамнан.

Батыр сұрар,
 ұмытса
Шеру-жорық жолдарын.
Жақын сұрар,
 ұмытса
Неше көшіп-қонғанын...

Жүрем атам жанында
Қонақ болып, құлақ жеп.
Ұшырасаң алдынан
Жаудырады сұрақ көп:

— Білемісің, қай жакта,
Ата-бабаң бейітін?.. —
Жауабын айт сол шақта,
Алма қартты кейітіп.

Сауалы көп атамның:
— Шешең немен даңқты?
Бар ма ордені папанның,
Не үшін оны алыпты?..

Ырза болса сөзіңе,
Берем дейді батамды.
«Жанды кітап — шежіре!»
Атам солай атанды!

ҚАЙСЫ ЖОЛ АЛЫС, ҚАЙСЫ ЖОЛ ЖАҚЫН?

Он күндей өлең-жырды дауылдатып,
Ертістің суын ішіп,
дәмін татып.

Пойызбен Жамбыл қайтты Алматыға,
Шаршаған қарт жүрегін дамылдатып.

Әу баста ауызданған акын сөзбен
Қарайтын ақиқатқа батыл көзбен.
Ақ перен шәкірт толы айналасы
Ұстазын бәрінен де жақын сезген.

Өзінен жасы кіші серіктерін
Қағытып қалжынымен, төгіп терін.
Қарттардың өдеті ғой сынай жүру,
Шынайы әзілде бар берік сенім.

— Ойлап көрші, кішілер,
Жауап берші, кішілер!
Барған жолым ұзын ба,
Қайтқан жолым ұзын ба?

Түрлі кітап кілттеулі төрт шкафта;
Келгендерге көрсетпе де,
ұстатпа.

Бәрі осында: Жюль Верн де,
Маршак та,
Құнанбаев,
Сокпақбаев,
Корчак та...

Қыңқылдасам, кітап жаққа созып қол,
Әке-шешем айтады ақыл, төзіп көр!

— Алып оқы, бар да кітапханадан,
Не сұрап ал,
бірге оқитын баладан.

Өскенде оқы, сен әзірге жас бала,
Бүктеме де, кірлетпе де,
ластама!..

Түрлі түсті теледидар төрде тұр:
«Тапжылмастан тамашасын көр де отыр!»

Дейтін әке, шеше қайда — менде жоқ,
Осы сөзге иланатын ел де жоқ.

Жексенбіде көңілі түссе мамамның,
Бәлкім, «киносаяхатты» қарармын...

Әкелгенмен қақпағын бір ашпаған
Пианино менің үшін тас қамал...

Тұқымында кім ұстапты қылқалам, —
Дейді мамам, — үйдің ішін былғама!..

Ермексаз шабаданның ішінде,
Мүсін соғам өнімде емес,
түсімде.

Кілт дегендер тізбек-тізбек, кіл бума,
Қайда екенін білмейді оның бір тумам.

Көз алдымда кілең құлып, кілт те кілт...
Ғұмыр бойы айқайлармын: «Кілтті құрт!..»

— Бар гуашь пен майлы бояу, акварель...
Тыныш отыр, саған не зат шақ келер!

Жұрт біледі — фамилиямыз — «Есжанов».
Ал көршілер дейтін бопты «Мещанов».

Соны естісем, құлакшекем терлейді:
Менің «мещан» атын алғым келмейді.

Сұрап білдім: «мещан» деген мал жиғыш,
Дүниеқоңыз,

жатып ішіп,
шалжиғыш...

Сән үшін бе жиған жиһаз, дүние?
Жан үшін бе жиған жиһаз, дүние?!

ҮМІТ

(Әзіл)

Бір қарт әже, күрк-күрк жөтеліп,
Күнде біздің көшеменен өтеді.
Келеді, өне, балапанды аялап,
Қалт-құлт етіп, алақанға көтеріп.

— Сақау көкек құстардың бір қоры еді,
Сізге қалай бола қалды керегі?
— Жасайды екен осы көкек үш жүз жыл,
Өз көзіммен соны көргім келеді!..

ЖҮЗІМ БАУЫНДА

Екі түлкі қорқыныштан дір қағып,
Жүзім өскен бауға кірді ұрланып.
Қалың жеміс
ерсіл-қарсыл жүгіртті,
Нәрлі жеміс
сілекейін шұбыртты.
Жалақтады,
тәттіден жеп бөккелі,
Қабактағы жеміске аузы жетпеді.
Қулар
әрі қарғыды,
Сұмдар
бері қарғыды —
Жетпеді аузы жүзімге,
Басы қанғып, мәнгіді...

— Жемістің пісіп жетпеген
Көгі жаман! — деді біреуі.
— Жок!
Айтпа!
Әттен, әттеген,
Жоғы жаман! — деді біреуі.

АУЛА СЫПЫРУШЫНЫҢ МҰҢЫ

Таң атқанмен сәріде,
Күн шыққан жоқ әлі де,
Ояу жалғыз бір ағай,
Ұйқыда елдің бәрі де.

Сыпырғысы сырылдап,
Сілтейді ол қырындап.
Кір-қокырдаң бір шырпы
Қалдырмайды ырымға.

— Қызық-ақ қой осы жұрт,
Аптығады асығып.
Нәрселері сан қилы
Қалады ылғи шашылып.

Доп пен қалам...
 биялай...
Түсіп қалған бұ қалай?
Сынар сырға кімдікі?
Шытынасың шыдамай!

Сыпырғанша қоқырды,
Салақтарға опындым.
Табылған зат иесін
Таба алмай-ақ отырмын.

* * *

Жаны туыс
Көркемдік пен тазалық:
Кәне, дұрыс,
Көркем, таза жазалық.

ҚҰМЫРСҚАЛАР

Құмырсқаның илеуі —
Құмырсқаның үйлері.
Бір тілек, бір ниетте
Барлық тұрғын үйдегі.

Елгезектер бұйығып,
Ерінуді білмейді:
Илеуіне жұмылып,
Инелікті сүйрейді.

Құмырсқалар тамағын
Еңбекпенен табады.
Өзін қорғай алады —
Шамдандырсаң,
шағады!

БАҚАНЫҢ ЖАУАБЫ

— Бақа! Бақа!

Күні-түні бақылдап,
Қалай ғана жабылмайды ауызың? —
Деп көршілер, жақындап
сұрайды.

— Өзіме өз дауысым
ұнайды...

ЖЕТІ ТҮС

Айдынды көк өзенде
Қызғылт-сары пароход.
Көгілдір тас кезенде
Кешкікүрым жанады от.

Жасыл шалғын жапырақ
Қырда күлгін топырақ.
Көз шала алмас көлемін
Жайқалады сары егін.

Қос басында бағанға
Қызыл жалау қадалған...
Саған қолқа өтініш:
Жаттап ал бұл жырымды.
Жеті бояу — жеті түс
Сонда болар ұғымды.

Табиғаттың конымды
Бояуы осы жетеуі.
Сәндеуіне өмірді
Сол жетеуі жетеді.

КӨКЕМЕ ХАТ

Көкешімді сағындым,
Сағынғанмен не қылдым?

— Самолетпен жібер! — деп,
Атама да жалындым.

— Білмейсің бе, карағым,
Алшақтығын араның.
Әрлі-берлі сабылып,
Қалады ғой сабағың...

Ар жағында Кавказдың
Әскердегі көкеме
Сағынышты хат жаздым,
Жазғаным тез жете ме?!

Мен
 көкемді хат болып,
Көкірегіме қысамын.
Қауышпай-ақ шат болып,
Көкем мені құшады.
Қандай үлкен құшағы,
Қандай үлкен құшағым!

НОҚТА

Нокта не зат?
Ауыздыксыз жүген де,
Нокталы бас — кіріптар.
Нокта салмай бойындағы жігерге,
Жасында арман қуып кал!

ЖҮГЕН

Кұлактан басып күренді,
Кигізер әкеп жүгенді.
Ауыздыктайды асауды
Шабандоз жігіт жігерлі.

ШЫЛБЫР

Жүген-ноқта сулығына тағылған
Шылбыр — қайыс не қыл арқан... білгейсің.
Жәрдем күтіп досың жүрсе жанында,
Әрқашанда шылбыр ұшын бергейсің.

ҚАЙРАҚШЫ

Зырылдайды аппақ қайрақ дөңгелеп,
Қайрақшы ағай қайрайды елдің пышағын.
Зуылдайды аппақ қайрақ — дөңгелек,
Қызыл жалдай қызғылт ұшқын ұшады.

Кұлақ бітеп шырылдайды ырғағы.
Тас қайрақтың толастамас сырлы өні.
Зырылдайды аппақ қайрақ дөңгелек,
Қайрақшыға епті,
мықты қол керек!

ТӨРТ ЖЕЛ — ТӨРТ ЖОЛ

Қызғылт жел — қызғалдақты сипаған жел,
Аппақ жел — сайды қармен қымтаған жел.

Көкшіл жел — көгал үстін шарлаған жел,
Сұрғылт жел — тау мен тасты ұнтаған жел.

ҚОЛ ШАНА

Күндіз мейлі,
түн мейлі
Қолда барда қол шана,
Қалтырауды білмеймін,
Құрбыларым тонса да.
Биік төбе беткейі
Мейлі тіктеу болса да,
Мені мезі етпейді,
Масыл емес қол шана.

Жүйрік аттың жалындай
Қол шананың үстінде,
Зырлағанда ағындай
Қарамайсың ешкімге.

Қолтығыннан жел гулеп,
Қозған кезде делебең,
Қандай ракат,
бір-бірлеп
Зулап өтсең төбеден!

ШІРКЕЙ ТИСЕ, ШІҢК ЕТЕР

Мүйізтұмсық!
Кім көрген бұл дүлейді;
Ұсқыны тым үрейлі;
Ұсқыны тым үрейлі!
Ұзын тұрқы ғаламат,
Бұқа бітім — алапат!
Сирақтары күбідей,
Мүйізі бар сүнгідей.
Күш десеніз, күш сонда,
Салмағы да үш тонна!

Ұзақ карап жакпайды,
Тиіскенді таптайды,
Табанымен езеді,
Дүрсе қояр төтелей,
Дал-дал жыртып жөкедей,
Көктей түйреп сүзеді...

Шіркей шақса, шырқырап,
Қашады екен тырқырап,
Безеді екен шатқақтап,
Жеткенінше батпаққа.
Аунайды екен батпаққа,
Тыныс тауып жатпаққа.
Шыбын-шіркей мықты екен,
Дәуді қалай жықты екен?!

ҚҰМЫРСҚАЖЕР

Құмырсқажер — обаған,
Илеу тапса даладан,
Тарпа бас сап тонаған:
Илеу тапса тілімен
Сынырады қорқауын
Күнімен де, түнімен
Жұмыскерін, жалқауын,
Кейуана патшасын,
Тұқиянын-тұқымын,
Сакшыларын, басқасын...
Бү не деген обаған?!
Бү не деген оңбаған?!
Оңбағанды қуады
Құмырсқаны қорғаған.

ДУАДАҚ

Егін піссе қырдағы,
Дәннен теріп жегелі,
Қырда сейіл құрғалы
Дуадақ та келеді.

Майда төсек
Мүктен сайлап
Майтабанын
 сорып жайлап.
Маужырайды.
Маубас айлап.
Мезгіл-мезгіл түс көреді,
Көп-ақ екен түстегені,
Мамыр айында омартаға
Мөп-мелдір боп бал тұнады
Маймақ неме сол ортадан
Мойнына
Март-наурызда
Мөлт-мөлт тамшы тамшылайды.
«Міз бакпастан жатайын ба,
Мұнда қалай жан шыдайды?»
Мекенінен атып шығып,
Маймақ тыста қалшылдайды.

ҚҰЛАН

Құлан қашса,
 қыратта
Жел де ілеспес, алқынып.
Жүгірсе де бір апта,
Ісінбестей алқымы.

Сары далада ағындар
Түгіне шаң түсірмей.
Демесең тек жануар,
Сұлулығы мүсіндей.

«Барсакелмес» аралын
Қыр тағысы жайлайды.
Қамқоршылар бағады,
Шолып төбе, сай-сайды.

Жұрт дүлдүлді бекерге
«Құлан жүйрік» демепті!
Тапқырлыққа жетер не,
Ақындықпен теңепті!

ОШАҚТЫҢ ОТЫ

Ошақ каздым өзім өз боп даладан,
Отын шаптым: тобылғы мен караған...
От тұтаттым...

Мосыға асып бақырды,
Он кесек ет, бір уыс тұз салдым да,
Ожауменен сөлін қалқып алдым да,
Октын-октын құлаштай кеп сапырдым.
Ойпаң сайдан он бес досым келгенше
Октауменен камыр жайдым жұкалап.
Ондап тұрып кеспе кестім жеңгемше.
Овощ турап он алтыға тең бөлдім,
Осылай мен аспаздықты менгердім.
...Он бес достың дәм татырған бәріне
Ошағымның орны жатыр әлі де.
Оты маздап тұрғандай да болады,
Ошағым да Отанды еске салады.

ҚАЙСЫСЫНА НЕ КЕРЕК?

Қыранға қия тау керек,
Бұлбұлға жасыл бау керек,
Балыққа мөлдір көл керек,
Батырға туған ел керек.
Осыны білген қор болмас,
Осыны білген ер зерек.

ДОСТЫҚ ОТАУЫ

ҚЫРҒЫЗДЫҢ ҚЫЗЫЛ ГҮЛДЕРІНЕН

1. Бішкектегі Алматы көшесі

Бауырларды сағынып,
Байтағына келесің.
Күн нұрына малынып,
Құшағына енесің.

Құшағындай ананың
Алматы атты көшесі.
Қырда туған баланың
Құдды туған шешесі.

Көше

кіреберісте

Бейне құшақ жайылған.
Ынтымағы келіскен
Достық сондай мейірбан!

2. Ыссық көл

Жаурап қалсаң,
жылытқан,
Ыстыктасаң,
желпіген...
Көрейін деп жуықтай,
Күн қайырылған көркіне
Ыссық көл!

Ыстық көңіл!

Ыссық көл!

Бір-ақ ұғым екеуі.
Ұрпақтарға ыстық ол
Ата-баба мекені
Ыссық көл!

Жана ғана тамғандай
Көздің мөлдір жасы ма?!
Жалтылдайды маржандай
Түбіндегі тасы да
Ыссық көл!

3. Манас — батыр, Манас — дастан

Сақтап зерде-ойында,
Мақтан тұтқан бір халық.
Он ғасырдың бойында
Ер келеді жырланып.

Ондай батыр — шын батыр —
Қырғыздардың Манасы!
Тас күмбезі қырда тұр.
Айтпай танып табасың.

Отанын ол сақтаған
Омырауын қалқан ғып.
Жапырған соң дауылдай
Жау айбынған даңқынан.
Манас
шыбын жанын да
Аямаған халқынан.

Өлмес сөздің асылы —
Ұлы «Манас» дастанын
Мұрагері, нәсілі
Оқимыз біз жастанып.

4. Жаңғақ тоғай

Жаңғақ орман, жаңғақ тоғай
Арыстан бап тауында.
Тоғайға кір жалтақтамай
Жаңғақ піскен шағында.

Тарғыл-тарғыл сары жаңғақ,
Әрқайсысы алмадай!
Ал жарып же, дөнін таңдап,
Тек ерініп қалмағай.

Жоқ еш елде мұндай орман,
Мұндай грек жаңғағы!
Аталардан, бабалардан
Сол мирас боп қалғаны.

5. Тоқтағұл ақын

Жырына қосып көз жасын,
Тоқтағұл туған халқына
Азаттық тілеп сайрады...
Ақынның қорлап өз басын,
Патшашыл жеңдет қапыда
Сібірге зорлап айлалы...

6. Нарын өзені

Басталатын Тянь-Шаньнан,
Су тілінде өн салған
Білсең өзен Нарынды,
Нарын суы арынды!

Сырдария саласы
Нарын – көпке нағашы:
Үшқорған мен Атбашы,
Тоқтағұл ГЭС бастасы...

Енбеккер боп туған дүр,
Жасап жатыр судан нұр!

7. Жазушы Шыңғыс Айтматов

Бес жасында жүйріктің
Құлағында ойлапты.

Ескен желдей күйгыпты,
Куса,
жетпей қоймапты.

Зерек бала ұйыпты
Ертек тындап түн бойы.
Жерде жүріп сүйікті
Ұмтылыпты Күнге ойы.

Жаксыларды жанапты,
Дана ойлар жинапты.
Сол бір бала талантты
Кітап жазған ғибратты.

8. Сары Челек қорығында

Шатқал жота белінде,
Сары Челек көлінде
Мемлекеттің қорығы —
Барсаң,
қалар жолығып
Ай мүйізді арқары.
Көзді үйіре тартады
Арқарының серігі —
Жердің көркі елігі,
Ешкі мүйіз маралы.
Бәрін қырғыз бағады...
Бара қалсаң шатқалға,
Жыр жазып кет ақ қарға.
Жыр жазылса ақ қарға,
Тағылар да таптар ма?!

9. Манасшы бала

Қаршадай ғана балақай
Қалақтай комуз қолдағы.
Шартта-шұрт ду-ду алақан —
Жиналған жұрттың қолдауы.

Сәтінде шекке жанасқан
Саусақтар оқыс атойлап,
Төпейді бала «Манастан»,
Көзінде жарқыл от ойнап.

Сол бала қатар шапкылап
Манастың өзі қасында
Найзадан жасын атқылап
Шапқандай жаудың қосына...

Саяқбай — ұлы манасшы
Орнынан тұрды таң-қайран:
— Жақындап, жаным, жанасшы!
Баланы сүйді маңдайдан.

Көзінше елдің Саяқбай
Көзінен жасы бүршақтап:
— Қырғызды жырмен мадақтап,
Көп жаса! — деді құшақтап.

10. Абзий ақын балажан

Абзий ақын балажан
Пайыз таппай өбектер:
Сазы әуенді салады ән,
Үйренсін деп бөбектер.

Абзий ақын балажан
Сөзбен қызық ойнайды.
Үйретсін деп аналар —
Ертенгісін ойлайды.

Құшқанындай даланы
Атқан таңның шапағы,
Ана тілі сабағы
Жырмен өтіп жатады...

11. Соңкөл

Таудан тауға асканда,
Үш мың метр асқарда
Жалтылдаған айдын бар.
Түнде соған Ай құмар!

Күндіз көлге Күн құмар,
Көктен карап ынтығар!
Соңкөл — аты ол көлдің,
Соңкөлді мен он көрдім.

Алқасындай Тянь-Шаньнің!
Көрген сайын тамсандым.
Соңкөл сұйық алмастай,
Естен мәңгі қалмастай.

ГРУЗИЯ

Күнге жақын таулары,
Жеміс толы баулары,
Сыр-суреттей әдемі
Би өлкесі, ән елі.

ӨЗБЕКСТАН

Күннің қандай қызуы,
Қандай тәтті жүзімі?!
Ақ мақталы даласы...
Таусылмайтын қызығы.
Енбексүйгіш, карашы,
Өзбекстан қыз-ұлы!

Шашын қырқып ағанын,
Мұртын басып беретін,
Тұлымына баланың
Әтір шашып беретін
Шаштараз! Шаштараз!

НАУБАЙ

Лебі бетті шарпыған
Пеш отына какталып,
Нан боп иісі аңқыған
Ашы тері ақталып.

Ең қадірлі елдегі
Наубай — нанның патшасы!
Әр азамат еңбегі
Көпке солай жақсайшы!

Қасында дәу бөлкенін
Күрең тоқаш, ақ қалаш...
Нан — ырзықтың үлкені,
Адамзатқа жаккан ас.

КОМБАЙНШЫНЫҢ ЖЫРЫ

Комбайн — құтым-машинам,
Сонымен бағым ашылған.
Үш бірдей істі — о, мейлі,
Қиын-ақ екен демейді.

Тықырлап бидай орады,
Қалмайды жерде масағы.
Білмейді толас ол әлі,
Орғанын өзі басады.

Қызылдап, өзі слейді,
Машиналардың қорабы

Шүпілдеп дөнге толады.
...Комбайн енді он бір ай
Болады
парк қонағы.

МАМАМ – ГҮЛДІҢ БАҒБАНЫ

«Іңкәр» дейді мамамды ел,
«Жұпар» дейді мамамды ел.

— Айтшы десең «Неге олай?»
Түсіндірем мен оңай!

Бау-бақшада таудағы
Мамам — гүлдің бағбаны!

Қызыл, жасыл, ақ, көгі...
Гүлдің мамам — бапкері.

Жұпар аңқып бойынан,
Гүл кетпейді ойынан.

Содан Жұпар бір аты,
Іңкәр деген шын аты.

Бау-бақшада таудағы
Мамам — гүлдің бағбаны.

АСТРОНОМ АҒАЛАР

Жерде отырып өздері,
Таң қалдыра өзгені,
Телескоппен
ғарышты

Көре алады көздері
Астроном ағалар!

Ай бетінен із кескен,
Жұлдыздармен тілдескен,
Кең әлемнің қойнынан
Құпиялар іздескен
Астроном ағалар!

МЕНИҢ ӘКЕМ ШОПЫР

— «Тас жайлауға» барып кел!
Таудан қымыз алып кел!

Әкем дайын бөріне,
Жақынға да, әріге.

— Балаға да, үлкенге
Заттар жеткіз дүкенге!

Әкем өзір сапарға —
Шопыр алғы қатарда!

Машинасы бабында,
Тоқтамайды дауылға!

Жақсы көрем әкемді...
— Таудан шырша әкелді

Алып келді Жаңа жыл!
Бізге қамқор аға бұл!

Деп бөбектер гулейді,
Әкемді кім білмейді?!

БЕТОН ҚҰЮШЫ АҒА

Көзіміздің алдында
Келеді өрлеп
 кабырға.
Қағаздағы жобаға
Жан бітірдің, жан аға.

Ғимаратқа көрік қып,
Бетон құю — беріктік
Өнеріңнің көркемі —
Ескерткіштің үлкені:
Гүлге толы маңайы
Мәдениет сарайы.
Бұл сүйікті орнымыз,
Алтын екен қолыңыз.

СЕЗЕМІН

Бақтиярдың шашынан
Күннің иісін сеземін.
Саусақтары басынан
Гүлдің иісін сеземін.

Досқа жазған хатынан
Қалам ізін теремін.
Жаңалыққа шақырған
Талап ізін көремін.

АРХЕОЛОГ АҒАЛАР

Жерден үлкен кітап жоқ,
Жерден көркем кітап жоқ.
Жерден көне кітап жоқ.
Жердей төбе кітап жоқ.

Толқын-толқын ұрпақтар...
Қалың-қалың мың қатпар...
Сонау көне іздерден
Сыр ұға алмас кез келген.

Аталардың тарихын
Күмнан аршып танитын
Археолог ағалар!
Танысындар, балалар!

ƏPTİC

Аулада біздің әйгілі
Балажан әртіс аға бар...
Көрсек де бізді қай күні:
«Қал қалай, — дейді, — балалар?!»
Сахнада Алдаркөсе боп,
Сайтанның өзін алдайды.
Тап ондай Жирен шешен жоқ, —
Тапқырлығымен баурайды.
Өнерін түгел ұнатты ел,
Өнерді өрге жүргізер.
Бір актер, жалғыз бір актер,
Сахнада бірақ жүз рөл!

ҮСТАХАНАДА

О, бауырым, болдың ба ұстаханада,
Қызық екен сендей, мендей балаға:
Ұшады ылғи қолы астынан ұстаның
Күйттай жұлдыз — қызыл үшқын далаға.

Әуелінде «ойпырмай!» — деп тартып шек,
Ат-тонымызды ала қашып,
 қорқушы ек,
Жүре келе, ет үйренді бұған да,
Мүдірмейді екенбіз ғой,
 көп білсек.

Бізге таңсық, күнде бұған келеміз
Ұста ағатай көрінгеннен төбеміз:
— Көгершіндер, көне, — дейді жымыып, —
Көрік басып үйренбейміз неге біз?!

Демей сонда:
— Кішкентаймыз әлі біз,
Күмпілдетіп, көрік бастық бәріміз.

Ұста ағатай мактағанға дардай боп.
Кешке таман салдырады қарымыз.

...Бірде келсем, ағай айтты:

— Берік, сен

Көк темірді пісірістің көрікпен.
Оның жақсы!..

Ал құлаштап балғамен
Шойын төсті соғып, сірә, көріп пе ен?

Болмасам да жеңіл мінез желікпе,
Аға сөзі жібермеді ерікке:
Шақ балғамен бір сілтеп ем,
шойын төс
Кері тепті секілді бір серіппе.

Мен аң-таңмын: бұл неліктен, неліктен?
Төс берік пе, әлде балға берік пе?
Жартастай төс жұдырықтай балғаны
Лактырғандай сермеп сыртқа серіпкен!

Токта, бөлем!..
Мен де өсіп-толармын,
Ұста ағадай дырау жігіт болармын.
Шыдап сонда көрсін шойын шомбал төс,
Екі пұттық сом балғамен соғармын!

ШЫНЫҚСАҢ – ШЫМЫР БОЛАРСЫҢ

Сағаттың тіліндей
Иіліп оңға бір,
Сағаттың тіліндей
Иіліп солға бір,
Сағатқа қарап ап
Жаттығу оңай-ақ!

Какпаға туралап
Теп допты, оң аяқ!

Какпаға туралап
Теп допты, сол аяк!
Оң аяк!
Сол аяк!
Жаттығу онай-ак!

Доп безек қағады
Секіріп еденде,
Біресе жоғары,
Біресе төменге.
Секіріп сондай-ак
Жаттығу онай-ак!

Отырайық жүрелеп,
Гүлді үзіп алайық.
Орнымыздан түрегеп,
Баска гүлге барайық.

Қарлығашқа ұқсайық,
Көне, қанат жаяйық.
Қарлығаш боп ұшайық,
Ұшып-ұшып алайық.

Тік ұста да бойынды,
Жоғары соз қолынды.
Соз қолынды тағы да
Жеткіз жираф жалына.

БАҒБАННЫҢ КЕРЕМЕТІ

Гүлдерге, өне, карашы:
Қызыл,

жасыл,
аласы.

Әсем гүлдер арасы —
Бакша — жұпар қаласы!

Шишаларға сәтінде
Құйылмаған демесен,
Бақша толы әтірге,
Жұпар иісі ересен!

Талай мәрте таң қалдым,
Сапар шегіп сан килы:
Киімінен бағбанның
Гүлдің иісі аңқиды.

ҰЛУТАС

Маңқыстау тасы — ұлутас,
Ұлутас біздің — сұлу тас!
Қызғылтым түсі нұр атқан,
Қарасаң, көзді қуантқан.

Арамен оңай кесілер,
Ағаштай жылдам тесілер.
Миллион, миллион такта тас,
Көрген жан бекер мақтамас.

Айтпасандар да танымын
Қабырғасынан жана үйдің.
Ұлутас — үйге тас көйлек,
Ғұмыры тозбас нәш көйлек.

Қызғылтым түсі нұр атқан
Қиядан көзді қуантқан.

БОЯУШЫ

Папам өзі бас болып,
Кіргізді үйге нәш-көрік.
Қолға ұстатты қылқалам:
Үйді де сырлай біл, балам!

Сырға қалам батырдым,
Құнжындап-ақ жатырмын.
Тым тұтқыр-ау бояу да
Жағылмайды таяуда.

Тыпырладым, тынбадым,
Бір есікті сырладым.
Ала-құла жерлерін
Қайта бояп, терледім.

...Талап өрлеп, күш өсіп,
Жарқыраттым үш есік.
Жәрдемдеспей ешкім де,
Сырлап шықтым үш күнде.

Бір есікке жетердей
Бояу кетті бекерге.
Джинсиімді қымбатты
Мен де қоса сырлаппын.

Есік сылау сөз болса,
Не көшеде кез болса,
Жұрт қарайды кіл маған:
«Мұны Бақай сырлаған!»

ТАС ҚАШАУШЫ

Жай бояу да іздемен,
Май бояу да іздемен.
Керек емес шеген де...
Тас қашаушы біз деген!

Сілтеп қойып балғамды,
Өрнек салып арнаулы,
Қашауменен шекімін
Гранитті, мәрмәрді.

Үйренгенмін қашаннан,
Жалықпаймын жасаудан.
Жарқылындай салюттің
Ұшады ұшқын кашаудан.

Сұлулықты аштым мен:
Жарлар құдды тас кілем.
Мәңгі өшпейтін алдында
Кесте кілен, нәш кілен.

Өнерлінің бары — игі,
Мен безеймін әр үйді:
Жерлестерім
 айтқызбай
Қолтаңбамды таниды.

АЗАМАТ ӨСЕТ

Әсетжан үйге кіргенде
Етігін сүртіп,
тазалап,
Атасы байқап бір демде,
Деді ғой:
 — Міне, азамат!

Әсетжан үйге келгенде
Пальтосын сілкіп,
 тазалап,
Әжесі бірден көргенде.
Деді ғой:
 — Әсет азамат!

Жүрсен де алыс бір қырда,
Айналсан сондай баладан!
Айтқызбай ісін тындырған
Үйренген шығар ағадан!

ТЕРМОС ІШІНДЕГІ ТЕҢІЗ

Мынау термос,
 күйсаң бұған ыстық шай,
Суымайды...
 тұрады ұзақ ыстықтай.
Мынау термос,
 салқын қымыз күйғанда
«Жылып кетер»
 деп ешқашан қиналма!

...Ішінде бар
 өйнек өзек айнадай,
Айна тұрар қалай ғана жайнамай?!
Сілкіп-сілкіп,
 бос термосты тыңдашы:
Кәдімгідей теңіз болып шуласын!

Термосқа сол теңіз қалай сыйды екен?
Термос жасау құпиясы қилы екен!

ИТ АСЫРАУ ДА – ӨНЕР

Ит асырау кей баланың ойынша,
Шала-пұла түсінігі бойынша,
Дүниедегі оңайдың да оңайы,
Қысқаша айтсақ, былай болмақ нобайы:

Итаякка сүтінді құй — жаласын,
Кемірсін деп сүйек-саяқ саласын...
Күшік сөйтсең,
 азулы ит боп шығады,
Айбыны асса,
 қоркак иттер ығады...

Бұлай ойлау — кәдуілгі аңғалдық,
Сүт ішкенмен дарымайды көкжалдық.

Аңғал бала өкінер-ау кеш біліп,
Қасиетті ит мінезі — естілік.

Жамбас берсін — жат қолдан дәм татпайды,
Қасиетті ит асқа өзін сатпайды.
Қасиетті ит мінезі — қанағат,
Асқа тоймас мешкей болса, жаман-ақ!

Шекарадан жылжып өтсе бір жансыз,
Иісшіл ит деп басқанша шыдамсыз.
Темір иісін айырап ит сезімтал,
Табар көмген қарудың да өзін дәл.

Ақылды ит
 өз иесін шаққалы
Жылан төнсе,
 атылады қаққалы.
Кейбіреуден қара басын күйттеген
Артығырақ, қайырымдырақ ит деген.
Жат қолында сор кешсе де әр қилы,
Он жылдан соң иесін ит таниды.

Кетсе де ұрлап, төнсе дағы мол қауіп,
Қияннан да келеді ит
 жол тауып...
Осындай ит асырасаң, өсірсен,
Мақтана бер өнеріне сосын сен!

БӨРЕНЕ МЕН АҚ ТАҚТАЙЛАРДЫҢ ИІСІ

Электр аралар
Тасты да аралар:
Дыңылдап,
Шыңылдап,
Дарылдал,
Шарылдап,
Зуылдап,

Зырылдап
Айналып жатады,
Ақ жоңқа атады.
Терезе,
 есікке,
Шкапка,
 бесікке
Еденге,
 төбеге
Тактай боп,
 Бөрене
Шығады тілініп,
Тұрмайды мүдіріп,
Қарағай, қайыңның иісін,
Ашқылтым шайырдың иісін
Ауаға шашады,
Жан сарайын ашады.

ЕЛГЕЗЕК БАЛА СҮЙКІМДІ

Әсел деген баланы
Бақшашы да қасыма ертсем деп тұрар.
Әсел деген баланы
Бақташы да қасыма ертсем деп тұрар.
Әсел деген баланы
Пошташы да қасыма ертсем деп тілер.
Әсел деген баланы
Басқасы да қасыма ертсем деп тілер.
Мүдірмейтін бір мезет
Әсел біздің — тілалғыш та елгезек.

ШЫҒЫРДЫҢ ӨЛЕҢІ

Кұдықтағы шығырмын,
Өз ісіме мығыммын.
Шегендеулі құдыкка
Басымды иіп, жүгіндім.

Бос шелекті батырдым,
Мөлдір суға толтырдым.
Жер бетіне шығардым,
Елді түгел сугардым.

Елдің шөлін қандырдым,
Өз ісіме алғырмын.

Құдықтағы шығырмын,
Өз ісіме мығыммын.
Осы ауылдың жұртына
Жүз жыл еңбек сіңірдім.

ОРТАЮ МЕН ТОЛЫСУ

Оқымасам екі күн,
Көзге түсіп кемтігім,
Ортайып-ақ қаламын,
Кеміп өршіл талабым.
Оқи түссем,
 жетіліп,
Маздап,
 қайта жанамын.
Өткірленіп жанарым,
Өрлеп,
 алға барамын.

ҚАЙТАРМАҢДАР МЕСЕЛІН...

Бірденені сұрасан.
Ұнамайды атама.
Ұнамайды бұл аса
Мамама да, папама:

— Құлағыма тыным бер,
Таусылмайды-ау сұрағың!... —
Айтары осы...
 Біліндер,
Мен ыза боп жыладым.

Жасы үлкендер ұқтырып,
Үйретпесе білгенін,
Зеки берсе, ықтырып,
Жүнжіп, мәңгіп жүргенін.

Өкпелетер осынша
Ата-анама не қылдым?!
Өкпеге өкпе қосылса,
Онан сайын шағылдым.

Шарасыздың күнінен
Шығардым-ау «өнерді»,
Ләм демейтін күнімен
Тілсіз болдым мен енді.

Ерегістім ішімнен,
Қалдым сөзден, тілден де.
Ымға ғана түсінген
Мылқау болдым бір демде.

Үй ішінде ұдайы
Көп тындадым жақ ашпай.
Барлап істің сынайын,
Ешкіммен де таласпай.

Сөйлеп жатса үлкендер,
Ауыз ашпай тындаймын.
Жұмсаса да дүкенге,
Үн қатпай-ақ зырлаймын.

Көп сөйлеген көпіріп,
Көп нәрседен қағылар.
Көп тындаған отырып,
Көп олжаға малынар.

Кұрғақ сөзге қор қылмай,
Уақытым да кеңейді.
Керегімді көп жинай,
Кітап-досым көбейді.

Сан сырлардың тізбегін,
Шешімдерін жұмбақтың
Кітаптардан іздедім,
Тапқанымша зыр қақтым.

Үндемеуім — катер ме? —
Қорқып кетті әкем де.
Үндемеу де кесел ме? —
Шошып кетті шешем де.

Іздеп жедел дәрігер,
Бола қалды әбігер.
Мендеп кетер деді ме,
Әуреледі мені де.
Дәрігерге сүйреді,
Өз айыбын білмеді.

Бар ма, сірә, сезгені,
Жалынады өздері.
— Бір ауыз сөз айтсаңшы,
Райыннан қайтсаңшы!..

Аяп жүрмін анамды,
Қасарысқан жаман-ды.
Кесірленген кем қалар,
Сөйлегенім жөн болар.

* * *

...Балалардың сауалын
Қалдырмандар елеусіз,
Қайтарындар жауабын,
Ұл өспесін кенеусіз.

АЛАҢДАМА САБАҚТА

Өзін, міне, сыныпта,
Ойың бірақ қиянда.
Артқа мойын бұрмастай,
Еріп кеттің қиялға.

Өзің мұнда төменде,
Ойың сонау ғарышта.
Шіркін, қиял деген де
Жетелейді-ау алысқа!

Сабак жүріп жатады,
Үлестіріп сыбаға.
Жемістен мол татады,
Ықыласы құлаған.

Койылады бір сұрақ
Бәрімізге қатысты.
Кане, өзінді көр сынап,
Жауап қатпа атүсті.

Бірақ
Өзің класта,
Ойың сыртта жүрсе егер,
Сабағымды — рас па? —
Ұктым десен, кім сенер?!

Сабак жүріп жатады,
Сыйлап үлес-сыбаға.
Тиянақты, сапалы
Білім содан құралар.

КІМ НАНАДЫ?

Кім нанады:
Рүстем де
Оқушы, шәкірт дегенге:
Бөтенкесі — үстелде.
Ал дәптері — еденде...

АҚТАЛУ

— Ерте тұра алдың ба?
— Тұра алдым.

— Атты суардың ба?
— Суардым.
— Күп-кұрғақ қой тұмсығы.
Тимей қоймас
Жалқаулықтың
Қырсығы...
— Қарашы!
Әкейдін бекер ұрсуын...
Есесіне
Болған жоқ қой су шығын.

ТӨБЕЛЕС

Төбелес,
Төбелес басы — ерегес,
— Ер
Сен емес!
— Сен
Ер емес!

— Ез
Мен емес!
— Кел,
Кел егес!..
Қызды да ерегес,
Басталды төбелес...

Сенікі де жөн емес,
Оныкі де жөн емес.
Тыйылсын ерегес!
Жойылсын төбелес!

САБАҚ ҮСТІНДЕ

Мұғалім:
Атын айтшы төрт анның,
Азулы төрт қорқаудың.

Оқушы:

— Несі қиын, бұл таныс:
Үш арыстан, бір барыс...

ҚАНАҒАТ

Үйілген кенеп үстінде
Күрең самырсын жанғағы.
Ләм демесе де ешкімге,
Аяштың дәті қалмады.

Өзінше тұрды ойланып.
Екі рет шықты айналып...
— Уыстап, Аяш, ала ғой! —
Деді оған көрші әжесі.
Баланың аты бала ғой,
Кідірсе, деме о несі?!

Аяшжан алға озған жоқ,
Жаңғаққа қолын созған жоқ.
— Жаңғағым тұр ма ұнамай?
Алмауың сенің бұ қалай?

Ұялшак, әлде бұйығы...
Бұның не?..
Сені кім деймін?
— Сеніңіз:
Қанша аларымды білмеймін.

Әже, сіз
Қанша беруді білесіз...
Өзіңіз
Қолыңызбен беріңіз...
Әжетай, неге күлесіз?!

МАҢҒАЗСЫНҒАН МАЙМЫЛ

Отыр торда бір маймыл,
Қарап олай бір, былай бір.

Қалпағы бар шетеннен,
Келгендей-ақ шетелден.

Өзін кім деп санайды?
Көзәйнектің үстімен
Төңірегіне қарайды,
Сөйлесіп көр күштімен!

Баласына адамның —
Қожасына ғаламның
Тіл үйреткен осы ма,
Жинап алып қосына?!.

Кекірейе қалыпты,
Шікірейе қалыпты.
Қаратқандай аузына
Бүкіл зоопаркті.

Өзін кім деп санайды?
Көзәйнектің үстімен
Маңайына қарайды,
Сөйлесіп көр күштімен!
Туа мінез ұмыт боп,
Маңғазсынды ұлық боп!

Келіп-кеткен біреуден
Бұл үйренген мінезі.
Телмірген де тіленген
Қортық маймыл бұл өзі.

Көрінсе адам қиырдан.
Тастар ма деп түйір дән,
Тор ішінде отырып,
Қолын жайын қиылған...

* * *

Маймылдың аты — маймыл:
Намыс бар онда қайбір?!

ОН ҮШ ЖАСАР «ШАЛ»

Айдар бала болса да
Әлді еді-ау ағадай.
Қаз-қатар боп самсаған
Тісі бар-ды қаладай.

Айдар шөлмек қалпағын
Тіспен ашып алатын.
Айдар грек жаңғағын
Азуымен шағатын.

Тактайдағы шегені
Тісімен-ақ суырған.
Тумысынан денелі
Құрдастардан ірі-нән.

Қыстырылса ет тісіне,
Шұқылайтын шегемен...
Тісті сөз қыл несіне,
Жырға қостым неге мен?

Шептен қашқан қорқақтай
Бірінен соң біреуі
Ұшып тісі...
Жол таппай
Баланың сол жүдеуі.

Он үштегі Айдардың
Шалдығына қайранмын:
Қанағат қып жүр дейді,
Бір кесесін айранның.

ЖАМАҚАЙДЫҢ ЖАҢА ДӘПТЕРІ

Қабырғаны дәптер қып,
Тырнап,
 әптер-тәптер қып,
Жазады да Жамақай,
Қуанар, деп: «Алақай!»

«БІЛГІР» БЕКЕН

Бекен біздің білгір ғой,
Сайрап тұрған «бұлбұл» ғой.
Сауалынның кез келген
Жауабын да тез берген.

— Айтшы, Бекен, мұнай не?
— Балық майы қорланған.
— Бекен, айтшы, құмай не?
— Ит жүйрігі жүлде алған.

Біздің Бекен білгір ғой.
Сүрінбейтін дүлдүл ғой.
Біздің Бекен он жаста
Оқымысты, ой касқа!
Біздің Бекен он жаста,
Кезек бермес жолдасқа.
Ол: «Білмеймін!» — демейді,
Өзінікін жөн дейді.
Сезбейді, өттен, сабазын
Білімінің әлі азын.

БҮЛ ҚАЛАЙ?..

Кезімде килы үлгі алған
Қасына еріп папамның
Қуақы тілді қулардан
«Құйыршық» деген ат алдым.

Таусылды әбден төзімім
Жанында жүрсем мамамның,
«Ол шешесінің бозымы»
Дейді жұрт...
Қайда барармын?!

Әзілі тұр-ау ұнамай,
Не дейін енді соларға?!

Бұ қалай,
 сонда бұ қалай,
Басқа үйге бала болам ба?!

Осындай мамам барына,
Осындай папам барына
Неге арланайын?!
 Мақтанам!
Ерейін дәйім жанына.

ТЫШҚАН МЕН МЫШЫМ

Тышқан:
— Көзінде сары от бар ғой,
Тұқымын, мышым, сотқар ғой:
Талайдың алған зәресін
Сен қызыл көзді пәлесін...

Мышым:
— Тоңбасын деймін өзінді,
Саламын содан көзімді:
Жылынсын десем жақын кеп,
Қашасың қалай запы боп?

Тышқан:
— Ойында тұр-ау қараулық!

Мышым:
— Біздікі, білсең, адалдық!

МОРЖ БЕН ҚАЛТАЛЫ ҚАСҚЫРДЫҢ ӘНГІМЕСІ

Хайуанаттар паркіне
Барады ғой әркім де.
Куә болдым бір жайға,
Әйтпесе осы жыр қайда?!

Үш немерем қасымда
Солар кепіл расына.
Жанай беріп көршісін,
Айтты қасқыр ерсі сын:

— Жайрандамай шілдеде,
Морж,
 тілін салақтап,
Екі көзің алақтап,
Жатырсын ба іргеде?!

— Уа, қалталы қасқырым!
Білместігің — жастығын...
Қыспаққа алса өзінді
Арктиканың ақпаны,
Көкшіл мұзы, ақ қары,
Ақшитар ең көзінді...
Әу, өзіңе аптабың,
Он есе артық ақпаным!

МЫСЫҚТЫҢ ТҮСІ

Қос мысық жолықты —
Егіз мыстан.
Түсінде біреуі көріпті
Семіз тышқан...
Көкіпті, екеуі көкіпті —
Егіз мыстан:
Бірақ та құтылып кетіпті
Семіз тышқан.

Талабы келіншектің тосын еді,
Бү қайдан тұткиылдан тосып еді?!
Көтерсе — көп көзінше абырой да,
Әйтпесе, жер болар жер осы ма еді?!

Үйірген тауды асықтай Толағайлар,
Инедей олар үшін қарағайлар.
Қиялы ертегінің ерлері ғой,
Шындықты ертек қалай жанамайлар?!

«Күшінді сынға салып көрші!» — деуге,
Жиналып келіп жатыр көршілер де.
Сырт көздер сынағыш қой осындайда,
Қызықтап ентелесе,
ерсі көрме.

Ерегіс ер жігіттің бағын сынар,
Мерген де жігіт еді намысы бар.
Көк сиыр қалды орнында тырп етпестен,
Демеген мерген «бұлай сағым сынар».

Келіншек дәу сиырды ауырсынбай,
Қарына іліп алды қауырсындай.
Қайтадан дік еткізіп қойды жерге,
Пөлен пұт зіл болса да тау тасындай.

Ері айтты:
— Тамашана қайран қалдым,
Жарқыным, мұнша күшті қайдан алдың?
Әуелі езу тартты, бір жымиды,
Айтатын жауабының ойлап бәрін:

— Шапаты, шағын дене түрім мынау,
Болмаған тұқымымда бірде-бір дәу.
«Туасы адам күшті болмақ» деген,
Сөзіңе сенін, міне, күлемін-ау...

Мен жеңдім,
сен жеңілдің күш сынасып,

Берейін кұпияның кілтін ашып:
Күніне үш-төрт рет төл кезінен,
Көтеріп көк бұзауды еттім машык...

ЕКІ ҚҰРБЫ

Бір күні келіп өмірге
Екеуі қатар өсіпті.
Қаяу жоқ бала көңілде,
Қызықты қатар кешіпті.

Өмір де бірақ бар жанға
Ұсынбас бірден үлесін:
Күресте,
 тартыс,
 жанжалда
Өмірдің құнын білесін...

Сол екі достың біреуі
Патшаға уәзір болыпты.
Өрге баспай тілегі
Біреуі гүлдей солыпты.

Ісі жоқ, іші пысқан соң
Шығыпты уәзір сайрандап.
Ел кезген жоқтық қысқан соң
Болыпты досы сайдан тап.

— Кетіпсің, сорлы, қартайып,
Неңдей күн түскен басына?
— Жүргендер аз ғой шалқайып,
Көргені жұрттың осы да!..

Айтысып солай екеуі
Тұрғанда бір шал келіпті.
Сынады, әлде кекеді.
Оларға сауал беріпті.

— Ақыл мен ақша ұсынсам,
Қайсысын алар едіңдер?

Жауабын таппай қысылсан,
Мақтар ма еді ерді ел?!

Айтыпты уәзір сол шақта:
«Мен өзім ақыл алам», — деп.
Айтыпты кедей бірақ та:
«Ақшаныз — біздің қалау», — деп.

— Ақылды болсаң, қарағым,
Табылмас па еді қазына.
Ақшаны қалай қаладың,
Ақылыңның азы ма?

Бірақ та кедей саспады,
Кедейің білді не дерін:
— Мен қалаппын ақшаны,
Алмай ма әркім керегін?!

ҚОЙШЫ МЕН МҮСІНШІ

I

Шопан ағам Жасұлан —
Бүкіл елге сыйлы адам.
Төлбасы боп жасынан
Ата жолын сыйлаған.

Мал баққалы ол елде
Талай қыс пен жаз өткен.
Суреттерін көрген де
Боларсың-ау газеттен.

Бір күн кеште ағам кеп:
— Алматыға, кеңеске, —
Атама айтты, — барам, — деп,
Жүрсін, — деді, — Төлеш те.

Атам сонда:
— Бұл «пысық»
Алмаса егер тыншыңды...

Жол шыкпаған үйкүшік, —
Деді де, өзі күрсінді.

— Жыламаймын, ататай,
Аға тілін аламын!
Алақай-ау, алақай,
Алматыға барамын!

II

Машинадан заулаған
Мактана мен қараймын,
Міне, үлкен бір алан,
Гүлдер өскен талай мың.

— Аға, айтшы, сен атын,
Жасаған кім ескерткіш?
— Москвада тұратын
Скульптор Вучетич!

III

Қапырыққа шыдамай,
Қонақүйде жатыр ек.
Кіріп келді бір ағай:
— Саламат па, батыр! — деп.

Жылы жүзбен Жасұлан
Сәлемдесті, қолдасты.
Бірге өскендей жасынан
Қарсы алғандай жолдасты.

Бауырындай маған да
Қолын берді әлгі ағай:
— Ә, балақай, аман ба,
Оқу қалай, хал қалай?

Ұзын бойлы, денелі,
Ақ шалыпты самайын.

— Әурелейін сені енді, —
Бөлмеме жүр, ағайын!

Бөлмесі де кең екен,
Іші толған саз екен.
Шеберхана сол екен,
Жоқ аспап та аз екен.

Отырғызып ағамды
Терезенің алдына,
Кесек сазға қадалды,
Қырнап-қырнап алды да.

— Әуезовтей ойшыл да,
Бауыржандай батыр да,
Сен сияқты қойшы да,
Әбділдадай акын да.

Қатар тұрса жарайды,
Олжа көрмес онайды,
Халық соны қалайды, —
Деп, ағама қарайды.

Жасұланды айналып,
Оңына бір шығады.
Сәл кідіріп ойланып,
Солына бір шығады.

Тегістейді қалақпен,
Сазды үскімен қырлайды.
Қатып қалдым қарап мен,
Көрмеген соң мұндайды.

Қайта-қайта қырнады
Сан сызықты өшіріп.
Жатыр тірі тұлғаны
Жансыз сазға көшіріп.

Қара, міне, ғажапқа:
Кезі ағамның көзі боп,
Шыға келді заматта
Тура ағамның өзі боп!

Екі бірдей Жасұлан
Бір-бірінен аумаған.
Биік төбе басынан
Бакқан қойын барлаған.

— Ер атансаң елінде,
Міне, осылай, көрдің бе?
Жасаймын, — деп күледі,
Мүсінінді сенің де!

Москвадан әдейі
Келіп жатқан кезі екен.
Мүсін соққан әдемі
Вучетичтің өзі екен.

Табылған соң реті
Мақтанбайын мен неге!
Ағамның сол суреті
Алматыда көрмеде!

**ҚАРАҒАЙ НЕГЕ ҰЗЫН,
ЖЫҢҒЫЛ НЕГЕ ЖАТАҒАН,
ТОБЫЛҒЫ НЕГЕ ҚЫЗЫЛ БОЛҒАН?**

Ерте-ерте, ертеде
Тобылғы,
 Жыңғыл,
 Қарағай
Өсіпті бір өлкеде
Тел өскен ұш баладай.

Олар тату дос екен.
Тұрса керек жонда өсіп.

Көңілдері хош екен.
Көрмепті бір шәй десіп.

Жыңғыл менен Қарағай
Ойда-жокта кейісіп,
Ар-ұятқа қарамай,
Бұркылдапты керісіп.

Тауға қашып Қарағай,
Бекініпті биікке.
Жыңғыл жатты шыдамай
Ішті өртеген күйікке.

«Қайтеді ол?» — деп Қарағай,
Мойнын соза беріпті.
Қырды шолып жағалай,
Жыңғылды да көріпті.

«Күн көрем деп соғұрлы», —
Жыңғыл құмға бұғыпты.
Досын кимас Тобылғы
Арашаға жүріпті.

«Қойындар, — деп, — керісті!»
Айтудай-ақ айтыпты.
Іс тындырмай келісті,
Үйге ренжіп қайтыпты.

Екі арада ит-әлек —
Сондай қыжыл болыпты:
Жатаған да тәпенек
Содан Жыңғыл болыпты.

Дәу қарағай содырлы
Содан ұзын болыпты.
Ұялыпты тобылғы —
Содан қызыл болыпты.

ТАУЫС НЕГЕ ҚЫЗЫЛ-ЖАСЫЛ, ҚАРҒА НЕГЕ ҚАРА?

Ерте-ерте ертеде,
Ну орманды өлкеде

Жемін терген жұптасып,
Өмір сүрген құптасып,

Ақ тауыс пен ақ қарға
Аумайды екен ақ қардан.

Тауыс соған налыпты,
Досқа мұңын шағыпты.

— Екеумізден-екеу-ақ
Ақ болыппыз бекер-ақ.

Бақсаң басқа құстарға,
Бізде сондай түс бар ма?

Қызыл ала қырғауыл
Гүлдей жайнап қырда жүр.

Өтеш алтын айдарлы
Әдемі де айбарлы.

Тоты қайдан тапты асыл,
Көйлегін-ай жап-жасыл!

Бәрін көрдің талай сен,
Сұқтанбайын қалай мен?!

Біз кембіз бе солардан?
Сондай болсақ, о, жалған!

Қарға канат қомдапты
Дос тілегін қолдапты:

— Бекер жүру — қоршылық,
Емес біздің қол сынық.

Жадырасын күн шығып,
Жасайық бір тіршілік!

Күн шыққан соң екеуі
Бояу іздеп кетеді.

Шөптен бетер жасылын,
Жасылының асылын,

Тобылғыдан күреңін,
Талдап-талғап реңін,

Көмір тектес қарасын,
Қарасының жаңасын,

Қардан ашық аппағын,
Жер бетінен тапқанын,

Көз талмайтын көруге
Аспан түстес көгін де,

Қаннан қызыл қанығын,
Ең қымбатын бәрінін,

Сарғалдақтай сарысын
Сұлулықтың сәні үшін, —
Сан бояуды жиыпты,
Ұяға әкеп үйіпті.

— Қолдағы осы жетеуі, —
Депті қарға, — жетеді!
Тек сене бер бір маған.
Қайда әлгі қылқалам? —

Үндемейтін Қаракөң
Өнерге де бар екен.

Тауысының қымбатты
Тұла бойын сырлапты.

Ең ақыры аяқты, —
Түрлі түспен бояпты.
Шыға кепті құлпырып,
Қызығыпты күн тұрып.

Енді тауыс толғанып,
Қылқаламды қолға алып,

Қарға үстіне төнгенде,
Енді бояй бергенде,

Дөң астында бір шошқа
Қорсылдапты құр босқа.

Шошқа алдында ет жатыр.
Жалғыз өзі жеп жатыр,

Соған шапшаң жетем деп,
Қарға байғұс секендеп,

Қолды-аякқа тұрмапты,
Пайыз таппай тулапты,

«Мен кашанғы тұрам», — деп,
«Тез боянып шығам!» — деп,

Көнбей «Сабыр!» — дегенге,
Күмп беріпті легенге,
Күйған бояу бар екен,
Ол бояуы кара екен.

Кара бояу көмірдей
Жабысыпты желімдей.

Ойлағаны ас қана,
Қарға бопты маскара.

Үсті басы қап-кара,
Мойыны тек ақ қана.
Қарға атанған «қомағай»,
Кеткен тауыс жоламай.

Оның «карқ-карқ» дегені
«Қап!..» — деп опық жегені!

ЕПТІ КІМ?

Шығарғам жоқ мен ойдан,
Бояу қостым болмашы.
Ұмытылмас онайдан
Бұл — балалық олжасы:

— Бұрынғының сөзі жөн:
«Әкесінің ұланы
Әкесінің өзінен
Бір елі кем шығады...»

Сен де, балам, сондайсың,
Қанатың күр комдайсың:
Тыңғылық жоқ ісінде,
Жөнде десем, жондайсың.

Маған әсте тартпапсың:
Жұқа емессің — төртпаксың.
Елгезектік,
 ептілік
Дейтін дәмнен татпапсың.

Мысыктан да ептімін,
Сауысканнан сақпын да...
Әкене жоқ септігің,
Осы кімге тарттың, ә?!

Отырса құс ұяда, —
Сезбей калар, сірә да, —

Жұмыртқасын астынан
Алып кулық асырам, —

Деп әкесі түйіпті
Жұрт көзінше (жеке емес).
Қытығына тиіпті,
Бір емес те, екі емес.

Сегіздегі баласы
Сөз кайырмай шыдапты.
Салқынқанды санасы,
Бакпа екен тұрақты.

— Жақын мен жат, басқа да,
Бәрі айтады епті, — деп
Қиылыпты жас бала, —
Көрсет соны, — деп тілеп.

— Жүр, жарайды!
Далаға
Әкесі ертіп жөнепті.
Қызыққан ғой бала да
Үйренгелі керекті.

Қызығына қана алмай,
Еміренген анаңдай
Мамыр айы тұсы екен,
Үйде отырсақ обалдай.

Дерттілерге дарудай,
Шаршағанды сергітер.
Шіркін, мамыр балын-ай.
Шарапсыз-ақ елтітер.

Туған жердің қадірін
Білдіретін мамыр сол.
Сабалаған жауынын
Сағынатын шағын сол.

Үлкен көлдің жағасы,
Күн төбеде — кияда...
— Томар үстін карашы:
Үйрек отыр ұяда.

Мойнын созды баласы:
Көрінді үйрек қарасы —
Түгі-түсі жып-жылтыр:
Үйректің көкаласы.

— Еңбекте де,
ер де отыр, —
Деп әкесі үйретті. —
Өнерімді көр де тұр:
Селт еткізбен үйректі.

Жермен-жексен жабысып,
Әке алға ұмтылды.
Сәт пен сүйем ауысып,
Естіртпеді сытырды.

Қырқылған жоқ қыр гүлі,
Сырт сынған жоқ семген шөп.
Әккілікпен сырғыды,
Сауысқан да сезген жоқ.

Әкесінің артынан
Келе жатыр ұлы еріп.
Ойы да жоқ тартынар,
Емін-еркін үлгеріп.

Келіп шықты еп-кісі
Ту сыртынан үйректің:
Жұмыртқаның шеткісін
Сыртқа қарай сүйретті.

Жұмыртқаны әперді,
Баласына ұстатты.

(Ойламастан катерді,
Ұясында құс жатты).

— Ептілігің ерен ғой!
Ақыл жетпес, апырм-ай!
Көзбен көрдім, сенем ғой,
Енді күдік шақырмай.

Әкетайым, алайда
Кебісіңе қарашы...
Осы түрі жарай ма? —
Деп сұрапты баласы.

Кеудесімен құм сызып,
Көздегенін ілгенше,
Көрсетем деп бір қызық,
Бұл әуре боп жүргенше,

Кебісінің ұлтанын
Кесіп апты баласы.
...Жеңілмеске, бұлттарып,
Қалмапты әке шарасы.

* * *

Ендігінің сөзі жөн:
«Ыждаһатшыл ұланы
Әкесінің өзінен
Бір елі артық шығады».

МЕЙМАН

I

Мекен тыныш,
ел аман.
Зілзаланың беті аулақ.
Топан-сел жоқ жағадан
Жөнкілетін жеті аунап.

Түнге қарай сақтана,
Есік, какпа біткенді
Ұсынақты Маквала
Ұмытпаған кілттеуді.

Таң атқанша,
 сәріде
Тау ашпады түндігін.
Көз ілдірмей көріге
Тынышу өтті түн бүгін.

Тынысына дем жетпей,
Тосып аузын қарманды.
Ағындағы дөңбектей
Аунақшыды, сандалды.

Сырт еткеннен секем ап.
Айырылардай сабырдан.
Өрекпірдей бекер-ақ,
Қарт көңілге неғылған?!

Қапыда сел тасқандай,
Өрт шалғандай етегін.
Қаңтар ызғар шашқандай
Қалтыранып кетеді.

Кетсе кірпік ілініп,
Түс көріпті тосыннан.
Қартаң жүрек жиі ұрып,
Сол түсінен шошынған.

Төбеге ілген майшамы
Шарт сөніпті... селк етіп: —
— Түзде жалғыз жайсаным
Құлады ма мерт кетіп? —

Деп қалса да табанда,
Есін ана жиыпты, —
Жорымайын жаманға,
Аз тартып па ем күйікті?!

Жерге шашып алтынын,
Таң атты да,
 күн шықты.
Ауа жетпей алқынып,
Ана үнсіз түршікті.

II

Мындап тұяк шапқынып,
Тіктеп таска тигендей.
Тасыр-тұсыр...
 лақтырып
Тауға тауды үйгендей.

Бұ не дүсір дүрліккен?
Бұ не қылған зобалаң?
Қол шапты ма түріктен,
Болғай халық, ел аман.

Басын оқыс көтерді
Жастығынан көрі ана.
Жолай тык-тык жөтелді,
Шыға келді далаға.

Ашып сыртқы қақпаны,
Үлгерместен қарт ана,
Кескекті де тартпады,
Қалды катып ортада.

Бір жас жігіт дуалдан
Атын бір-ақ қарғытты.
Шүберектей қуарған
Жүзі сынық,
 жакжұтты.

— Алла атымен жалынам:
Құтқара гөр бейбақты... —

Сырғып аттың жалынан
Жігіт жерде зар қақты.

Екі иіннен дем алып,
Сол құлаған кейпінде
Аяғына оралып,
Жалбарынды кемпірге.

Сөйткенше де болған жоқ:
Дүбірлетіп шатқалды,
Қашқынды әлгі қуған топ
Дүрсілдетіп кеп қалды.

Аттар үсті ақ көбік,
Көпіршіген сабындай.
Қуған ба екен кектеніп
Мынау ата жауындай?

Төне тоқтап есікке
Тізгін тартты бес жігіт.
Өжеті ме өшіккен
Сөйлеп кетті сес қылып:

— Шешей, бізге сеніңіз:
Мынау құныкеріміз,
Осы сұмда — кегіміз,
Қолымызға беріңіз?

Жұмбақ ине жүректі
Шанышты ма, шым етті:
«О, Тәңірім, сактай гөр
Өзің берген түлекті!»

Ана әлгі бес сөзді
Ойша ғана айта алды.
Бір сұмдықты іш сезді,
Көңіл кері қайтарды.

Тау езгендей еңсені
Бойдан әлді сәтте алды.
Ана байғұс тенселіп,
Шөге жаздап, шақ қалды.

Кайдан тапты қайратты,
Қызыл тілін сайратты:
— Жалаңдатпай қанжарды,
Токтатындар жанжалды!

Картвелилер сақтаған
Ата салтын жоймадым:
Босағамнан аттаған —
Жауым емес — мейманым!

Сұлап жатқан жігітті
Демеп кемпір тұрғызды.
Тірілтті де үмітті,
Кұжыраға кіргізді.

Тісін қайрап бес жігіт,
Аттан түспей төніп тұр.
Өртеп іштен өштігі,
Кек күйдіріп,
өліп тұр.

Қайта шықты сол шақта,
Кемпір атты байлады.
От маздатты ошакқа,
Күдік тыныш қоймады:

«Нико мінген кертөбел
Тегі, осындай екеу-ау.
Адамға адам, төлге төл
Ұқсай береді екен-ау!...»

Жас ет шаншып істікке,
Көуап баптап қуырды.

Күн аунады түстікке,
Дала нұрмен жуынды.

«Қызыққан соң күйіндай
Жүйткитұғын атына,
Никоны осы сұмырай
Байлапты оққа қапыда.

Жалғызыңның, шешей, бұл
Қалдың ба атын танымай?..»
Дей алмастан бесеу тұр,
Қайтсін кегін жанымай?

Жалғыз жігіт төрде отыр,
Есік жакка елендеп:
«Бір аяғым көрде тұр,
Тысқа шықсам, өлем!» — деп.

Цинандали шарабы
Кесіпектен мол күйылды.
Осы үйдің бар тамағы
Мейманына бұйырды.

«Өлерімнің алдында
Бір тояйын», — деді ме,
Бал шарапка қанды да,
Опыра кеп жеді де.

Бірақ қашқын-бейшара
Мен пәлен деп айтпады.
Білдірмеді ишара
Өз аулына қайтқалы.

Сүп-сүр болып бозарып,
Қанын тартып ішіне,
Қарап қалған қадалып,
Қарт ананың түсіне.

Үксастырып біреуге
Отыр ма екен — кім білсін:
Жете алмаған тілеуге
Батыр ма екен сол қыршын?

Кемпір:
— Балам, жүр бері,
Енді атына мін! — деді.
Оқыс бола қалғандай
Дәрменсіздік ділгері.

Үш ұмсынды қалтырап,
Жігіт атқа мінгелі.
Қондырды ерге қария,
Жетеледі ілгері.

Ашты кемпір қакпаны,
Ағытты да кескекті.
Ойқастатып аттарын
Елең етті бес кекті.

Құтқаршы деп өтінген
Жалғыз сорды
Көрі ана
Әрі асырып көпірден:
— Ал, каш, — деді, — карама!

Болғандай бір өрт пайда
Дүркіретіп даланы,
Болат тұяқ — төрт қайла
Тасты шағып барады.

Әдеп сактап, ақырын
Басын тежеп атынын,
Келе жатқан арт жакта
Шақырды бес батырын.

— Әне, жауын, жігіттер.
Енді айырылып қалмандар!
(Әлгі сөзде үміт пен
Қанша ащы арман бар?!)

Аш қырандай шүйліккен
Ал самғады тарландар...
Жасын соққан теректей
Сұлап түсті кәрі ана.
Қуғын сырын не кекті
Андамапты манадан.

От тұтатып,
ас қамдап,
Қонақ сыйлап күйбендеп
Қуғын көзі жасаурап,
Көре алмапты бұл жөндеп.

Бесеуді енді таныды,
Тозғаны ғой көзінің;
Достары екен кәнігі
Никосының өзінің.

«Нико қайда бұлармен
Анға бірге аттанған?
Секем алып сұрар ма ем?
Қашқын қайдан атты алған?

Ана-жүрек сезеді,
Содан түс те көргем-ау!
Өртенеді өзегім:
Шамым мәңгі сөнген-ау...»

* * *

О, грузин достарым!
Аз ба, көп пе,

Аңызына қосқаным?!
Жауыздыққа өш жаным,
Мейірбандық костарым.

Әлімсактан сақтаған
Ата салтын ойдағым:
«Босағаннан аттаған —
Жауың емес — мейманың».

МАЗМҰНЫ

Туыстық жанға тым ыстық.....	3
Мен танитын балалар	53
Өсіп келем ой бағып	98
Атамекен аяулы	107
Кішкентайлар кітабы.....	158
Әбзел-саймандар.....	177
Достық отауы	184
Елді еңбек асырайды.....	190
Аңыз бенен ертегі еліктіре ертеді	215

Мұзафар ӘЛІМБАЙ

АНА ТІЛІНЕ ТАҒЗЫМ

Өлеңдер, мысалдар, ертегілер

Жоба жетекшісі «Атамұра» корпорациясының президенті
Р.А. ҚҰЛ-МҰХАММЕД

Бас редакторы *Ә. Пірманов*

Редакторы *Ұ. Оспанбай*

Көркемдеуші редакторы *В. Пак*

Техникалық редакторы *Ұ. Рысалиева*

Корректоры *Ә. Кенжалина*

Компьютерде беттеген *Н. Развинавичене*

ИБ № 005

Теруге 17.12.2013 берілді. Басуға 20.01.2014 қол қойылды. Пішімі $84 \times 108^{1/32}$.
Офсеттік қағаз. Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 12,6.
Есептік баспа табағы 10,39. Таралымы 3000 дана. Тапсырыс № 8792.

«Атамұра» корпорациясы» ЖШС-і.

050000, Алматы қаласы, Абылай хан даңғылы, 75.

Қазақстан Республикасы «Атамұра» корпорациясы»

ЖШС-нің Полиграфкомбинаты.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көпесі, 41.

ISBN 978-601-282-894-8

9 786012 828948

Мұзафар Әлімбай

Ақын, публицист, аудармашы.
1923 жылы дүниеге келген.
Ұлы Отан соғысының ардагері.
ҚазМУ-ді бітірген.
Алғашқы жинағы «Қарағанды
жырлары» 1952 жылы жарық
көрді. 1948–1986 жылдары
«Қазақ әдебиеті» газетінде,
«Пионер» (қазіргі «Ақ желкен»),
«Балдырған» журналдарында
басшылық қызметтер атқарған.
«Менің Қазақстаным», «Отпен
ойнама», «Ақсерек пен
көксерек», «Аспандағы әпке»,
«Қоянның құлағы неге ұзын», т.б.
кітаптарының тәрбиелік мәні зор.
М. Әлімбай ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері,
Мемлекеттік және Жамбыл
атындағы халықаралық
сыйлықтардың иегері,
Қазақстанның халық жазушысы.

АТАМУРА